

Indraja

Utenos kraštiečių kultūrinis žurnalas

Kaina 3,50 Eur

9 772029 975003

Esi tik žmogus
Violončelė ir jos maestro
Kaip, kada ir kodėl iškilo Vyžuonos?..

Nr. 4 (83)
2021 m. gruodis

Žurnalą „Indraja“ galite
prenumeruoti ir gauti į savo pašto
dežutę visoje Lietuvoje.

Prenumeratos kaina
vienam ketvirčiui – 3,50 Eur
Žurnalas išeina 4 kartus per metus

Užsisakyti kraštiečiams skirtą žurnalą galima
laikraščio „Utenos diena“ redakcijoje (Maironio g. 34, Utena) bei
visuose Lietuvos pašto skyriuose.
Daugiau informacijos tel. (8 389) 61 460.

Indraja

2021 m. Nr. 4 (83)
Leidėjas UAB „Utenos diena“
ISSN 2029-9753

REDAKCIJA

Adresas: Maironio g. 34, 28193 Utena,
tel. (8 389) 61 460

REDAKTORIUS

Vytautas RIDIKAS
Tel.: 8 657 47 758, el. p. redaktorius@utenosdiena.lt

ŽURNALISTAI

Deimantė KAZOKAITĖ
Visvaldas KULAKAUSKAS
Lina NARČIENĖ
Aurelija KAIRYTĖ-SMOLIANSKIENĖ
Jurgita ULKIENĖ
Vilija VISOCKIENĖ

MAKETUOTOJA-DIZAINERĖ

Jonė BUROKAITĖ

REDAKCINĖ KOLEGIJA

Prof. Arvydas ŠALTENIS – kraštiečių klubo „Indraja“ prezidentas, Lietuvos dailininkų sąjungos narys.
Gražina KADŽYTĖ – kraštiečių klubo „Indraja“ viceprezidentė, etnologė.
Regina KATINAITĖ-LUMPICKIENĖ – Lietuvos rašytojų sąjungos narė, poetė.
Petras PANAVAS – Lietuvos rašytojų sąjungos narys, rašytojas, publicistas.
Vytautas INDRAŠIUS – rašytojas, kraštotyrininkas

Spausdino UAB „Judex spauda“

Tiražas 1 000 egz.

Maketavo UAB „Utenos diena“

Platinti žurnalo tekstus be rašytinio redakcijos sutikimo draudžiama.

Leidinyje panaudotos Juozo Kaupo (2, 22 psl.) Vytauto Ridiko (3, 9, 11, 12–14, 28–43, 54–58, 60–63 psl.), Jurgitos Ulkienės (16–19 psl.), Vytauto Daraškevičiaus (20–21 psl.), Alvydo Balandos (23–27 psl.), Audronės Žigaitytės ir Davido Geringo asmeninio archyvo (4–8 psl.), Silvestro Sinkaus asmeninio archyvo (48–49 psl.) nuotr.

Pirmame viršelio puslapyje ignalinietės Audronės Krikščionaitienės tapybos darbas „Valtytės Alaušė“, drobė, akrilas, 80x60 cm

Paskutiniame viršelio puslapyje dailininko Klemenso Kupriūno ekslibrisas plenerui „Malerunka“

SRTRF parėmė rubrikas

SUSITIKIMAI, ATMINTIS, ASMENYBĖS, FESTIVALIS, JUBILIEJUS, MENAS, ASMENYBĖ, ISTORIJA, PLENERAI, INTERVIU, LAUREATAI, HOROSKOPAI

Projektą iš dalies finansuoja
Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas
UAB „Utenos diena“

2021 metų projektui „Utenos kraštiečių kultūrinis projektas „Indraja“ skirta 11 tūkst. Eur.

TURINYS

SUSITIKIMAI	3 psl.
Utenoje lankėsi pasaulinio garso muzikos žvaigždė	
ATMINTIS	12 psl.
Pakalniai surado savo didvyrius ir juos ilgam įamžino	
KŪRYBA	15 psl.
Esi tik žmogus	
ASMENYBĖS	16 psl.
Ceikiniuose įsikūrusi ekspozicija – kvietimas sekti trijų istorijų keliu	
INTERVIU	20 psl.
Poetės Eglės Kirilauskaitės asmeninių patirčių žemėlapis sudaro gimtojo miesto vietos	
KNYGOS	23 psl.
Išprovokuotas grįžimas namo...	
FESTIVALIS	28 psl.
XXV Aukštaitijos vargonų muzikos festivalyje – vien garsenybės	
LAUREATAI	34 psl.
Savo kūriniais Vanda Valiušienė myluoja du dešimtmečius	
JUBILIEJUS	36 psl.
Utenos sentikiai minėjo ne tik savo maldos namų jubiliejų	
MENAS	42 psl.
Savo kuriamiems papuošalams Alisa stiklo žemėje suteikia mistinių galių	
KŪRYBA	44 psl.
Elvyros Tauragnės poezija	
ASMENYBĖ	45 psl.
Uteniškė, dainavusi su Fiodoru Šaliapinu ir Kipru Petrausku	
ISTORIJA	48 psl.
Istorija pareinant į Lietuvą	
ISTORIJA	50 psl.
Kaip, kada ir kodėl iškilo Vyžuonos?..	
PLENERAI	54 psl.
Net šeši plenerai – ir begalės emocijų ne tik menininkams, bet ir žiūrovams	
SENSACIJA	60 psl.
Žymusis Kriaunų varpas jau puikuoja ant Dievo Apvaizdos bažnyčios	
HOROSKOPAI	64 psl.
Paukščių horoskopai	

...ne tik apie stebuklus, bet ir žemiškus dalykus

Sveiki, gerbiamieji mūsų žurnalo skaitytojai. Jei jį laikote savo rankose, vadinasi, Jums viskas gerai. Štai ir atėjo metų pabaiga, o ketvirtas 2021-ųjų leidinys jau kvepia spaustuvės dažais. Tai – viso darbo kulminacija. Šiomet buvo visko: ir karščių, apie kuriuos rašiau rudeniniame numeryje, ir sniego jau turime į valias (net šviesiau akyse darosi, kai jis bėga po mūsų kojomis), ir šalčio jau pakako. Bet laukia dar ilgi žiemos vakarai, kurių metu, manau, ir vartysite mūsų leidinį. Šį kartą nemažai įvairovės: jame ir mums mažai žinomas, bet pasaulyje garsus mūsų žemietis maestro su violončele. Didis netikėtumas buvo jo apsilankymas Utenoje. Turėtume didžiuotis, kad jo protėvių šaknys – mūsųose. Fantastika! Ko tik nenutinka šioje aukštaičių žemėje!.. Net Pakalnių bendruomenė po ilgo laiko suieškojo savo didvyrius ir pagerbė juos pastatydami paminklą. Taip pat ir Ceikinių bendruomenė – surado savo iškiliuosius, skyrė jiems dėmesio. Sakysite, kuo čia dėti tie Ceikiniai? Vartydami ir skaitydami žurnalo puslapius surasite ir suprasite, sužinosite, kad ir uteniškė, pasirodo, dainavo su viena iškiliausią ano krašto ir ano meto operos žvaigždžių.

Ir Jums turbūt nėra keista, kad mūsų krašte vėl pasipylė knygos... Vieną knygą išleido jauna poetė, kitą – apie garsųjį mūsų krašto kryžių ir stogastulpių kūrėją – sudėliojo kita žvaigždė.

Vargonų muzikos festivalyje šiomet lankėsi neeilinės asmenybės, stebinusios klausytojus nuostabiais kūriniais, kai kurios iš jų net savo parašytą atsivežė. Na, velniškai gausus mūsų kraštas įvairių kūrėjų. Štai net į šešis plenerus, simpoziumus susirinkę menininkai žavėjo visus ne tik savo noru pažinti mūsų kraštą ir žmones, bet ir kūryba. Tarp jų atsirado ir naujų (kažkur, matyt, buvo pasislėpę) kūrėjų. Viena jų slėpėsi žaviame Leliūnų krašto muziejuje. Pasirodžiusi kūrėja taip driokstelėjo, kad daugelis net amo neteko. Va, kaip būna...

Džiaugiuosi, kad kiekvienais metais netrūksta sukakčių. Jei vargonų muzikos festivalis paminėjo 25-erių metų sukaktį, tai mūsų regiono sentikiai – savo maldos namų 30-metį. Ta proga daugiau nei dešimtį metų tarnavęs Utenos sentikių bendruomenės vadovas buvo įšventintas į dvasiškus tėvus.

Ir žinoma, – duoklė vietos istorijai. Kone nuo pasaulio pradžios iki Vyžuonų, jas valdžiusių Astikų ir Radvilų.

Pabaigai – prieš kurį laiką surastas objektas Kriaunose, ilgą laiką laikytas paslapyje. Pasirodo, apie jį kai kas žinojo daugiau nei penkerius metus. Na, bet dabar jis džiugins vietinius gyventojus, turistus, gali tapti nauju traukos centru.

Sveikinantis artėjančių šv. Kalėdų ir Naujųjų metų proga Jūsų redaktorius

Utenoje lankėsi pasaulinio garso muzikos žvaigždė

Šių metų lapkričio 11 dieną Utenoje lankėsi pasaulinio garso violončelininkas Davidas Geringas, pastaruoju metu gyvenantis Vokietijoje, Berlyne. Jis gimė 1946 m. liepos 20 d. Vilniuje. D. Geringas – žymus Lietuvos, Vokietijos ir Italijos profesorius, pedagogas, dirigentas. Svečią lydėjo kompozitorė, profesorė, muzikos kritikė ir apžvalgininkė, muzikos meno ir mokslo žurnalo „Muzikos barai“ leidėja bei redaktorė, žymaus šalies kompozitoriaus Rimvydo Žigaičio dukra Audronė Žigaitytė-Nekrošienė.

Kaip atskleidė D. Geringas, jis Utenoje lankėsi pirmą kartą. Čia, anot jo, turi labai gilią savo giminės šaknis iš motinos pusės. Čia gyveno jo protėviai ir seneliai – uteniškiai Abramai Šarfšteinas (gim. 1880 m.) ir močiutė Basia (gim. 1888 m.). Garsus violončelininkas senose žydų kapinėse aplankė senelio, kuris mirė 1938 m., kapą, o močiutė Utenoje palaidota visai kitoje vietoje, jos kapas nežinomas.

Kaip „Indrajai“ pasakojo D. Geringas, tėvai susipažino Kaune. Jo tėvas Gileris kilęs iš Tauragės, o mama Chaja gimusi Utenoje.

Viešnagės metu D. Geringas susitiko su Utenos rajono savivaldybės meru Alvydu Katinu, vėliau Utenos meno mokyklos kamerinėje koncertų salėje surengė koncertą. Jame pasirodė jaunoji violončelininkė Martyna Zakarauskaitė iš Ukmergės

meno mokyklos, po klasikinį kūrinį atliko ir Utenos meno mokyklos mokinės pianistė Beatričė Bartusevičiūtė bei smuikininkė Lukrecija Dubravaitė.

Šiltai uteniškių sutiktas D. Geringas violončele grojo Anatolijaus Šenderovo „Raudą“, parašytą lietuviškam kino filmui „Getas“, taip pat atliko savo mylimo kompozitoriaus Johano Sebastiano Bacho muziką.

Kompozitorė Audronė Žigaitytė-Nekrošienė (*kairėje*) ir Aukštaitijos vargonų muzikos festivalio direktorė Zita Lukošiušienė organizavo violončelininko Davido Geringo vizitą į jo motinos tėviškę

Violončelė ir jos maestro

Davidui Geringui – 75

Audronė ŽIGAITYTĖ

„Muzikos barai“

Savo 75-ąjį, jubiliejinį, gimtadienį Davidas Geringas pasitiko scenoje. Šių metų liepos 29-ą Slėzvigo-Holšteino muzikos festivalyje skambėjo Richardo Štrauso, Džiuzepės Verdžio ir Piotro Čaikovskio muzika. Prieš festivalį viešėdamas Vilniuje maestro atskleidė, kad kompoziciją Dž. Verdžio „Traviatos“ temomis įkvėpė Lietuvos muzikų sąjungoje matyta medijų opera „Traviata“...

* * *

...Jie neatskiriami. Senasis italų meistrų Gvadaninių šeimos instrumentas ir griežiantis juo maestro D. Geringas. Sunku pasakyti, kada baigiasi instrumento siela (sako, jie gyvi!) ir prasideda juo griežiančio muziko gyvybė, mąstymas. Yra dar šiame neišskiriamame tandeme trečias – kompozitorius, pirmasis juodais natų ženklais išgyvenęs tai, kam vėliau gyvybės suteikia atlikėjas ir jo instru-

mentas. Ir retas atlikėjas, kuris vienodai puikiai supranta ir savo dienomis kuriančiojo, ir prieš kelis šimtmečius gyvenusio kūrėjo mintis. D. Geringas vienas iš tų – retų. Jis ne tik griežia naujausią muziką, bet ir skatina jos atsiradimą.

Jeigu reiktų išrinkti vieną vienintelį žodį, charakterizuojantį meninę D. Geringo prigimtį, – sakyčiau: MEILĖ. Jis griežia nepaprastai lengvai, nuostabų minkštą akusominį violončelės tembrą demonstruoda-

mas net ir sudėtingiausiuose meistriškumo reikalaujančiuose techniniuose dariniuose. Paprastas, bet kaip mažai kam pasiekiamas jo išraiškos arsenalas – gražus, gyvas garsas, raiški artikuliacija, kurianti tembro dramaturgiją. Blogos, nejaudinančios muzikos D. Geringas negroja. O gal tiesiog jo ir jo instrumento sielos tiek daug, kad jų dviejų griežiama muzika prasiskverbia taip giliai, tokias slapčiausias tavo esybės kerteles paliečia...

Recenzuoti D. Geringo koncertą?.. – tai jau seniai nebeįmanoma. Gal kartais ir galima mėginti aprašinėti išpūdžius – savotiška komplimentų ekvilibristika netgi ugdo naujų asociacijų, epitetų paiešką. Tačiau ar ne bejėgiai žodžiai, kai didis sielvartas ar didis skausmas tave paliečia? Ir jei tos jausmų audros kyla dėl muzikos – čia ašarų antplūdžiu, čia juoko banga priversdamos tave pasinerti garsų jūron... Įtariu, kad gal ne pats Tomas Manas ar Hermanas Hese nebepajėgtų patirto išpūdžio perteikti netgi savais itin muzikaliai emocionaliais žodžiais...

Į kiekvieną D. Geringo vakarą gali eiti jau iš anksto pasirengęs išskirtinei jausmų puotai. Ir nesvarbu, kad numatytoje programoje tau nežinomi vardai ar muzika. Svarbu, kad ją – tą numatytą programą – interpretuos didis muzikas. Mūsų kraštiečiai!..

Penkiasdešimtmečio jubiliejus minėtas Vilniuje

1996 metų rudens viešnągė Lietuvoje D. Geringui buvo ketvirtoji po beveik dvi dešimtis metų trukusio priverstinio atskyrimo nuo gimtosios žemės. Spa-

lio 14 dieną Lietuvos nacionalinėje filharmonijoje griežtą puikios muzikos violončelei su orkestru vakarą žymusis muzikas dovanojo publikai savojo penkiasdešimtmečio proga. Savo tikrojo gimtadienio dieną liepos 29-ą D. Geringas su žmona Tatjana griežė Šlėzvingo-Holšteino festivalyje ir visai salei giedant gimtadienio giesmę gavo dovanų tortą su žvakutėmis. Vilniuje maestro buvo apjuostas lietuvių tautine juosta ir, nors niekas taip ir neužtraukė „Ilgiausių metų“ (apmaudu, kad neišdrįso užvesti giesmės orkestro muzikantai), ji tikrai skambėjo aplodismentų lavinos intonacijose, savo kulminaciją pasiekusiose po paskutinio biso: D. Geringas violončele griežė garsiąją Balio Dvariono pjesę smuikui „Prie ežerėlio“. Violončelininkas prisipažino, kad šviesaus atminimo kompozitorius dar 1972 metais jo klausęs, ar tai būtų įmanoma. „Įmanoma!“ – atsakė po daugelio metų pirmą sykį grieždamas ją (atmintinai!) violončelininkas.

Pirmasis tą vakarą skambėjo R. Štrauso jaunystės opusas, sukurtas, kai jam tebuvo 19 metų, – „Romansas“ violončelei su orkestru. Beje, Lietuvoje atlik-

tas pirmą kartą. Apmaudu, kad solisto valiai ir labai aiškiai atskleidžiamiems interpretacijos sumanymams pirmajame kūrinyje nesugebėjo paklusti Lietuvos valstybinis simfoninis orkestras, sunkiai valdęs tą vakarą jaudulį. Atidesnis klausytojas dar kartą (po ką tik Nacionalinio orkestro atliktos „Alpių simfonijos“) galėjo žavėtis net ir ankstyvajame kūrinyje ryškiu intelektualiu R. Štrauso orkestruotės braižu ir jo interpretacijos subtilybėmis, reikalaujančiomis ir techniškai, ir psichologiškai pasirengusio atlikėjo (o, ko gero, ir klausytojo).

Sofijos Gubaidulinos (g. 1931 m.) Antrasis koncertas violončelei ir orkestrui dedikuotas Davidui Geringui. Pasak paties solisto, šis koncertas kiekvieną sykį (net ir atliekant su tuo pačiu orkestru ir dirigentu!) skamba vis kitaip. Tuo galėjo įsitikinti ir pati šių eilučių autorė, per metus spėjusi priprasti prie D. Geringo dovanoto CD, įrašyto su Suomijos radijo simfoniniu orkestru, diriguojamu Jukos Pekos Sarasatės. Koncertas ne tik įrašytas, bet per trejus metus (jis sukurtas 1993 m. tarptautinio Kanarų festivalio – Festival de Musica de Canarias – užsakymu) spėtas atlikti net

Davidas Geringas ne tik muzikantas, bet ir dirigentas

26 kartus. Kad tai retos sėkmės opusas, neslepia ir pats solistas. O pasisekimo paslapčių, matyt, reiktų ieškoti pačios muzikos įtaigoje.

„Kompozitorės mąstymą apibūdinau kaip gebėjimą iš vienos idėjos suformuoti didžiulę arką, kuri paskui dingsta tolumoje, – apie koncertą sakė D. Geringas. – Man labai įdomu tai sekti ir kartu tai kurti. S. Gubaidulinos muzikos atlikėjas tampa svarbiausia muzikos dalimi, nes kompozitoriaus darbas jau atliktas: viskas sugalvota ir užrašyta. Scenoje visą įtampą turi sukurti atlikėjas. Man nesunku suprasti kompozitorės emocijas – jos gyvenimas taip pat prasidėjo buvusioje TSRS, o dabar mes – kaimynai Hamburgo priemiestyje. Tad gavęs visokių ženkliukų primargintą lapą nesunkiai randu autorę ir emocionalių diskusijų se ieškome abiem priimtinos tiesos.“

Antrasis S. Gubaidulinos koncertas turi programinių pavadinimų „I: prazdnestvo v razgare“ (Ir: puotos įkarštyje – vert.), paimtą iš šiuolaikinio čiuvąšų poeto Genadijaus Aigi poemos. Muzikoje nieko šventiška tikrai neišgirsi. Netgi turėdamas puškiniskąją „Puotą maro metu“ mintyje. Jeigu ir vadinsime čia ką nors puota, tai nebent – skausmą. Klausydamas modernia kalba dėstomų kompozitorės minčių, visų pirma, girdėjau sielvartą ir dar sykį išgirdau atsakymą į taip dažnai kankinančius klausimus: svarbiausia žinoti, apie ką tu nori kalbėti, o tik po to jau surasti tos kalbos išraišką. O kai įtaigiai kalba du tokio rango menininkai kaip S. Gubaidulina ir D. Geringas, muzika praranda laiko ribas ir klausytojas

nebeskirto jos į modernią ar klasikinę.

Antonino Dvoržako koncertą violončelei su orkestru h-moll beveik prieš metus toje pačioje salėje griežė Mstislavas Rostropovičius su Lietuvos nacionaliniu simfoniniu orkestru. Nė nemėgindama lyginti abiejų violončelės korifėjų, su nuostaba išgirdau kiekvieno jų stipraus charakterio poveikį gerai žinomos muzikos interpretacijai. M. Rostropovičius, regis, į viską žvelgia šmaikštaudamas, net ir didžiausią sielvartą palydėdamas nepakartojamu šypsniu, o D. Geringas atlieka viską taip rimtai išgyvendamas, tarsi ir griežtų tik tą vienintelį kartą... Taip viskas tikra. Taip jautru. Taip trupu. Ir didinga...

Mokytojas ir jo mokinys

Apie M. Rostropovičių su D. Geringu galima kalbėtis be atvangos. Ir joks pokalbio atpasakojimas neatskleis tikrojo pokalbio turinio. Nes tiek šilumos ir meilės žodžiai nepajėgūs atskleisti! Tad geriausiu laikyčiau mėginimą perteikti pokalbio turinį, nors jis buvo prieš 25 metus, taip, kaip kalbėjome: klausimo-atsakymo forma.

Sakote, kad meilės autoriams-kompozitoriams pasisėmėte Mstislavo Rostropovičiaus klasėje. Ko dar išmokote iš didžiojo violončelininko?

Visų pirma – meilės pačiai muzikai. M. Rostropovičiaus pamokos – tai visų pirma MENO (būtent didžiosiomis raidėmis!) pamokos. Muzika – turiu mintyje atlikimo meną – buvo gretinama su vaizduojamaisiais menais: daile, kinu, opera, drama, sim-

fonine muzika (mąstymo prasme), skulptūra. Taigi, profesorius skatino domėtis viskuo, kas vyksta šalia. Meną turėjome gretinti su gyvenimu: M. Rostropovičius mokė, kad mūsų muzikos atlikimas turi sietis su žmogumi, su emocijomis, su kitais menais ir apskritai su viskuo, kas gali vykti gyvenime!

Kokios emocijos tarp mokinio ir profesoriaus išliko mokiniui pačiam tapus profesoriumi?

Visų pirma – meilė. Mes labai mylime vienas kitą. Susitinkame ne taip dažnai. Žinoma, aš visuomet jaučiu, kad mūsų bendravimas – tai mokytojo ir mokinio bendravimas. O jis tik su jam vienam būdingu švelnumu kreipiasi į mane (o dar ypač jeigu aplinkinių yra!): kolega, bičiuli. Beje, nepamenu, kad kada nors būtų buvę kitaip – su jaunimu jis visuomet taip elgdavosi – aukštino, gerbė. Tai įpareigodavo. Jis niekada nemenkindavo, o priešingai – stengdavosi palaikyti, išauginti, padidinti pasitikėjimą savimi, padėti tobulėti. Kartais netgi visiško sunaikinimo keliu! Jis išigudrindavo suardyti, sunaikinti visas tavo nuostatas, o po to priversdavo tarsi iš naujo patikėti savimi ir pasiekti, rodos, net nepasiekiamų rezultatų. M. Rostropovičius – nepakartojamas pedagoginis talentas.

O profesorius Geringas visa tai paveldėjo?..

Kažkokiu būdu gal ir taip... Sunku apie tai kalbėti... Bet, manyčiau, na, tiesiog jaučiu, kad taip. Su mokiniais užsimezga tikrai artimi ryšiai. Visas mano gyvenimas – visa tai, ką aš darau – tai tokia plati veiklos pale-

Davidas Geringas ir Mstislavas Rostropovičius. Hamburgas. 1976 m.

Profesorius Davidas Geringas visada geros nuotaikos

tė – atlikimo problemos, repertuaras, kelionės, programų ir koncertų idėjos. O didelę savo veiklos dalį aš realizuoju su mokiniais klasėje. Štai, pavyzdžiui, mes surengėme Johaneso Bramso draugų kūrinių koncertą. Aš pats sau netikėtai atradau 10 sonatų violončelei, sukurtų Bramsą supusių žmonių, apie kurias nieko nebuvo girdėjęs! Žinoma, ir nebuvo griežęs. Tokiu būdu mes visi klasėje kartu atrandame ir pažįstame tai, kas dar mums neatrasta ir nepažinta. Ir jokio pirmumo prieš savo mokinius tokiais atvejais nejauciu. Mano mokiniai jaučiasi savarankiški, netgi reikšmingi – jie patys siūlo man naujas idėjas, mes kartu jas aptariame, kartu randame geriausią sprendimą. Beje, toks pasitikėjimas mokiniais skatina jų domėjimąsi – jie žino, kad bus išklaustyti ir paskatinti ieškoti naujų idėjų. Ypač džiaugiuosi, kad ir palikę mano klasę jie tęsia drauge pradėtą darbą. Beje, tarp mūsų bendravimas lieka ir aš ne tik žinau, kiek kuriam vaikų gimė, bet žinau, ir kuo kuris užsiima. Taigi ir matau, kad tęsiama ta linija, kurią pradėjome kartu klasėje.

Štai mano mokinys, dabar gyvenantis Ciuriche, dalyvavęs minėtame cikle „Bramsas ir jo draugai“, įrašė tris Karlo Reinekės sonatas violončelei ir fortepijonui. Šių kūrinių mes nežinojome! Vadinausi, jis ne tik pratęsė klasėje pradėtą darbą, bet nuėjo dar toliau! Kitas mokinys, griežiantis Dortmundo simfoniniame orkestre (beje, pirmoji violončelė!), viename koncerte sugrojo Alfredo Šnitkės, S. Gubaidulinos ir Viktoro Suslino kūrinius – aš seniai svajojau taip juos sugretinti, bet vis nerasdavau tinkamos progos! Taigi, mano domėjimąsi neatrasta muzika, atrodo, perima ir mano mokiniai. Tai, ką aš pats gavau iš M. Rostropovičiaus, atrandu ir toliau – savo mokiniuose.

Žinoma, tai pats didžiausias džiaugsmas: matyti, kaip mokiniai atranda savo vietą kultūriname kontekste ir save gyvenime.

Ar yra koks kriterijus patekti į Davido Geringo klasę Liubeko muzikos akademijoje?

Kriterijus labai paprastas: nugalės stipriausias. Didžioji mano mokinių dalis į mano klasę ateina jau išklause (dalyvavę) mano meistriškumo kursuose (masterclasse). Tad tų kursų metu man ir paaiškėja – arba yra „meilė man“, kuri ilgainiui dar labiau sustiprėja ir studentas nebenori jokio kito pedagogo, arba viso to nėra ir studijoms pasirenkamas kitas profesorius. Kartais būna, kad ir aš pajuntu, jog su vienu ar kitu jaunuoliu neužsimegs žmogiškas kontaktas – o be jo aš savo darbo neišsivaizduoju. Galima žmogų labai mylėti, tačiau

bendras darbas gali būti ir neįmanomas. Darbinis kontaktas labai svarbus!

Šios pastraipos pabaigoje telieka pridurti, kad profesoriaus D. Geringo klasėje Liubeke mokosi violončelininkas iš Lietuvos Vytautas Sondeckis, tikrai gražiai perimantis ne tik savo šeimos, bet ir Mokytojo patirtį mene.

Gimtasis namas ir ilgi tylos metai

Žavėdamasi garsiojo violončelininko tobulu ir nuoširdžiu muzikavimu, sekdama jo koncertines keliones,

aprašytas pasaulio spaudoje, nė kiek neabejoju, kad vieną dieną vėlesnių kartų Lietuvos istorikai netruks susigriebti nė nežina, kuriame jų gimtojo miesto name gimė ir augo garsusis pasaulio muzikas! Kiek šiandien turime versijų ir spėlionių apie legendinio Jaschos Heifetzo namą! Tad kol Davidas Geringas svečiavosi Vilniuje – pats metas jo paties paklausti, kur mūsų mieste prabėgo jo vaikystė?

Gedimino prospekte yra geltonas pen-

Davidas Geringas

kių aukštų namas, kuriame šiandien (1996 m.) įsikūrusi Sveikatos apsaugos ministerija. Bet ten prabėgo nedidelė mano vaikystės dalis. Vėliau persikėlėme į Antakalnį, kur gyvenome Tramvajų gatvėje. Būtent iš Tramvajų gatvės eidavau į M. K. Čiurlionio (anuomet Dešimtmetę) meno mokyklą. Pirmasis muzikos mokytojas buvo Michailas Šenderovas, kompozitoriaus Anatolijaus tėvas.

Beje, muzikos mokytis man nebuvo taip paprasta – mano tėvai ne muzikai ir padėti mokytis man negalėjo. Tačiau mama labai norėjo, kad mes visi (turiu dar du brolius) muzikuotume. Ji kantriai sėdėdavo pamokose, o namuose stengdavosi paraginti, kad mes netinginiautume. Tikrasis potraukis ir muzikos supratimas man atėjo gerokai vėliau – kai pavyko įstoti į Maskvos P. Čaikovskio konservatoriją.

Kai mes išvažiavome iš Tarybų Sąjungos, visa mūsų buvusio gyvenimo dalis liko tarsi nukirsta, kažkur už borto... Mes buvome žiaurios sienos atkirsti nuo visų mums brangių žmonių, giminių ir bičiulių. Juk niekam ne paslaptis anais laikais vyrausiu nuostata, kad tie, kurie išvyko, turi būti tarsi mirę. Jų nebelieka. Jiems nebeleidžiama bendrauti net su artimiausiais giminaičiais. Atvykę į Vakarus mes turėjome iš esmės keisti ir savo pasaulėžiūrą: viskas, kuo mes gyvenome čia, kas mums buvo idealizmo viršūnė, ką mes žinojome ir su kuo augome, visas sukrautas TSRS mąstymo bagažas virto absoliučiu nuliu.

Mes netekome savo šaknų! Ir turėjome išsiauginti naujas. Laimei, mums su žmona (pianiste Tatjana Schatz-Geringas – A. Ž.) tuomet tebuvo po trisdešimt ir mes sugebėjome sukurti sau naują gyvenimą.

Koncertinio gyvenimo maršrutai driekėsi į daugelį šalių. Bet tai vis buvo Vakarų šalys. Socblokas mums buvo nepažįstamas. Ir kai įvyko didžiosios politinės permainos, kai griuvo visos sienos, mes pirmiausia nekantravom pamatyti tai, kas paskutiniaisiais metais mums buvo nepasiekiamas. Tarsi žvilgtelėti nauju žvilgsniu į tai, ką palikome prieš dvi dešimtis metų... Be to, man visomet atrodė, kad įvairiausių politinių krizių metu labiausiai nukentčia menas. Kaip menininkui, man kontaktas su publika ne mažiau svarbus už honorarą.

Todėl vos griuvus „sienai“ tarp Rytų ir Vakarų, nors ir gaudamas gerokai mažesnius nei įprasta honorarus, aš griežiau Berlyne, Maskvoje, Rygoje... O į Lietuvą aš skubėjau dar ir dėl to, kad čia mano gimtinė, ir man svarbu buvo, kad neišblėstų Sauliaus Sondeckio pasakotos čiurlioniukams legendos: čia griežė, o čia sėdėjo Davidas Geringas... (šioje vietoje nepakartojama šypsena suspindėjo maestro veide... – A. Ž.). Norėjau tarsi iš naujo susipažinti su Lietuvos publika, susitikti su senais draugais, tarsi atkurti tai, kas prarasta. Kartą norėjosi pasidalinti, sudominti visu kuo, ko mes per tuos metus pasiekėme. Vis dėlto labai svarbi mūsų gyvenimo dalis susijusi su šiuo pasauliu... O man – su Lietuva...

Trisdešimties metų taip lengvai neištrinsi iš savo gyvenimo... Matau tokiose kelionėse į gimtąją prasmę... Žinoma, tai – idealizmas... Ir apskritai mano gyvenime labai daug idealizmo... Galėčiau gyventi kur kas paprasčiau: rūpintis sveikata, dažniau atostogauti, griežti tik populiarią, anšlagus užtikrinančią muziką...

Lietuviškai prabilęs Gvadaninis

1992 m. Šlėzvingo-Holšteino žemės premiją „Kultur Aktuel“, pelnytą už šiuolaikinės muzikos atlikimą ir propagavimą, D. Geringas skyrė penkiems gimtosios Lietuvos kompozitoriams, prašydamas (užsakydamas!) sukurti jam kūrinį ir pažadėdamas juos atlikti... Šiandieną Vytauto Barkausko, Osvaldo Balakauskio, Broniaus Kutavičiaus ir Anatolijaus Šenderovo kūriniai jau užėmė tvirtas pozicijas violončelininko repertuare. Įteikė savąjį opusą jau ir Mindaugas Urbaitis.

Lietuvių kompozitorių muzikai D. Geringo rečitaliuose visuomet labai rimta konkurencija. Tai, žiūrėk, jų premjeras Amsterdame Concertgebouw mažojoje salėje jis griežia J. S. Bacho muzikos kontekste ar derina, pavyzdžiui, Vilniaus koncerte su R. Šumano ir J. Bramso romantiškais išgyvenimais. Teisingai! Taip ir turi būti! Tikrąją kūrinį vertę ir galime pajusti tik šimtmečių kontekste!

Porą dienų prieš jubiliejinį koncertą Vilniuje D. Geringas griežė rečitalį Londone. Ten vyko „Baltic Arts‘96“ festivalis, pristatantis įvairius Baltijos šalių menus. D. Geringas jame atstovavo Lietuvos muzikams! Drauge su Tatjana Schatz-Geringas – gyvenimo ir scenos bičiule – jie atliko V. Barkausko „Suite de concert“ op. 98, A. Šenderovo „Cantus I“ ir „Cantus II“ (šis opusas jau įrašytas į CD) bei B. Kutavičiaus „Rhythmus-Arhythmus“ ir „Perpetuum mobile“.

Atliekate Lietuvos kompozitorių kūrinius. Koks kontaktas su jais?

Man nepaprastai svarbus kontaktas su šiandieniniais kompozitoriais (džiugu, kad ir su Lietuvos...). Įdomu susipažinti su kompozitoriaus darbo specifika, iš arti matyti kūrinio gimimo procesą, netgi jame dalyvauti. Tai duoda peno ir senesnės muzikos suvokimui. Tiek romaninės, tiek baroko epochos. J. S. Bacho ar Liudvigo van Bethoven. Sykį grojau savo mokytojui M. Rostropovičiui Džiuzepės Tartinio koncertą. Profesorių pasiūlė man visai kitą tempą. Nors jo klasėje buvau dar naujokas, išdrįsau paprieštarauti. „Iš kur tu žinai? Ar jam paskambinai?“ – juokdamasis pa-

Davidas Geringas su savo žmona pianiste Tatjana Schatz-Geringas Kronbergo akademijos dienomis 2008 m.

klausė tąsyk M. Rostropovičius. Lai-
kas parodė, kad tu – gal vieninteliu (jis
visuomet buvo teisingas!) – atveju visgi
klydo Rostropovičius, o ne aš. Nors Tar-
tiniui aš ir negalėjau paskambinti. Kie-
kvienas žmogus turi tiesiog pajusti savą
ritmą, savo alsavimą, kad interpretaci-
ja būtų visų pirma sava jam pačiam. In-
terpretacija – tai ne tik kompozitoriaus,
bet ir mūsų pačių mintys, jausmai. Labai
svarbu, kad mes tai išgyventume. O tam
nepaprastai svarbios ir žinios. Literatūra,
istorija, dailė, kompozitoriaus biografija
ir jo epochoje skambėjusi muzika, amž-
ninkų reakcija ir vėlesnių kartų vertini-
mas – žvilgsnis „iš toliau“...

**Minėjote, kad J. S. Bacho Šeštąją siuitą
griežiate penkiastyge violončele – taip,
kaip ji buvo sukurta. Turite ir senąjį
baritoną, ir violončelę da gambą.
Šiandien daug diskutuojama, kaip
reikia interpretuoti senąją muziką.
Vieni teigia, kad tik „autentiškai“,
t. y. visų pirma tais instrumentais,
kuriems ji buvo kūrta, ir taip, kaip
grojo anuomet. Kiti, pripažindami,
kad niekad, net ir autentiškiausiais
instrumentais grodama, XXI
amžiaus išvakarėse nemąstys ir
nejausi taip, kaip jautė anų laikų
menininkai, teigia, kad senąją
muziką reikia griežti taip, kokią
jauti ją esant savoju laikmečiu...**

Man atrodo, kad kiekvienas muzikas
turi ir gali rasti savo asmeninę interpre-
taciją. Štai mums M. Rostropovičius
yra sakęs, kad J. S. Bacho siuitos – tar-
si Šekspyro tragedijos. Gal kas kitas taip
ir nemano. Nuomonių gali būti įvairių.
Viską lemia asmenybės stiprumas. Jei-
gu žmogus ieško savojo kelio, tai jį gali
surasti ir per savo jausmus, ir per dar-
bą, gali mėginti išsivaizduoti, kaip tai
buvo „anais laikais“. O man atrodo, kad
būtent viskas kartu ir gali atvesti mus į
svarbiausią tikslą – interpretacijos įtai-
gą. Ieškant interpretacijos tikrumo, ne-
paprastai svarbu žinoti, kaip kompozi-
toriai dirba šiandien – visas dabartines
galimybes lyginti su konkrečia interpre-
tuojama muzika: kas kompozitoriui-kū-
rėjui svarbiausia ir kaip jis galėjo dirbti
ir mąstyti anuomet. Aš matau, kad kie-
kvienas kompozitorius nori atrasti kaž-
ką naują, būdinga tik jam vienam. Savo
skambesį, savo instrumentariją, savo
muzikinį pasaulį. Tad lygiai taip pa-
mąstykime ir apie Bachą: kodėl jis stai-
ga ėmė ir sukūrė siuitą penkiastygei vio-
lončelei? Aišku, kad jam buvo per maža
keturių stygų! Tačiau jam nereikėjo išra-

dinėti naujo penkių stygų instrumento –
instrumentas jau buvo sukurtas! Mes
tam tikra prasme esame konservatoriai –
dabar naudojame gerokai mažiau instru-
mentų, nei buvo tais laikais...

Taigi, norėdamas atskleisti turtingą
violončelės diapazoną, Bachas ir pajuto,
kad penktoji styga leis jam tai padaryti
kur kas geriau nei tik keturios. Jis tikrai
puikiai panaudojo penktąją stygą! Beje,
tai pasakytina apie visus jo kūrinius. Jis
buvo genijus ir labai gerai pažino instru-
mentus, kuriems rašė.

Arba Francas Šubertas. Visi šiandien
žinome, kad jo sonatos fortepijonui, ku-
rių anais laikais niekas negrojo, – šedev-
rai. O negrojamos jos buvo dėl paprastos

priežasties – Šubertas rašė natas, kurių
neturėjo jo laikų fortepijonas. Jis nujau-
tė fortepijono raidos kryptį ir rašė mo-
dernesniam instrumentui, nei turėjo!

Kūrėjai visuomet mąsto šiek tiek į prie-
kį, o atlikėjai nuo jų gerokai atsilieka.

Todėl man ir svarbu girdėti, matyti ir
galvoti apie muziką iš savo laikmečio
pozicijos. Taip, kaip aš suprantu ją dabar.

Senosios muzikos nė nesistengiu su-
vokti kaip kažkokios tolimos egzotiškos
praeities. Norėdamas suprasti Bachą, aš
stengiuosi sužinoti, iš ko jis mokėsi, kas
ir kaip grojo jo laikais, kas ir kaip kūrė
prieš jį ir jau po jo.

Visa tai suprasdamas ir žinodamas, kas
domina kūrėją (tai jau galiu sužinoti iš

Davidas Geringas savo unikaliu instrumentu Utenoje atliko
keletą žinomų kompozitorių kūrinių violončelei

savo epochos kompozitorių), aš sužinosiu, kas buvo nauja jo kūryboje, kokie toniniai netikėtumai šokiravo jo amžininkus, ir geriau suprasiu, kodėl jo sūnūs – rašę taip pat puikią muziką, bet visiškai kitokią – nenorėjo pripažinti genialaus tėvo. Kodėl gi tuoj po Bacho atsirado noras viską rašyti gerokai paprasčiau?

Suradęs tokį pažinimo kelią, atradau sau naują požiūrį į muzikos raidą. Man atrodo, kad didžiausi muzikai, atvėrę mums senosios muzikos grožį, kaip tik ir ėjo tokiu pažinimo keliu. Argi ne šituo keliu ėjo ir Nikolausas Harnonkūras? O dabar tie, kas nori groti taip, kaip jis, – jau atsiliko, nes šiandien N. Harnonkūras jau diriguoja J. Štrausą! Jis jau atranda sau Verdį! Bachas ar Monteverdis jam jau praeitis.

Reikia surasti tas teisingas išraiškos galimybes, kurios tinka konkrečiai muzikai. Jei gu norime groti, tarkim, be vibrato, tai reikia atrasti tą techniką, kuri buvo tuo metu, kai buvo grojama be vibrato. O juk tais laikais violončelė buvo laikoma tarp kojų statmenai ir reikėjo ją dar ranka prilaikyti, taigi, vibruoti nebegalėjo! Bet užtat kokia buvo jų stryko technika! Šito reikia mokytis!

Tačiau ir mūsų patirtis negali likti nušalyje. Viskas, ką girdėjome, mus veikia. Taigi mes tikrai negalime girdėti senosios muzikos taip, kaip ją girdėjo anų laikų žmonės.

Beje, visais laikais populiariausia buvo savojo laikmečio muzika. Tik mes savųjų amžininkų nenorime pripažinti. Tai neteisinga. Būtina kuo daugiau groti savojo laiko muzikos, nes tik šitaip suprasime ir praeities kūrėjus.

Tai ir yra mano kelias į visų laikų muziką – per patirtį su mano laikų muzika. O atlikėjui visuomet kur kas maloniau ir įdomiau groti specialiai jam kuriamus kūrinius. Tarsi pats dalyvaui tauriame muzikos gimimo akte. Juk ir mano mokytojas M. Rostropovičius mane mokė į kiekvieną kūrinių žvelgti tarsi paties kūrinio autoriaus akimis. Nesvarbu, ar tai būtų J. S. Bachas, ar J. Haidnas, ar kolega bičiulis, studijaujantis kompoziciją. Dažnai bisui pagroju ir paties M. Rostropovičiaus kurtą efektingą „Humoreską“ (ją vieno iš koncertų metu girdėjome ir Vilniuje – A. Ž.).

Bendraudamas su nūdienos kompozitoriais, kitaip pradėjau vertinti ir ankstesnių autorių kūrinių partitūras. Juk natos, partitūra – tai tarsi kompozitoriaus testamentas. Jei kompozitorius net ir ne viską natose sužymi, tai iš kitų jo darbų, pagaliau epochos stiliaus, laikmečio mados ar instrumentų techninių galimybių galima nuspėti autoriaus norus. Gal todėl man ir svarbu savo kolekciijoje turėti baritoną, violą da gamba

ir penkiastygę violončelę. Patikėkit, šią dieną J. S. Bacho siuitas grieždamas gvadaniniu, aš jau nebegaliu jų interpretuoti taip, kaip grodavau anksčiau – senųjų instrumentų lytėjimas gerokai pakoregavo mano mąstymą ir supratimą.

Griežiate senuoju Gvadaninių šeimos instrumentu. O ar nebūna taip, kad užuot modernų kūrinių griežęs šiuo senuoju instrumentu, Jūs dedate jį į šoną ir imate gerokai prastesnį instrumentą – koks skirtumas, kokių instrumentu atliksi modernią muziką...

Ne. Tokia mintis man dar niekad neatėjo į galvą. Nors – jeigu reiktų dažnai „mušti“ instrumentą... Yra toks esto Arvo Pärto Koncertas violončelei, dar iš tų laikų, kai jis save modernistu vadino... Ten aštuoniuose vietose reikėjo mušti per violončelės korpusą stryku. M. Rostropovičius šio Koncerto premjeroje sulaužė brangiausią savo „Kitelį“. Ir kito tokio stryko ilgai negalėjo įsigyti. Mokytojo pamoka verčia ir mane galvoti apie col legno – jeigu man reiktų taip groti, tai, žinoma, aš imčiau kitą stryką. Nors šiaip esu įsitikinęs, kad tik geru instrumentu gali tinkamai išreikšti gerą muziką. Beje, aš mėgstu pasišaipyti iš tų, kurie groja „autentiškais“ instrumentais: taip, jūs grojate senąją muziką 1993 metais pagamintu senuoju instrumentu, o aš modernią – pagamintu 1763 metais. Tai yra tuo laiku, kai savuosius Koncertus violončelei sukūrė J. Haidnas ir Luidžis Bokerinis. Mano galva, svarbiausia suprasti kiekvieno kompozitoriaus stilių ir kiekvieną sykį ieškoti ir sau kažko naujo. Kiekvienas kūrinys atskleidžia mums naujas idėjas, tačiau turi ir naujų sunkumų. Surasti tikrą skambesį kiekvienam kūriniui – štai įdomiausias uždavinys.

Egzotiškai skamba visos tos aukštumos, kurių Jūs pasiekėte. Muziko karjera – kuris etapas Jums buvo svarbiausias?

Pirmasis mano mokytojas M. Šenderovas pasakė, kad aš gimęs violončelei. Nebūtų jis šito pasakęs – nebūtų ir mano violončelės karjeros. Aš niekad nenorėjau groti jokių kitų instrumentu. Na, nebent kai išgirdavau P. Čaikovskio Koncertą smuikui – užsimanydavau griežti smuiku. Dabar aš pradėjau diriguoti – ir Čaikovskio Koncertą smuikui galiu interpretuoti diriguodamas.

O kas lengviau: pačiam groti ar diriguoti?

Davidas Oistrachas sakydavo, kad jam

kur kas lengviau diriguoti, nes tuomet jis nemato priešais sėdinčios publikos.

Aš nepasakyčiau, kad diriguoti labai lengva. Ne vienerius metus ir pats grojau orkestre. Teko griežti ir su Herbertu von Karajanu. Sykį – tąsyk Zalcburgo festivalyje jis dirigavo Ričardo Vagnerio „Lohengriną“ – maestro netiksliai parodė įstojimą ir vietoj violončelių suskambo... tyla. Po kelių metų Hamburge nutiko panaši istorija. Dirigentas neparodė įstojimo ir niekas neįstojo. Tačiau šį kartą atsirado šmaikštus drąsuolis, čia pat pašmaikštavęs: „Matote, Maestro, – taip skamba dirigentas“... Taigi tą tylą prisimindamas aš žinau, kad būti dirigentu tikrai nelengva...

* * *

Keturių pirmųjų Davido Geringo apsilankymų Vilniuje metu išgirdome išties nemažai retai atliekamos muzikos violončelei.

Pirmiausia tai buvo L. Bokerinio koncertai violončelei su orkestru Nr. 8 D-dur ir Nr. 9 B-dur (beje, už visų 12 L. Bokerinio koncertų įrašus į CD D. Geringas pelnė „Didįjį disko prizą“ – „Grand Prix du Disque“). Su Sauliaus Sondeckio vadovaujamu Lietuvos kameriniu orkestru tąsyk buvo griežtas ir unikalus bisas: prieš dvi dešimtis metų repetuotas J. Haidno Koncerto violončelei finalas. O tarp jų puikiai derėjo ir latvio Peterio Vasko „Knygos violončelei solo“ fragmentas bei A. Šenderovo Sonata violončelei ir mušamiesiems, papuošusi Lietuvos kompozitorių sąjungos festivalį „Gaida“.

Antrosios viešnagės metu klausėmės jau minėtų lietuvių kompozitorių muzikos (skambėjo B. Kutavičiaus, V. Barkausko, A. Šenderovo premjeros) ir su Lietuvos nacionaliniu simfoniniu orkestru griežto Paulo Hindemito pirmą sykį (!) Lietuvoje atlikto koncerto violončelei. Beje, tąsyk turėjome progos susipažinti ir su dirigentu, D. Geringo bičiuliu Hansu Martinu Šneitu. Jiedu ne sykį muzikavo drauge senaisiais instrumentais: Geringas – viola da gamba, o Šneitas – klavesinu, J. S. Bacho Sonatas violai da gamba su klavesinu netgi įrašė ir išleido CD. O štai svajonė muzikuoti drauge vienam griežiant, kitam diriguojant pirmą kartą išsipildė Vilniuje.

Trečiasis apsilankymas įvyko A. Šenderovo ir Lietuvos valstybinio simfoninio orkestro vadovo Gintaro Rinkevičiaus iniciatyva. Specialiai A. Šenderovo 50-mečio jubiliejui buvo paruoštas Koncertas violončelei, chorui, klavesinui, fortepijonui ir orkestrui „Mano širdis pasirengus...“ („Paratum cor meum...“). O kitame koncerte su Gintaro Rinkevi-

čiaus vadovaujamu orkestru D. Geringas griežė R. Šumano koncertą violončelei.

1998 metų pavasarį D. Geringas surengė Violončelės savaitę Lietuvoje, kurioje griežė vienas už kitą įdomesni jo mokiniai, tarp jų – ir Vytautas Sondeckis iš Lietuvos. D. Geringas tada pasirodė ir kaip dirigentas – su Lietuvos kameriniu orkestru pritarė savo auklėtiniais.

1999 metų pavasarį Lietuvoje dar kartą apsilankęs D. Geringas Lietuvos nacionalinėje filharmonijoje su žmona pianiste T. Schatz-Geringas surengė violončelės rečitalį. Leonardo Bernšteinio „Trys meditacijos iš muzikos spektakliui „Mass“, L. van Bethoveno Sonata violončelei ir fortepijonui Nr. 5, Antonino Dvoržako „Miško ramybė“ ir A. Šnitkės baletu „Peras Giuntas“ epilogas bei bisui atlikti A. Šnitkės „Musica nostalgica“ ir dvi Felikso Mendelsono „Dainos be žodžių“ sukūrė vientisą muzikos dramą, kurios kulminacija tapo kovo 6-ąją toje pačioje salėje su Nacionaliniu simfoniniu orkestru, diriguojamu Juozo Domarko, atliktas Sergejaus Prokofjevo Simfonija-koncertas violončelei ir orkestrui bei seniai Lietuvoje neskambėjusi P. Čaikovskio Ketvirtoji simfonija.

Tą kartą D. Geringas taip pat diriga-

vo Lietuvos kameriniam orkestrui – tik ne scenoje, o Vilniaus plokštelių studijoje, kur violončelininkas Vytautas Sondeckis įrašė savo pirmąją kompaktinę plokštelę. 1997 m. konkurse Naujojoje Zelandijoje Vytautas laimėjo pirmąją premiją, kurios dalis – firmos „Naxos“ išleidžiama plokštelė.

Koncertus ir įrašus vainikavo Vilniaus paveikslų galerijoje (Chodkevičių rūmuose) Lietuvos muzikų sąjungos surengta popietė su D. Geringu ir T. Schatz-Geringas, kurios metu D. Geringui buvo suteiktas Lietuvos muzikų sąjungos Garbės nario vardas.

Stropiai skaičiavę pirmuosius D. Geringo koncertus po 20 metų pertraukos Lietuvoje, netrukome suvokti jo buvimo Lietuvoje kaip neatskiriamos krašto muzikinio gyvenimo dalies. Kažkas liko užfiksuota „Muzikos baruose“, kažkas „7 Meno dienosė“ ar „Literatūroje ir mene“... Nuostabūs koncertai ne tik Vilniuje plėtė renginių geografiją: Kaunas, Tytuvėnai, Joniškis, Alytus, Gargždai, Birštonas ir Biržai... Ir ilgam atsiradusi Klaipėda – nuo dviejų savaitinių meistriškumo pamokų, repeticijų su orkestru ir dirigutos P. Čaikovskio operos „Eugenijus Oneginas“ Klaipėdos valstybiniame

muzikiniame teatre iki Klaipėdos violončelės muzikos savaitės ir daugybės puikių koncertų su Mindaugu Bačkumi ir jo vadovaujamu kameriniu orkestru...

* * *

... Jeigu reiktų išrinkti vieną vienintelį žodį, charakterizuojantį meninę Davido Geringo prigimtį, – ir vėl sakyčiau: MEILĖ. Jis griežia nepaprastai lengvai, nuostabų minkštą aksominį violončelės tembrą demonstruodamas net ir sudėtingiausiuose meistriškumo reikalaujančiuose techniniuose dariniuose. Paprastas, bet kaip mažai kam pasiekiamas jo išraiškos arsenalas – gražus, gyvas garas, raiški artikuliacija, kurianti tembro dramaturgiją. Blogos, nejaudinančios muzikos D. Geringas negroja. O gal tiesiog jo ir jo instrumento sielos tiek daug, kad jūdviejų griežiama muzika prasišverbia taip giliai, tokias slapčiausias tavo esybės kerteles paliečia... Juk JIE neatskiriama – senasis italų meistrų Gvadaninių šeimos instrumentas ir griežiantis juo maestro Davidas Geringas...

1996–2021 m.

Vilnius

Parengė Deimantė Kazokaite

Davidas Geringas gyrė jaunuosius muzikantus ir jų mokytojus už puikų pasirodymą Utenos meno mokykloje

Pakalniai surado savo didvyrius ir juos ilgam įamžino

Vytautas RIDIKAS

Rugsėjo mėnesį Pakalniuose vyko didžiulės iškilmės – po šv. Mišių Švč. Trejybės bažnyčioje parapijiečiai ir svečiai susirinko miestelio centre, kur prieš kurį laiką buvo pastatytas Pakalnių parapijos 19-os savanorių atminimo įamžinimo paminklinis akmuo.

Mecenatai ir pagalbininkai

Kaip tvirtino Utenos rajono savivaldybės tarybos narys Raimundas Kelevišius, ne tik sutelkęs geradarius bendram tikslui, bet ir finansavęs šį daugiau nei pusę tūkstančio eurų kainavusį projektą, šio Pakalnių parapijos savanorių atminimo įamžinimo sumanytojas yra dimisijos pulkininkas Vitas Antanas Kelevišius. Jis beje, yra ne vieno panašaus projekto iniciatorius, nemažai prisidėjęs ir dėl kovotojo už Lietuvos laisvę bei paskutiniu partizanų Lietuvoje vadinamo Antano Kraujelio atminimo įamžinimo. Akmenį šiam Pakalnių parapijos savanorių atminimo įamžinimo paminklui padovanojo parapijietis Zenius Druskis, o šį Pakalnių krašto lauko riedulį gražiu atminimo ženklu paverė sirutėniškis skulptorius Valentinas Šimonėlis.

Kaip sakė Utenos rajono politikas R. Kelevišius, pastatyti šį paminklinį akmenį trukdė įvairios biurokratinės kliūtys, kurias įveikti, anot R. Kelevišiaus, padėjo uteniškis architektas Algimantas Kuras, Utenos rajono savivaldybės tarybos narys Rimantas Dijokas ir a. a. buvęs savivaldybės admi-

Nuo šiol ir Pakalniai turi savanorių atminimo įamžinimo žymenį

nistracijos direktorius Audrius Remeikis. Paminklinio akmens teritorijos sutvarkymą organizavo Leliūnų seniūnijos seniūnas Renaldas Būga.

Prie paminklo pastatymo ir šios šventės organizavimo prisidėjo Pakalnių parapijos administratorius kun. Andrius Šukys, Pakalnių seniūnaitijos seniūnaitė Greta Ivanauskienė, Pakalnių moterų užimtumo centro pavaduotoja Jovita Čepienė, parapijiečiai Kazys Preikša ir Gražina Druskienė.

Šventinis minėjimas

Pradėdamos atminties įamžinimo ceremoniją, šio susibūrimo vedėjos G. Ivanauskienė ir J. Čepienė, perskaitė visų Pakalnių parapijos 1919–1920 metų savanorių kovojusių už Lietuvos laisvę ir surašytų ant paminklinio akmens, pavardės. Šios pavardės, iškalts ant akmens, išliks ilgam dar daugelio kartų prisiminimui. Tai – Antanas Bražėnas iš Margių kaimo, iš Papiškių Adolfas, Jonas, Juozas ir Stasys Cibai, Jonas Čepėnas ir Juozas Kučinskas iš Velbiškių, pakalniškiai Antanas Kvaselis, Jonas Ližinis, Stasys Skrebiškis, iš Mirkėnų kaimo į savanorius išėjęs Petras Mačionis, Antanas Mameniškis iš Utenėlės, Antanas Meškuotis iš Vozgėlių, Antanas Pinkevičius iš Bajoriškių ir jo bendravardis ir bendrapavardis Antanas

Dimisijos pulkininkas Vitas Antanas Kelevišius džiaugėsi, jog pagaliau ir Pakalnių apylinkėse kažkada gyvenę savanoriai įamžinti

Pinkevičius iš Dubelkų, Jonas Sirgėdas, Kazys Šaltenis ir Balys Šerepėka iš Viskėnų, vieteikiškis Pranas Strazdas.

Pagerbiant jų atminimą buvo uždegtos žvakelės, padėta gėlių, vėliau – tylos minutė ir karių savanorių salvės.

„Telydi pagarba jų atminimą. Tai mūsų kaimo istorija, kurios negalime pamiršti, o skausmingus savo istorijos faktus turime visada prisiminti“, – kviesdamos pasisakyti ne tik svečius kalbėjo šio susibūrimo vedėjos. Anot jų, šiuo renginiu pabrėžiama didelė svarba visos mūsų tautos išsilaisvinimo judėjimuose, laisvės ir nepriklausomybės siekių kaina ir svarba.

Ginklas – vietiniai žmonės

Šventiniame renginyje dalyvavęs garsus žurnalistas ir visuomenės veikėjas Vilus Kavaliauskas, kuriam visi dėkoja už atliekamą didelį Vyčio Kryžiaus ordino kavalierių įamžinimo darbą, pabrėžė, jog 1919-ųjų gegužę čia vyko svarbios kovos su bolševikais. „Iš pradžių Vinco Šaudžio kuopa išmūšė priešus iš miestelio ir net paėmė nelaisvėn 20 rusų kareivių. Už šį mūsų Vyties Kryžių gavo pats V. Šaudzis, kapelionas V. Balandis ir kareivis Pranas Bukučinskis“, – sakė V. Kavaliauskas. Pasak jo, lietuvių kuopa turėjo dar vieną ginklą – vietinius žmones. Labai prasminga ir kilnu, kad Pakalnių šiuolaikiniai žmonės prisiminė ir pagerbė 1919-ųjų savanorius. „Ar reikia dar sakyti, kad istorijos pagerbimas – tai pilietinės visuomenės formavimo ženklas. Šiuo atveju aktyviai Pakalnių bendruomenei, žemiečiams Utenoje, Kaune ir Vilniuje visai nereikėjo nei valstybės, nei savivaldybės, net seniūnijos biudžeto, kad tas akmuo, kuris turėtų pergyventi ne vieną kartą, su Pakalnių didvyrių vardais atsidurtų miestelio centre“, – pabrėžė svečias.

Laivės medžio kaina

Buvęs Utenos kraštotyros muziejaus direktorius Balys Juodzevičius prisiminė buvusį vieną geriausių Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentų (jis buvo trečiasis JAV prezidentas (1801–1809 m. – aut. past.) Tomą Džefersoną, kuris yra pasakęs ne vieną genialią frazę, tarp jų ir šią: „Laisvės medį laikas nuo laiko reikia laistyti patriotų ir tironų krauju. Tai yra jo natūralios trąšos.“

Pasak jo, jis nežinantis, o gal ir niekas niekada nesužinos, kiek šie 19 vyrų praliejo kraujo, tačiau, anot B. Juodzevičiaus, laisvės medį mes laistėme, laistome ir laistysime ateityje. „Kraują pralieti viliojo vokiečiai, kviesdami į savo dalinius, dalis nuėjo su

generolo Plechavičiaus armija, tikėdamiesi atkurti Lietuvos nepriklausomybę, 1944 metų liepos mėnesį viliojo čia sugrįžę raudonieji okupantai... Visada reikėjo blaivios galvos ir supratimo, kam ir už ką mes turime lieti kraują“, – tvirtino garsus Utenos krašto muziejininkas ir kraštotyrininkas, keletą knygų autorius ir Utenos krašto garbės pilietis, susirinkusiems priminęs ne vieną Pakalnių krašto savanorių žūties istoriją.

Vėliau kalbėjęs Vytauto Didžiojo šaulių (Kauno apskritis) 2-osios rinktinės 202-osios kuopos šaulys Alvydas Malinauskas, gyvenantis Utenos rajone, prisiminė irgi ne vieną sovietinių okupantų išpuolį prieš lietuvius, kurie kovėsi dėl savo šalies laisvės.

Vienas iš šio paminklo pastatymo organizatorių Raimundas Kelevišius apgailestavo, kad tokiuose svarbiuose renginiuose nesirodo rajono politikai

Šventėje susirinkusiai bendruomenei ir svečiams turėjo ką pasakyti žurnalistas ir visuomenės veikėjas Vilus Kavaliauskas bei uteniškis Balys Juodzevičius (dešinėje)

Pakalnių krašto žmogus, dimisijos pulkininkas V. A. Kelevišius, pastebėjo, jog prieš kurį laiką atsirado žmonių, kurie nori, prisimena ir suranda tuos šalies gynėjus, jų pavardes, kurie prieš šimtą metų mums iškovojo laisvę. „Tų žmonių dėka pagaliau prisiminti savanoriai ir pradėtas jų įamžinimas. Lietuvoje jau beveik 300 vietų, kuriose pažymėti savanoriai, pastatyti paminklai arba pritvirtintos paminklinės lentos, kur žymimi to krašto savanoriai, kovoję už Lietuvos laisvę“, – tvirtino dimisijos pulkininkas, pridurdamas, kad ne išimtis ir Utenos rajonas, kur Daugailiuose ir Kuktiškėse, Užpaliuose ir Leliūnų seniūnijoje yra įamžinti šie tautos didvyriai.

Renginys neapsiėjo ir be dainų, kurias Pakalnių bendruomenei dovanavo Utenos trečiojo universiteto folkloro ansamblis „Seklytėla“, kuriam šiuo metu vadovauja Romualdas Mažeika.

Kaip jau tapo įprasta, tokiuose renginiuose dalyvauja Lietuvos šaulių sąjungos Utenos apskrities šaulių 9-osios rinktinės šauliai ir Lietuvos kariuomenės Utenos kūrėjai savanoriai

Nuotrauka istorijai – Pakalnių bendruomenė ir svečiai

Esi tik žmogus

Petras PANAVALAS

Sakmės „Kažkoks lietuvis“ tęsinys

Vis dėlto, atrodo, būta. Ir dar esama. Štai ir 95. Sunku net patikėti. Ir antrai pušei tiek pat. Ir abu dar juda kruta, nors karta sunkokai. Bet televizijoje dar pakenčiamai atrodo, labai nenusišneka, nors kažko naujo ir originalaus nepasako, pasaulio nenustebina. Ir nesistengia nuste binti. Kas kad prezidentas – esi tik žmogus. Kur jis tą posakį perskaitė? Prisiminė – Romos imperatoriaus Marko Aurelijaus knygoje „Apie save“. Žmonija vystosi vystosi, bet žmogaus mintys, jausmai ir žiūrėjimas į pasaulį mažai tepasikeitė. Skaitai antrame šimtmetyje gyvenusio imperatoriaus apmąstymus ir atrodo, kad kalbiesi su amžininku. Buvo ir daugiau romėnų, palikusių įdomių prisiminimų ir pamąstymų. Kad ir Julijus Cezaris. Deja, šitas neeilinis romėnas su nugalėtu priešu kartais pasielgdavo labai žiauriai. „Apie save“ autorius, atrodo, toks nebuvo. Mokėjo į save pasižiūrėti ir gana kritiškai. Nenorėdamas užsimiršti, prie savęs turėjo vergą ar tarną, kurio pagrindinė pareiga imperatoriui reikiamu momentu priminti, kas yra kas. Kai liaupsinamam ir į padanges keliamam imperatoriui nuo šlovinimų imdavo svaigti galva, tas imperatoriaus svaigulį kontroliuojantis tarnas ar vergas palinkdavo prie imperatoriaus ausies ir tyliai pakuždėdavo: „Markai Aurelijau, esi tik žmogus“. Ir Markui Aurelijui svaigulys praeidavo. Tai kad tokį žmogų būtų turėję Vytautas Landsbergis. Bet neturėjo, mirtinai užsimiršo, svaigo ir apsvaigo nuo liaupsių ir valiaivimų. Nors, objektyviai kalbant, į Lietuvos istoriją įsėdo giliau už bet kurį prezidentą, bet su didele širdgėla, taip ir netapęs tautos išrinktuju. Štai kas kartais atsitinka, kai, anot Donelaičio, imi rodyti skiauterę.

Pats Valdas stengėsi skiauterės nerodyti. Buvo momentų, kai pasijusdavo už kitus protingesnis ir pranašesnis, bet to nedemonstravo. Bet gali būti, kad kai kam atrodo kitaip. Labai gali būti.

Vai tos ligos ligelės.

Labiausiai neramina išoperuotas inkstas. Juk bet kuriuo metu gali atsisakyti ir antras. Kas tada? Bet sulaukus 95 ir tas nerimas pamažu blėsta, kaip ir visas gyvenimas. Matuojant žmogiško gyvenimo masteliais, jam ir taip padūkusiai pasisekė. Lyg kokioj sakmėj. Bet žmogus toks padaras, kad jam vis mažai ir mažai, vis rūpi, kad toji sakmė niekad nesibaigtų. Ir Rusijos nekarūnuotam carui Putinui, matyt, atrodo, kad jis amžinas ir liks Rusijos istorijoje kaip nepakartojama vertybė ir jam bus statomi paminklai kaip Petrui Pirmajam ar Jekaterinai Antrajai. Bet turbūt nedaugelis žino, koks kartais būdavo tas Petras Pirmasis, kaip jis nepaklusniems šauliams savo ranka kapojo galvas, kol visai nusi varė, o savo tikrą, nelabai paklusnų sūnų leido nukankinti, nors būtų pakakę uždaryti į vienuolyną. Mūsų, lietuvių, valdovai irgi nebuvo šventieji, bet tokių išsigimėlių, kaip Petras Pirmasis, neturėjome. Rusiją, tikrai talentingą tautą, per visą jos istoriją kažkodėl valdė nei šiokie, nei tokie padarai. Deja, kai kurių iš tų padarų turėjo ir lietuviško kraujo. Vytauto Didžiojo dukterė Sofija politiniais sumetimais buvo ište kinta už Maskvos kunigaikščio, o tos Sofijos proanūkis taigi buvo ne kas kitas, o Ivanas Žiaurasis. O už Žiaurųjį žiauresni

buvo tik Leninas ir Stalinas. Tiesa, pirmasis tik iš dalies rusas, o antrasis net visai ne rusas, o prasigėrusio gruzinų batsiuvio sūnus. Nuoširdžiai gaila tikrai talentingos tautos ir tos tautos istorijos mokytojų.

Bemąstant mintys dažnai nukrypsta ir į Ukrainos pusę. Labai norint dar galima padinguoti apie Krymą, bet ta rusiška intervencija į rytinę ukrainiečių dalį, tos tūkstan tinės aukos lyg ir nekariaujančioje Europoje niekaip nepateisinamos. Kodėl Europa sėdi ant bambos susidėjusi rankas ir tik bamba?

Dar viena delegacija atvyko pasveikinti su jubiliejum. Gražiai ir, atrodo, nuoširdžiai sveikina, smalsiai apžiūri ordinus, paties Prezidento vadinamus žaisliukais, mandagiai ir kultūringai atsisveikina, linkdami ilgiausių metų. Įdomu, kiek iš tikrųjų tų metų dar liko. O gal pavyks pratempti iki šimto? Iki tiek dar neištempė nė vienas Lietuvos prezidentas, nė vienas didysis kunigaikštis. Būtų įdomus faktas mažos ir gajos tautos istorijoje. Nors esi tik žmogus, bet tie gajūs žmogeliai mūsų istoriją ir sukūrė. O jei prie to prisidėjai ir tu, tau už debesio balto greičiausiai bus pripliusuota.

Viešpatie, koks padrikas kalbėjimas su pačiu savimi. Bet esi tik žmogus.

Ceikiniuose įsikūrusi ekspozicija – kvietimas sekti trijų istorijų keliu

Jurgita ULKIENĖ

Ignalinos kraštas garsėja gražia gamta ir gausybe patrauklių, turistams įdomių lankytinų vietų. Visai neseniai prie jų prisijungė ir ekspozicija, įkurta buvusioje Ceikinių Švč. Mergelės Marijos vardo parapijos klebonijoje. Ekspozicija, kurią surinko, suruošė ir globoja Ignalinos rajono savivaldybės viešosios bibliotekos (toliau – Ignalinos biblioteka) Ceikinių filialo bibliotekininkė Ona Martinėnienė, pasakoja ne tik Ceikinių bažnyčios istoriją, bet ir namelyje, priglaudusiame šias istorijas, gimusio Kipro Petrausko bei čia ilgai gyvenusio kunigo, poeto, tremtinio Kazimiero Vaičionio biografijas. Šiemet, beje, švenčiamos 100-osios K. Vaičionio gimimo metinės.

Bažnyčiai – atskiras kampelis

Įdomiausia, anot O. Martinėnienės, tai, jog idėja kurti tokią ekspoziciją kilo dalyvaujant Ignalinos bibliotekos inicijuotame konkurse „Sodybų istorijos“. Pašneko-vei mintis aprašyti būtent Ceikinių bažnyčią kilo tada, kai išgirdęs pasvarstymus, apie ką rengti istoriją, vienas ceikiniškis atnešė rankraštį, kuriame surašyti istoriniai faktai apie

šią šventovę, aprašyta parapija, joje dirbę dvasininkai. Po to, kai bibliotekininkė sudėliojo istorinius faktus, nufotografavo bažnyčios interjerą ir eksterjerą, lygindama, kaip jie keitėsi metų tėkmėje, sudėjo į vieną pasakojimą ir pristatė auditorijai, praėjus vos keliems mėnesiams – 2016 m. balandį – šventovėje kilo gaisras ir kone viską sunaikino. Taigi, galime tik džiaugtis, kad tai, kas buvo

iki tol, liko užfiksuota bent nuotraukose.

Kaip sakė O. Martinėnienė, domintis bažnyčia, žmonės pradėjo nešti įvairius su jos istorija susijusius daiktus, taigi, teko sugalvoti, kur juos dėti. Taip ir gimė ši tris skirtingus pasakojimus sekanti ekspozicija, įrengta buvusioje klebonijoje (kurį laiką ir policijos būstinėje), suremontuotoje Ceikinių seniūnijos pastangomis. Bažnyčios istorijai

Ona Martinėnienė po kruopelytę surinko medžiagą naujai ekspozicijai

skirtame kampelyje – visų čia kunigavusių ir klebonavusių dvasininkų biografijos, po gaisro išlikę bei kruopščiai pašnekovės nuplauti, iššveisti bažnytiniai reikmenys – indai, staltiesės ir panašiai. Ekspozicijoje galima rasti ir senų bažnytinių knygų, kuriose įrašyti krikšto, santuokos sakramentus turėję gauti ar gavę Ceikinių ir aplinkinių kaimų gyventojai, šių sakramentų liudininkai, parapijos vizitacijos įrašai, lapukai su blaivybės pasižadėjimais priimančią Pirmąją Komuniją, senoviniai maldynai ir panašiai.

Gestas garsiam dainininkui

Ižengus į namelį pasitinka mąslus K. Petrausko, žvelgiančio nuo užuolaidos, žvilgsnis. Pirmasis kambarėlis skirtas jam. Nors, pasak O. Martinėnienės, eksponatų apie Ceikiniuose gimusį ir iki dvejų metų čia augusį dainininką nedaug (daug šios, o ir kitų ekspozicijos eksponatų sunėsta Ceikinių bendruomenės narių), bet šis tas yra. Čia ir nuotraukos, ir seno laikraščio su straipsniu apie garsųjį operos dainininką iškarpą, ir supamas krėslas, kuriame bus galima pailsėti ir pasižiūrėti skaidres bei paklausti žymiojo tenoro atliekamų kūrinių. O jo kūrybinis bagažas tikrai nemenkas – vien pagrindinių vaidmenų operose, operetėse atlikta arti šešiasdešimt.

Galbūt jau daug kam žinoma, bet nepakenks priminti, kad K. Petrauskas gimė 1885 m. lapkričio 23 d. Ceikiniuose, tuo metu priklausiusiuose Švenčionių apskrčiai, Rusijos imperijai. Motina – Juozapota Rastenytė-Petrauskienė nuo Antagavės, tėvas Jonas

Petrauskas (1863 m. sukilimo dalyvis, vargonavęs Palūšėje). Vyresnysis brolis Mikas Petrauskas – žymus kompozitorius.

Pradines muzikos žinias K. Petrauskas įgijo iš tėvo, bet Mikas, jau baigęs garsiąją grafo Tyzenhauzeno Rokiškyje įsteigtą kapeliją, buvo pirmasis Kipro muzikos mokytojas. Jis greit išvėlgė 12 metų už save jaunesnio brolio gabumus muzikai ir paėmė jį savo globon, išmokė pažinti natas kone anksčiau negu raides. Sulaukęs devynių K. Petrauskas grojo vyresniojo brolio suorganizuotame orkestre, vėliau ir pats vadovavo orkestrėliui. Kartu su Miku persikėlė į Obelius, kur mokėsi vargoninkauti, giedojo bažnytiniam chore, lankė pradinę mokyklą.

Netrukus K. Petrauskas užsikrėtė teatro bacila. Vykdamas į Vilnių, M. Petrauskas kartais pasiimdavo su savim jaunėlį,

nusivesdavo jį į teatrą. Ypatingą įspūdį K. Petrauskui padarė opera, operetė ir cirkas. Ir štai „teatras“ tapo nauja Kipro žaidimų su draugais tema. Jo entuziazmas ruošiant „spektaklį“ neišpasakytas, jis užsiimdavo viskuo, kas buvo reikalinga, įskaitant ir ūsų bei barzdų gamybą. Lygiai tokį patį entuziazmą K. Petrauskas parodė ir vėliau, kai M. Petrauskas, jau grįžęs po Peterburgo studijų, organizavo Vilniuje savo operečių ir operos „Birutė“ pastatymus. Jis rūpinosi butaforija ir kostiumais, vadovavo chorui, pats jame dainavo.

Ilgas ir margas gyvenimo bei kūrybos kelias

1907 m. K. Petrauskas įstojo į Sankt Peterburgo konservatorijos profesoriaus

Vienas įdomiausių eksponatų ekspozicijoje – veikiantis kun. Kazimiero Vaičionio videomagnetofonas

Ši 1968 metus menanti laikraščio iškarpą, kurioje buvo išspausdintas In memoriam Kiprui Petrauskui, buvo rasta po tapetais

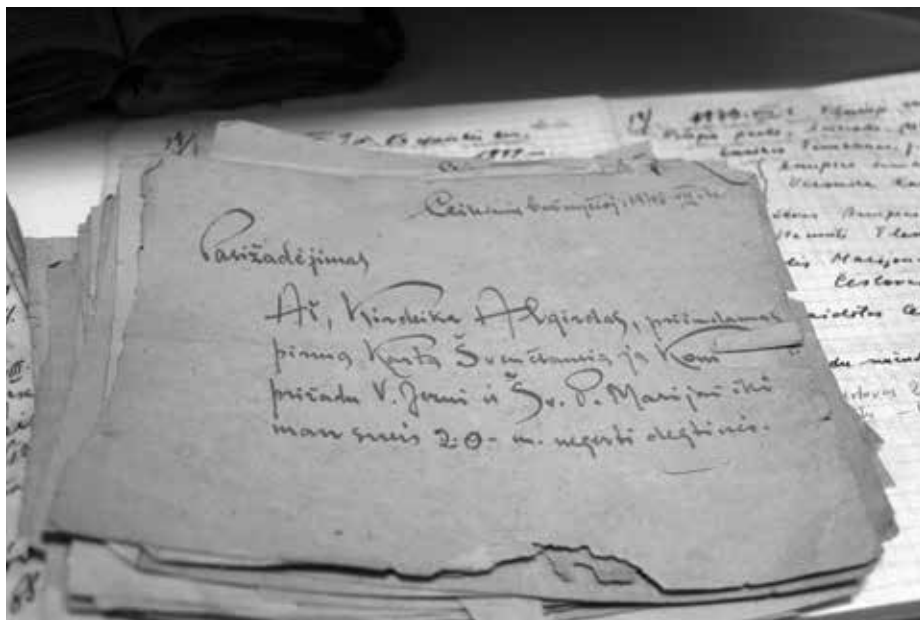
Supantis šiame krėse bus galima klausytis aksominio tenoro Kipro Petrausko balso

Stanislavo Gabelio dainavimo klasę ir profesoriaus Osipo Palečekio sceninio meno klasę. 1907–1908 m. dalyvavo studentų spektakliuose, už ką konservatorijos vadovybės buvo gerai įvertintas ir atleistas nuo mokesčio už mokslą. Studijuodamas dalyvavo rusų pianisto profesoriaus Aleksandro Ziločio rengiamuose koncertuose, dainavo grafo Šeremetjevo koncertuose, Maskvos Dailės teatro chore. 1908–1909 m. studentų pastatytose Šarlio Guno operose „Faustas“, „Romeo ir Džuljeta“ atliko Fausto ir Romeo partijas. Atostogų metu K. Petrauskas kartu su kompozitoriumi Stasiu Šimkumi surengė koncertus Seinuose, Kaune, Rygoje.

1911 m. pavasarį K. Petrauskas oficialiai debiutavo Maskvos Didžiajame teatre Š. Guno operoje „Romeo ir Džuljeta“. Tais pačiais metais tapo Peterburgo Marijos teatro solistu. 1911–1920 m. Marijos teatre dirbo su garsiais scenos partneriais Fiodoru Šaliapinu, Leonidu Sobinovu, Dmitrijum Smirnovu, Ivanu Jeršovu, Ivanu Alčevskiu, Georgijum Baklanovu, Antonina Neždanova, Lidija Lipkovskaja.

Tokiu senoviniu antspaudu užantspauduota viena iš senųjų bažnytinių knygų

Smalsu pasklaidyti 1948 metais pasirašytus parapijiečių pasižadėjimus negirtauti

Giedra kun. Kazimiero Vaičionio šypsena puošia antro kambarėlio langą

F. Šaliapino padedamas paruošė Fausto, Saljero, Almavivos, Dmitrijos ir kitus vaidmenis. Per devynerius metus šiame teatre K. Petrauskas paruošė daugiau kaip 40 partijų. Nuo 1915 m. per spektaklius jam buvo leista bisuoti. Taip pat aktyviai dalyvavo Peterburgo lietuvių bendruomenės veikloje: dainavo koncertuose, muzikiniuose vakaruose, o surinktas lėšas dažniausiai skirdavo labdariniams tikslams.

1920 m. rugpjūčio mėnesį K. Petrauskas grįžo į Lietuvą. Įstojo į Lietuvos kariuome-

Pirmame kambarėlyje nuo užuolaidos mąsliai žvelgia Kipras Petrauskas

nę, lankė kovojančius kariuomenės dalinius, koncertavo. 1920 m. su Lietuvių meno kūrėjų draugijos nariais Kaune įkūrė lietuvių operos teatrą, tais laikais vadintą operos vaidykla. Čia 1920 m. gruodžio 31 d. buvo pastatyta Džiuzepės Verdžio opera „Traviata“ lietuvių kalba. K. Petrauskas joje atliko pagrindinį Alfredo vaidmenį. Pirmąjį sezoną operos teatre buvo suvaidinti 25 spektakliai. K. Petrauskas sukūrė tokius ryškius vaidmenis kaip Hercogą Dž. Vedžio operoje „Rigolietas“ (1921 m.), Kaniją – Rudžero Leonkavalio operoje „Pajacai“ (1922 m.), Don Chosė Žoržo Bizė operoje „Karmen“ (1924 m.), Turidu – Pietro Maskanjo operoje „Kai-

mo garbė“ (1925 m.), Romeo – Šarlio Guno operoje „Romeo ir Džiuljeta“ (1925 m.), Germaną – Piotro Čaikovskio operoje „Pikų dama“ (1927 m.). Daug gastroliavo: 1922–1923 m. TSRS, 1923 m. kartu su Antanu Sodeika koncertavo Romoje, 1931 m. dainavo Stokholme, 1933 m. Milano teatre „La Scala“. 1930 ir 1936 m. gastroliavo Pietų Amerikoje. Dažnai dainuodavo Latvijos, Estijos operų scenose. 1925–1928 m. gastroliavo su F. Šaliapinu: 1925 m. jie dainavo Leipciगे, Miunchene, Drezdene, 1928 m. Madride, Barselonoje, Paryžiuje ir Romoje. Operos teatre K. Petrauskas dainavo iki 1958 m., operose sukūrė apie 80 vaidmenų.

Nuo 1949 m. dėstė LTSR konservatorijoje, išugdė dainininkus Virgilijų Noreiką, Eleną Saulevičiūtę, Valentinę Adamkevičią ir kt. 1950 rugpjūčio 2 d. K. Petrauskui buvo suteiktas TSRS liaudies artisto vardas, 1951 m. paskirta valstybinė premija, suteiktas profesoriaus vardas. 1959–1963 m. buvo LTSR Aukščiausiosios Tarybos deputatas.

Kaip Jono Bruverio sudarytoje knygoje „Kiprui Petrauskui 100“ išspausdintuose Virgilijaus Noreikos prisiminimuose „Prisimenant Maestro“ (84 psl.) rašė garsusis K. Petrausko mokinys, „K. Petrauskas visą gyvenimą brangino ir puoselėjo liaudies dainą. Iš savo balsingų tėvų jis perėmė liaudies dainų atlikimo manierą, kurios nepakeitė ilgametė jo, operos solisto, veikla. <...> Mums, studentams, K. Petrauskas buvo dievaitis. Žavėjomės viskuo – ir jo, jau senyvo žmogaus, užmaršumu, ir nepaprasta aistra medžioklei, žvejybai (teatre jis visada padės, patars, bet nebandyk daugiau už jį sugauti lydekų – neatleis, gali staiga išvažiuoti namo, palikęs tave vieną prie ežero...). Ir, suprantama, pirmiausia jo, įžymiojo daininin-

ko, kūrybos turtingumu bei patirtimi.“

K. Petrauskas aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje: buvo „Rotary“ klubo bei Šaulių sąjungos narys, Lietuvos auto klubo narys, kurį laiką LFLS centro valdybos narys, priklausė žūklės ir medžioklės draugijai. Šaudymo varžybose buvo laimėjęs Pabaltijo čempiono titulą.

Mirė 1968 m. sausio 17 d. Palaidotas Vilniuje Rasų kapinėse.

Į tremtį – ilgėtis Tėvynės...

Antrasis, kiek didesnis kambarys paskirtas perpus kun. K. Vaičioniui ir Ceikinių Švč. Mergelės Marijos vardo bažnyčios istorijai. Kadangi sielų ganytojas Ceikiniuose gyveno visai neseniai – nuo 1990 metų iki savo mirties 2002 metais – tad ir jo asmeninių daiktų čia gerokai daugiau – nuo tokių įdomių eksponatų, kaip vis dar veikiantis videomagnetofonas, juostos su garso ir vaizdo įrašais (kaip pasakojo O. Martinėnienė, kunigas labai mėgo filmuoti), rankraščiai, asmeninės bibliotekos knygos, paties poeto ranka rašyti vaikystės prisiminimai, iki laiškų, sveikinimų, atvirukų, asmeninių maldaknygių, užrašų ir kitų smulkmenų.

Kaip pasakojo pašnekovė, 1921 metais rugsėjo (pagal kai kuriuos šaltinius – rugpjūčio – aut. past.) 19 d. gimęs kun. K. Vaičionis buvo kilęs iš netolimame Rokiškio rajone, Panemunėlio seniūnijoje, buvusio, dabar išnykusio Vieversynės kaimo, iš gausios Anelės (Levanaitės) ir Jono Vaičionių šeimos. Bibliotekininkės teigimu, gabus vaikas buvo išleistas į mokslus. Baigęs Vilniaus kunigų seminariją dirbo vikaru Švenčionyse, Kalesninkuose, Eišiškėse, Vilniaus Šv. apaštalo Pilypo ir Jokūbo bei Švč.

Jėzaus Širdies bažnyčiose. 1949 m. birželio 29 d. suimtas ir nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties. Nuvežtas į Karagandos lagerius po metų vėl grąžintas į Vilnių naujam tardymui. Šį kartą už dalyvavimą religinėje jaunimo organizacijoje „Aušros Vartų kolegija“ gavo 25 metus lagerio ir dešimt metų tremties. Kalėjo Vorkutos lageriuose, dirbo anglų kasyklose, metams įkalintas Krestų kalėjime, buvo nuvežtas į Intos lagerius. Po dešimties metų 1959 m. paleistas, apsigyveno Pskove, po pusės metų išvyko į Latviją, 11 metų gyveno Rezeknėje, Jekabpilyje, dirbo kūriku, plytų, cukraus fabrikuose, statybose, vargoninkavo. 1970 m. leista grįžti į Lietuvą. Dirbo vikaru Švenčionyse, klebonu Pabradėje, Paberžėje, Turgeliuose, nuo 1990 m. Ceikiniuose, tik po 20 m. paskirtas į lietuvišką parapiją. 1999 m. birželio 18 d. tapo emeritu ir apsigyveno Mielagėnuose. Mirė 2002 m. lapkričio 9 d.

„Ak, nuneškit, kur rožėmis žydi...“

Kun. K. Vaičionio kūrybos kraitėje – poezija, 150 psalmių, įvairūs vertimai – mokėjo rusų, lenkų, latvių, lotynų kalbas, šiek tiek japonų. Eilėraščiai persmelkti meile Tėvynei, Dievui, gimtųjų namų, laisvės ilgesio gaidomis. Labai mėgo kūryboje minėti gėles – rožes, lelijas, žibutes ir kitas. Laikraščio „XXI amžius“ 2011 m. lapkričio 18 d. numerioje savo straipsnyje „Kun. Kazimiero Vaičionio tikėjimo ir aukos kelias“ Virginija Mikalauskienė rašė: „Lageriuose rašytomis eilėmis jis kentėjo kartu su broliais ir sesėmis, giliai įsijausdamas į jų skausmus, netektis, neviltį. K. Vaičionio kūryboje atskleidžiama svarbi tiesa, jog kiekvieno mūsų gyvenimas

prasmingas tuo, ką jis šviesiausio, talentingiausio sugeba padaryti, ir tai yra svarbiausias įnašas ne tik savos asmenybės ugdymui, bet ir visos žmonijos pažangai.“ Anot bibliotekininkės, iš žmonių teko išgirsti, jog psalmes poetas rašydavo lengvai – pakakdavo jam išgirsti vieną kitą žodį ar frazę ir išsiliedavo... Poeziją, pašnekovės teigimu, rašė tyliai, niekam jos nedeklamuodavo ir neskaitydavo. Ir tik prieš pat kunigo mirtį susigriebta išleisti jo poezijos knygelę „Lietuvos Jeremiada“.

O. Martinėnienė ir pati puikiai prisimena kun. K. Vaičionį. Anot jos, jis buvo labai šiltas, paprastas žmogus, labai mėgo bendrauti, dalyvaudavo visuose renginiuose. Vaikščiodamas po Ceikinius ir sutikęs kokį žmogų lydėdavo jį ten, kur tas su reikalais eidavo – į stotį ar kur kitur. Visada kišenėse turėjo savo mėgstamiausių „Ananasinių“ saldainių, o rankoje – laikraštukų „Kregždutė“, jais visada apdalindavo ir vaišindavo vaikus. Savo pensiją, bibliotekininkės teigimu, jis išdalydavo nepasiturintiems, tegul ir alkoholiu piktnaudžiaujantiems ceikiniškiams, o pats tenkindavosi mažu – net sutaną nešiojo tol, kol ji visai sudilo. Sakydavo: „O man ir taip gerai...“

Lelijos

*Lapelis vienas, ugnį nedegęs
Per aukštas sienas į laisvę vajas,
Trys vėjai vejas lapelį mažą.
Jis sukinėjas, vis išsigrąžo...*

*Lapelį trapų trys vėjai vijos,
Gal laimės kvapą pamirš lelijos?..
Trys vėjai vijos gėlės lapelį...
Vai man lelijos papuoš kapelį...*

*Tamsa... Lelijos žvaigždžių nemato,
Skleiskit, lelijos, jų aromatą.*

Artėki, artėki, tu mano Tėvyne

*Svyruojant pasauliui audroj uraganų
belaisvio keliu nesustodams skubu
į amžių Tėvynę, džiaugsmų Kanaaną,
kur mano dvasia atsikvėps po vargų...*

*Čia akmenys aštrūs man sužeidė kojas,
krūtinę apdraskė nelaisvės spygliai,
drabužis paseno, jau galas kelionės,
jau greitai užges ir širdies sopuliai...*

*Bedugnėm, tarpekliais, pašlaitėm kalnynų
toks siauras takelis vingiuoja dangun.
Artėki, artėki tu, mano Tėvyne,
artėkit pakalnės, pakvėp medum!*

*Pirmyn! Ten girdžiu jau pažįstamą aidą,
regiu man mojuojančius savo draugus...
Tenai Atpirkėjas nušluostys nuo veido
man riedančių ašarų džiaugsmo perlus.*

Bažnyčios istoriją sekančioje kolekcijoje – ir XIX a. išleistos knygos

Poetės Eglės Kirilauskaitės asmeninių patirčių žemėlapių sudaro gimtojo miesto vietos

Daugeliui poetiškos sielos žmonių eilių rašymas dažniausiai yra puikus laisvalaikio praleidimo būdas, atsipalaidavimas, savo spontaniškai gimstančių minčių dėliojimas... Tačiau uteniškė, Vilniaus miesto apylinkės teismo lituanistė Eglė Kirilauskaitė į poeziją ir muziką žvelgia profesionaliai, rimtai ir atsakingai. Utenoje pristačiusi savo naujausią poezijos knygą „Anapus Stikso“ autorė prisipažino, kad su savo gimtuoju kraštu jos sąsajos nenutrūkusios – atvirkščiai, ji, grįžusi, namo visuomet aplanko vaikystės sūpuokles, „Laumių akių“ versmes, pievas Utenos pakraščiuose.

Apie jaunos uteniškės talentą, kūrybinius ieškojimus, naujai išleistą leidinį ir laisvalaikį – šiame žurnalistės Linos NARČIENĖS interviu su E. KIRILAUSKAITE.

Egle, pirmiausia prieš pradėdama šį interviu, norėčiau paklausti, kada toji kūryba pradėjo skleisti tavyje? Kaip ir kada pastebėjai, kad kūryba beldžiasi į tavo vidų? Kas tai lėmė?

Kūryba manyje visada buvo. Mano ryšys su menu labai stiprus, meninė energija yra esminė mano tapatybės dalis. Niekada nebrėžiau griežtos atskirties tarp savo žemiškojo gyvenimo ir kūrybos – savimi aš pratęsiu savo poeziją, o ji – mane.

Kas Tau yra poezija, poetinė kalba?

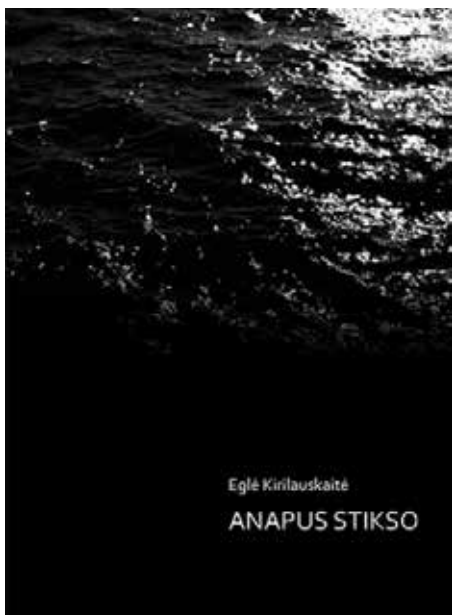
Poezija man – tai kanalas tarp pasąmonės užribių, tolimiausių jos kerčių ir mūsų tikrovės. Tai – būdas pažvelgti į pasaulio dėsnius, į žmonių santykių ypatybes giliau, drąsiau, nešabloniškai.

Poezija – tai tiesos kalba, atskleidžianti skaitytojui neužglaistytas pasaulio spalvas, mūsų realybės ir paralelinių tikrovių visumą. Tai – meilės kalba, pasiaukojanti, bet kartu išaukštinanti ir pakylėjanti į dvasines sielos aukštumas. Tai – galimybė priartėti prie savasties ir pačių žmogiškumo ištakų ne tik man, bet ir kiekvienam mano skaitytojui ar žiūrovui. Poetinė kalba – tai stipriausias, galingiausias ir paveikiausias meninis įrankis, kalbant apie tikrovės, tiesos ir būties sampratą.

Kokie būdingi bruožai būdingi Tavo poezijai?

Mano poezija ekspresyvi, savarankiška, ekscentriška. Ji romantinė, atvira, išpažintinė – joje atsiveria pati siela. Kartu ji gai-

vališka, jausminga, subtiliai erotiška. Tikra ir drąsi, dažnai nepatogi šių dienų skaitytojui, trokštančiam paviršutiniško pozityvumo. Ji nekalba apie politines aktualijas, nesisispjaudo necenzūriniais žodžiais. Ji kalba apie žmonijos prigimties esmę, apie tai, kas svarbu ir būdinga visiems ir kiekvienam atskirai. Mano poezija žvelgia tikrovei į akis be prisitaikymo, be sarkazmo ir be kitų kaukių, kartais grakščia ir paprasta, bet visada rafinuota ir neperkrauta kalba. Būtent dėl to ji kerta ten, kur jautriausia. Mano kūryboje apstu dramtizmo, tamsių įvaizdžių, ji provokuoja, kuria naujas tikroves. Eilėraščių būdingi dauguma romantizmo bruožų: individualizmas, stipri emocinė koncentracija, kontrastai, vidinė stiprybė bei drąsa, revoliucinė nuotaika, visa apimančios meilės tema. Kertinę rolę atlieka

Eglės Kirilauskaitės naujausia poezijos knyga – „Anapus Stikso“

Vilniaus miesto apylinkės teismo lituanistė Eglė Kirilauskaitė į kūrybą žvelgia ne kaip į laisvalaikio praleidimo veiklą, o kaip į profesionalų ir atsakingą meną

ritmas, rimas ir melodingumas – manau, tai sudaro klasikinės poezijos pagrindą apskritai. Mano poezija nėra skirta vien publikacijoms. Tai – scenos poezija, tad jai svarbus ir atlikimo klausimas: vizuali estetika, įtaigus, taisyklingas skaitymas, gerai apgalvota eilėraščių seka, pasirodymų eiga, kartu sukuriantys intensyvų meninį performansą.

Darbas teisme ir kūryba: tikriausiai labai svarbu kūrėjui, kai jis sulaukia paskatinimo ir palaikymo. Kokio palaikymo sulauki iš savo kolegų?

Vilniaus miesto apylinkės teisme, kuriame dirbu lituaniste, kaip ir daugumoje šiuolaikinių įstaigų daug dėmesio skiriama ir kultūrinei kolektyvo veiklai. Čia puikiai skatinama ir puoselėjama aukštoji kultūra, profesionalus menas. Jame, be kita ko, organizuojami mano poezijos vakarai ir koncertai svarbioms progoms paminėti. Dalyvauju įstaigos kultūrinės veiklos planavime. Kolegų iniciatyva apie mano kūrybą informacija dalijamasi teismo leidiniuose ir šalies interneto portaluose. Kolegos domisi mano kūryba, aktyviai skaito publikacijas, už teismo ribų noriai lankosi mano renginiuose bei festivaluose, kaip antai „Poezijos pavasaris“. Džiugu stebėti, kaip kyla meninio išprusimo lygis, plečiasi akiračiai, o žmonės pamazų ima suvokti, kaip darniai intelektualinė veikla bei profesionalus menas dera su atsakingomis pareigomis, disciplinuoto darbuotojo amplua. Sulaukiu daug malonaus grįžtamojo ryšio iš vadovės – gera įkvėpti žmones.

Gruodžio mėnesį uteniškiai sulaukė Tavo poezijos knygos „Anapus Stikso“ pristatymo. Gal gali apibūdinti, kaip gimė ši pati naujausia knyga, apie ką ji kalba?

Antikos mitologijoje Stiksas – tai viena iš penkių požemio upių. Priesaika virš Stikso upės buvo laikoma pačia tvirčiausia. Tad ši knyga kalba apie tiesos paieškas, gėrio ir blogio dvikovas virš Stikso upės, už sąmonės lygmens, apie sielos paklydimus, kaltę, atsakomybę ir moralę. Apie išsipareigojimus visų pirma sau, žmonijai, Dievui, apie bandymus savęs neišduoti. Joje gausu meilės motyvų, tik neretai ši meilė uždrausta, pasmerkta, nepateisinama. Tad keliamas klausimas, kas už ją atlieka bausmę, o kam atleidžiama. Knygoje ieškoma visatos sąžiningumo dėsnių, nagrinėjama atpildo problematika. Joje rasite daug eilėraščių apie menų sąveiką, sielos stiprybės pergalę žmogiško ribotumo atžvilgiu, priešybų trauką.

Kam ši poezijos knyga skiriama? Ką reiškia toks mistiškas jos pavadinimas?

Ši knyga skiriama visiems, pasiryžusiems bristi giliau į savo sąmonės vandenį. Tai – savo vidinės tamsos narpliojimas, siekiant ją apšviesti. Kvietimas, kad ir skaitytojai ieškotų savo šešėlio ir bandytų jį prisijaukinti, pažinti.

Dantės „Dieviškojoje komedijoje“ anapus Stikso patenka piktadariai, dievų išsižadėtieji. Ten baudžiami ne vien tie, kurie pakluso tamsiausios savo ydoms, bet ir tie, kurie kitiems kenkė – arba norėjo pakentti – tyčia. Baudžiami arba išteisinami.

Kokia muzika labiausiai Tave įkvepia? Kuo ji svarbi kūrybai?

Vienareikšmiškai – klasikinė muzika ir lietuvių liaudies dainos. Iškilų praėjusių epochų (Bethoveno, Mocarto, Šopeno) kompozitorių veikalai man yra tiesioginis poezijos muzikoje atitikmuo. Tuo tarpu liaudies muzika, dvibalsės minorinės dūokų liaudies dainos man simbolizuoja tvirtą dvasinį ryšį su savo protėviais, gamta, kilme, prigimtimi, o mano kūryboje apstu šio dvasinio ryšio apraiškų. Dalis mano eilėraščių paremti folkloro motyvais. Poezija – pats muzikaliausias literatūros žanras.

Ar dažnai tenka lankytis gimtojoje Utenoje? Kurias vietas aplankai čia viešėdama?

Utenoje lankausi, kai tik randu galimybių šiandieninio skubėjimo ir kultūriniu požiūriu intensyvaus gyvenimo fone. Man svarbios netradicinės, mano asmeninių patirčių žemėlapi sudarančios gimtojo miesto vietos: vaikystės sūpuoklės, „Laumių akių“ versmės, pievos Utenos pakraščiuose. Už vis mieliausia vieta, žinoma, yra namai.

Kaip atrodo Tavo laisvalaikis?

Pirmiausiai norisi minėti šokį ir fotografiją. Tai padeda ir atsipalaiduoti, ir išlaisvinti vidinę energiją, aistrą gyvenimui. Pati beveik nefotografuoju, bet mėgstu pozuoti profesionaliems fotografams.

Kaip ir dera filologei, daug skaitau, ypač – romantinę poeziją ir saviugdos literatūrą.

Labai myliu Vilniaus senamiestį, tad daug laiko praleidžiu jo parkuose, gatvelėse, kavinėse bei galerijose. Mėgstu viena keliauti po įvairias Lietuvos vietas, taip galiu ramiai išsiklausyti į savo vidinį niekieno netrikdomą kūrybinį balsą.

Kadangi man būdinga romantinė pasaulėžiūra tiek mene, tiek už jo ribų, mėgstu idealizuoti praeitį, nostalgiskai vaikščioti savo ankstyvos jaunystės maršrutais, prisiminti mane jais kadaise lydėjusius žmones, iš dabartinės perspektyvos vėl patirti įvairius buvusius gyvenimo fragmentus.

O štai poezija ir muzika man nėra laisvalaikio veikla ar hobis, kaip, tarkim, kažkam tai yra žvejyba ar sportas. Į savo atliekamą meną žiūriu profesionaliai, rimtai ir atsakingai, kadangi pristatau jį auditorijai. Tad iš pagarbos publikai man svarbu aukštu lygmeniu pateikti savo kūrybos rezultatus, apsvastyti kiekvieną estetikos detalę, diktijos, atlikimo niuansą. Daug dėmesio skiriu repeticijoms.

Eglė Kirilauskaitė savo naują knygą pristatė ir uteniškiai

Eglė KIRILAUSKAITĖ

Tikrai meilei

tikrai meilei nereikia
antrankiuose įaugusių kaulų
peilių ašmenų
išsilydžiusio žaibo ant lūpų
nei pragaro ugnies kraujyje

tikrai meilei užtenka
vieno hiacinto žiedo
vieno upės vingio
iš Užupio
tiesiai į tavo širdį
iš graudaus miesto užesio
tiesiai į liepų žydėjimą...

Maleris*

kai mums kirto galvas, kai vėjas
plaikstė mus kartuvėse tarsi skudurus,
minia šaukė: daugiau kraujo
buvo girdėti juokas
mačiau, kaip po šypsenomis
žvilga aštrios iltys
iš baimės ar iš įsiūčio tąkart
kibau tau į atlapus
nes tu buvai arčiausiai

mes mirėme tačiau mūsų kraujyje
liko degti liepsnos
juk ne pirmą kartą mus
veja iš žemės
kardais ir kulkomis
tarsi truvero giesmę kurią
norėtų nutildyti
bet jiems nepasisėka

dar prieš Kristų
žydai buvo geriausi muzikai
tądien centrinėje miesto aikštėje
kažkas vedamas ketvirčiuoti
gangrenuojančiais pirštais

grojo Malerį
mano žvilgsnis susitiko su jo žvilgsniu
gal milijoninei sekundės daliai
tada ir supratau
visus buvusius gyvenimus
laukiau šito žvilgsnio
visus būsimus
jam grosiu

—
*Labai žinomas žydų kilmės kompozitorius

Dangus virš priemiesčio

Raudonas dangus
virš priemiesčio
perplėštos dangaus
arterijos
mano langai
į vakarus
mano langai
aptaškyti
rudens saulėlydžiais
raudonas dangus
virš priemiesčio
fractura radii
loco typico
raudonas dangus lyg riešai
aptaškyti krauju

Panašus į tave

Man panašus į tave
melsvas jauno mėnulio pjūvis
ir mėlynį švarkai
lapkričio dangus
šokantis ant muzikinės dėžutės

vasarą susapnuotas
rugiagėlių kvapas
vėlių rauda
ir Vėlinių žvakutės akyse
krištolinės statulėlės

tu nebuvai žmogus, ne —
tu buvai verksmas vidunaktį
taip verkia ant lininės paklodės
laumių sukeistas vaikas

taip verkia ežeruose meldai
laumių plaukai
mūsų drobių nerandančios
kultuvėlės

ir kas galėjo pamanyti
kad tu man nutiksi
taip myli įsimylėjęliai
taip myli pasakų bokštuose
beprotės mėlynbarzdžio
nuotakos

tu buvai atsiprašymas
prieš pat užgęstant šviesai
priesaika, grasinimas
nebemylėti

bet kai pakils rūkas
aš visada galėsiu
pas tave nueiti
apsamanojusiais tavo
pėdsakais

ir tada net pro melsvą stiklą
girdėsis mūsų miško dvasių
dvibalsės minorinės
dainos

mano mintys glostys tavo mintis
ir glaus prie savęs
tarsi mylimą žmogų

seniai išnykusios laumės
iki pusės įbris
į vėsų vaikystės
ežerą

Išprovokuotas grįžimas namo...

Jolanta MATKEVIČIENĖ

Turbūt sunkiausia žmogui yra išeiti iš gimtinės ir į gyvenimo pabaigą į ją vėl sugrįžti... Stanislovo Karanausko grįžimas kiek kitoks, išprovokuotas pandemijos ir visa apimančio gyvenimo kūrybos. Visuotinė epidemiologinė situacija privertė ir sveiką gyvenimo būdą gyvenusį senolį palikti susikurtą patogią buitį Milašiškės kaime (Molėtų r.) ir, kaip tam paukštelui, migruoti palei dukrų ir anūkų gyvenamąsias vietas. Čia tik buvo Utenoje, čia Vilniuje, o čia, žiūrėk, jau ir Glitiškėse...

„Leidžiu saulėtas ramias vasaros dienas, laukdamas ateinančio rudens, daug skaitau, po truputį drožinėju Šeštošių su Šeštošiene. Greit pavargstu, taip ir bėga laikas. Ką tik sulaukiau devintos proanūkės iš devinto anūko. Džiaugsmas!...“ – taip rašė šios publikacijos autorei telefono žinutėje S. Karanauskas, todėl nekantraudama laukiau susitikimo Vyžuonose, jo gimtajame valsčiuje. O tokį susitikimą išprovokavo jau dabar buvusi ilgametė Utenos rajono savivaldybės administracijos Kultūros skyriaus darbuotoja, Šv. Kazimiero ordino Utenos apskrities komturė Zita Mackevičienė, sugalvojusi, kad prieš baigiant jai darbą valstybinėje tarnyboje būtų gražus gestas įamžinti šio Aukštaitijos krašto kūrėjo gyvenimą knygoje. Ji ir vyriausioji Stanislovo bei Janinos Karanauskų dukra Jūlytė buvo suolo draugės, kartu mynusios Vyžuonų mokyklos slenktį. Tad susitikimas – knygos pristatymas – sąmoningai buvo organizuotas ten, kur dar

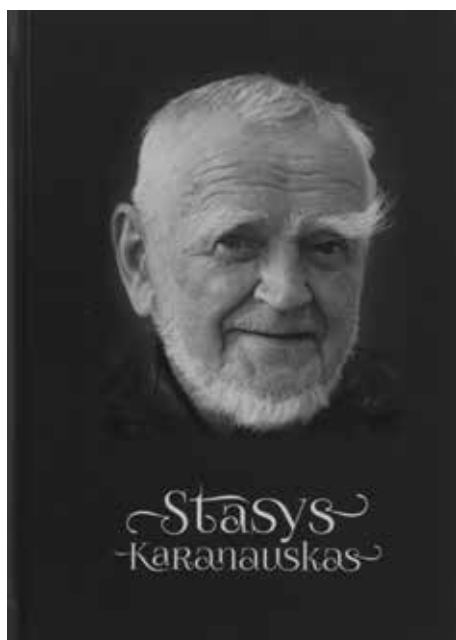
yra knygos veikėją pažįstančių žmonių, kad būtų patogiu susirinkti į būrį ir bičiuliškai pasilabinti su Stanislovu, žmonėse vadintu Stasiu... O to Stasio būta ne bet kokio – visų galų meistro nuo jaunumės ir todėl visiems reikalingo. Labiausiai, žinoma, šeimai: žmonai Janinai ir keturioms dukroms: Jūlytei, Laimutei, Rasakėlei ir Ritutei. Knygoje savo prisiminimais dalinasi Rasakėlė Daugilienė ir Laimutė Skipitienė, o pristatyme dalyvavo Jūlytė Stankevičienė, turinti tautinio paveldo sertifikatą, pripažinta tautodailininkė, riešinių meistrė ir skiautinininkė, bei Laimutė Skipitienė – karpinių meistrė.

Z. Mackevičienė, knygos sudarytoja, vedė renginį Utenos A. ir M. Miškinų viešosios bibliotekos padalinyje Vyžuonų bibliotekoje, esančioje mokyklos pasta-

te, pristatinėjusi vietinius ir atvykusius lyg savo pačios penkis pirštus. Todėl ir vyravo šilta ir jauki susitikimo atmosfera, tai nukeldinanti į senąjį Šaltinių kaimą už Šventosios upės dabartiniame Anykščių rajone, kur prasidėjo mažojo Stasiuko gyvenimas, tai sugrąžinanti į dabartį.

Užpalių krašto literatė Regina Abušauskienė, mokytojos kelią pradėjusi Molėtų krašte, pirmoji pasidalino prisiminimais apie tai, kaip S. Karanauskas padėjęs jai susigaudyti pagonybės vingiuose, skatinęs eiti literatūros keliu, niekada nei pasijuokęs, nei pažeminęs, jei ko nors nežinojusi... Knygoje ji dalinasi tuo draugišku ir tėvišku santykiu su S. Karanausku, besitęsiančiu iki šiol.

Apie savo santykį, poetiškai jautrų, tiek

Knygą „Stasys Karanauskas“ sudarė Zita Mackevičienė

gyvai, tiek knygoje pateikia buvęs S. Karanausko mokinys „gizelis“ – dabar Lietuvoje žinomas kolekcionierius, poetas Arvydas Jurkaitis. „Gera buvo ažuolus glostyti, žiūrėti, kaip driežai skiedrose, saulėje tarsi maži vaikai žaidžia... Ir dirbti buvo lengva. Jau suprasdavome vienas kitą be žodžių... Keistas jausmas, kai dirbi visą dieną tyloje ir girdisi tik mūsų kirvio ar kalto pokšėjimas.“ Panašų jausmą teko patirti ir Raimundui Skipičiui, vienam iš keturių žentų, kai uošvis pasiėmė į pagalbą stogastulpių tašyti... Apie tai, atstovavęs visiems žentams renginyje, ir pasakojo Raimundas, pristatytas „šmukštaru“, nors iš tiesų yra Fizikos instituto inžinierius, taigi, geras pašnekovas uošviui filosofinėmis žmogaus egzistencijos temomis, užsiminė, kad matęs Stasį įvairiuose dvasinių ieškojimų keliuose... O kai šis grįžęs iš Indijos – iš Satja Sai Babos, ir Raimundas paklausęs, kodėl jam nesugrąžino klausos, uošvis atsakęs, kad lengviau naują žmogų padaryt, negu seną pataisyt... Žentas taip pat paskaitė pagonybės jauseną parašytą savo eilėrašty.

Vyžuoniškis Stasys Masionis, poeto ir literatūros kritiko Antano Masionio brolis, dainuojantis viename Kauno chorų, pasibuvimą pagyvino daina ir lūpine armonikė-

le, o buvusi Karanauskų kaimynė Galelių kaime Irena Juškaitė-Juodagalvienė, išsaugojusi atmintį pati ir pririnkusi iš kitų, turėjo ką papasakoti ir knygai, ir gyvai. Tačiau niekas negali prilygti paties autoriaus pasakojimams, sugulusiems į apybraižą apie Šaltinių kaimą, visada norėjusiam juos išspausdinti atskira knyga su savo piešiniais, bet vis kaupusiam, taisiusiam rankraštį, kol vyriausioji Jultytė, surinkusi jį kompiuteriu, nusiuntė knygos sudarytojai Zitai ir jis atsidūrė šioje knygoje.

Ne kiekvienas imtųsi rengti knygą apie tebeesantį žmogų šalia mūsų, už tai Z. Mackevičienė nusipelno pagiriamojo žodžio, už tai ir sulaukė padėkos iš kolegų – Utenos rajono savivaldybės administracijos Kultūros skyriaus vyriausiosios specialistės Reginos Skomskienės bei jaunimo reikalų koordinatorės Gerdos Kvaselienės, Adolfo Šapokos gimnazijos bibliotekininkės Vidos Gudelienės, Užpalių gimnazijos direktoriaus Rimanto Žvirblio, bibliotekininkės Rasos Skribūnienės, Vyžuoniškių bendrijos „Vyžuona“ pirmininkės Ritos Morozovienės ir daugelio kitų, kurie viešai netarė žodžio, bet buvo kartu.

Knygoje, be jau minėtų asmenų, anot me-

notyrininkės dr. Alės Počiulpaitės, kruopelėmis atsiminimų apie S. Karanauską dalinasi ji pati, buvęs ilgametis Utenos kraštotyros muziejaus direktorius Balys Juodzevičius, taip pat kraštotyrininkas Antanas Gasperaitis bei Molėtų krašto muziejaus etnografe Nijolė Aleinikovienė. Knygoje talpinamos anykštėnų – Dalinos Rupinskienės ir Raimondo Guobio, bei molėtiškės, šių eilučių autorės, publikacijos ir prisiminimai, taip pat molėtiškio fotografo Alvydo Balandos nuotraukos, kurio fotografija pasirinkta knygos „Stasys Karanauskas“ viršeliui.

Kuo ši knyga išsiskiria iš kitų knygų? Tuo, kad knygos pabaigoje neturi turinio, išskiriančio autorius vieną nuo kito. Ji – lyg pratęstas autoriaus gyvenimas, kuriam S. Karanauską iš knygos puslapių grąžina poetas, publicistas Vytautas Kazela, klausdamas šį pavasarį, ar jis dar turįs kokią svajonę. „Aš jau 80 metų kurčias. Aš net aitvaru taip ir neišdrįsau paprašyti, kad man sugrąžintų klausą. Bijoju, kad neišversiu užgriuvusių garsų. Tylos mano galvoje nėra. Kartais joje ima skambėti dieviško grožio muzika. Norėčiau prieš mirtį atgauti klausą – mano anūkas labai gražiai pianinu skambina...“

Utenos rajono savivaldybės atstovės sveikino renginio organizatorę Zitą Mackevičienę (dešinėje) ir knygos herojų Stanislovą Karanauską

Ištraukos iš knygos „Stasys Karanauskas“

Tautodailininkas, medžio skulptorius, tapytojas ir literatas Stasys Karanauskas gimė 1928 m. sausio 31 d. Vyžuonų valsčiaus Šalti-nių kaime. Baigė Butėnų (Svėdasų valsčius) pradžios mokyklą. Būdamas 13 metų neteko klausos. Toliau lavinosi savarankiškai. Daug reikšmės jo kūrybinei veiklai turėjo Liaudies kūrybos namų rengiami tautodailininkų seminarai, kūrybi-nės stovyklos ir jo paties atkaklus domėjimasis literatūra, istorija, tautinės kūrybos savybėmis, būties ir pras-mės klausimais. Nuo 1951 pradėjo dalyvauti tautodailės parodose. 1956–1982 gyveno Vyžuonų seniūnijoje, Galelių kaime, kur jau kartu su šviesaus atminimo žmona Janina Vitonyte-Karanauskiene augino keturias nuostabias dukras – Jūlytę, Rasakėlę, Laimutę ir Ritutę. 1962–1970 metais dirbo suvenyrų gamybos įmonėje „Tulpė“, 1970–1988 metais – Utenos kraštotyros muziejuje fotografu. 1982–2001 gyveno Utenoje. Nuo 2001 metų – Milašiškės kaime (Inturkės sen., Molėtų r.), o nuo 2020 metų žiemos – pas vyriausiąją dukrą Juliją Karanauskaitę-Stankevičienę Utenoje.

Tautodailininko medžio drožinių, paveikslų yra įvairiuose šalies muziejuose, privačiose kolekcijose. Drožės be galo įdomios, dažnai su humoro gaidelės smulkiosios skulptūros darbelius, pamažu perėjo prie monumentaliosios skulptūros, tapusios pagrindine jo kūrybos sritimi. Daugybė tvirtų ažuolinių stogastulpių ir skulptūrų skirta Lietuvos rašytojams, kultūros, meno ir paprastiems žmonėms atminti. Menininko kūrybai įkvėpimo teikia tautos senovė, jos dainos, padavimai, gamta, sakrališka kaimo žmogaus dvasia, kuri labai prasmingai išreikšta kryžiuose, stogastulpiuose, skulptūrose. Menininkui artima ir tapybos sritis. Nutapė gamtos vaizdų iš savo gimtųjų Šaltinių, Galelių kaimo aplinkos, portretų, paveikslų, fantastiniais motyvais, vaizduojančių Utenos krašto piliakalnių, sukūrė me-dalių žymiams uteniškiams rašytojams.

Vienas pirmųjų Lietuvoje S. Karanauskas nuo 1970 m. pradėjo kurti stogastulpius, kurių iš viso yra padaręs per 100. Jo monumentalūs kūriniai skirti žymių Aukštaitijos krašto žmonių atminimui (įamžinti jų tėviškėse): archeologui P. Vilčinskui, rašytojui Jonui Biliūnui, rašytojui kanaaninkui Juozui Tumui-Vaižgantui, poetams Jonui Šiožiniui, Konstantinui Jasiukaičiui, Antanui Miškinui. Įspūdingas antkapinis paminklas sukurtas poeto Antano Baranausko įkvėpėjai

Karolinai Praniauskaitei. Nuostabi skulptūra Eglei Žalčių karalienei Utenoje, Vilniaus gatvėje esančio mokyklos-vaikų darželio „Eglutė“ kieme... Beveik visi S. Karanausko stogastulpiai buvo užbaigti jo paties išdrožtomis ar nukaldintomis saulėmis, kryžiais, žvaigždėmis, verpstėmis. Skirtingai nuo tradicinio liaudies meno, S. Karanauskas figūras skobia bareljefu iš vientiso ažuolo kamieno – anksčiau tokį būdą naudojo vienintelis Vincas Svirskis. S. Karanausko kūryba remiasi liaudies meno motyvais, bet joje gausu ir realistinių detalių bei portretinių bruožų. <...>

Nuostabia kalba, dukters Julijos Karanauskaitės-Stankevičienės perrašytas pačio Stasio Karanausko rankraštis-autobiografija, perteikiamas gimtojo Šaltinių kaimo grožis, paprastų, bet nepras-tų žmonių gyvenimai ir likimai. (Kalba netaisyta)

Šaltiniai

*Nuo Užpalių lig Mickūnų
Palei Šventąjį nuo seno
Eina kelias per smėlynus.
Nuo to laiko, kai gyveno
Žmonės šito gražaus krašto,
Ir milžinkapiai sugulę
Abiem pusėm seno kelio,
Ir Šaltiniai prie jo stovi
Ant Šventosios upės kranto,
Ir per amžius Akmenynė
Girdis, matos – upė šnara.*

Tai mažas kaimelis, buvęs tolimiausias Utenos rajono Vyžuonų valsčiaus užkampis. Prigludęs vakaruose už Vilkabrukių miško, atokiau nuo kelio, einančio iš Utenos į Svėdasus ir toliau. Ketvertas pilkų kiemų, prisiglaudusių ant pašlaitės prie Šventosios upės, kurios nerami rėva Akmenynė neužšaldavo nė per didžiausius šalčius. Vakaruose, pro galukaimį, bėgo išsigraužęs giliai, tarp kalvų vasarą beveik išdžiūstantis, o per potvynius labai sraunus upelis Naruntis. Kaime, tarp daugelio medžių, karaliavo šimtametės, galingos drevėtos vinkšnos. Jų uoksuose perėjo paukščiai, skardendami savo balsais. Iki namų ateidavo neramus ir baugus Akmenynės šniokštimo aidas. Gal todėl ir Šaltinių žmonės buvo neramaus būdo, dideli sviesto paballos. Vieni kaulus išbarstė Sibire, kiti pasiekė Ameriką, Braziliją. Mano tėvas, kol vedė, taip pat šauniai pagyveno – išmaišė Rusiją, Balkanus, gyveno Vilniuje, Peterburge, laimės ieškojo Amerikoje, Brazilijoje pirkto latifundiją, bet matyt, iš sukčių... Degė kalkės Debeikių bažnyčios ir Vyžuonų bravoro statybai. Lygia dalimi ūkininkavo savyje ir nuomotoje žemėje. Viskam užteko laiko ir sveikatos. Vedęs niekur toliau iš namų nebesitraukė. Arė smėlynus, pritaikydamas žemės ūkio naujoves. Mokė savo dar mažus vaikus rūstaus gyvenimo išminties, patvirtindamas pamokymus dievaičio Perkūno vardu, taipogi svetimtautiškais, mums nesuprantamais, bet griausmingai skambančiais žodžiais.

Nuotraukoje tautodailininkas Stasys Karanauskas prie kuriamos „Žalčio Žilvino“ skulptūros („XXI amžius“, 2021 m. vasario 26 d.)

Senasis meistras Stasys Karanauskas paslaptinai šypsojosi savo paveikslų parodoje Svėdasų meno galerijoje

Kaimo laukuose iš po smėlio marmaliauvo trejetas šaltinelių. Aplinkui iš visų pusių pušynėliai, o upės juosta vingiuota ir srauni. Vasarą slėnyje karšta lyg pirtyje. Tad į upę atsigaiivinti nuo kalnų traukdavo virtinės žmonių su vaikais kaip į Petro ir Povilo atlaidus Svėdasuose. Linksmai skardeno ir klegėjo paupės. Plaukdavo spalvoti vasarotojų laiveliai. O ir žuvavimas teikdavo daug promogos. Praplaukdavo Žaliosios Kilius ir Skardžius upės pakraščiais, viena ranka irkludami ir valdydami laivelius, o kita traukdavo ant ilgų kartelių įtaisytą tinklą – ryželį. Priplaukę Pagraučės šaltinėlį, būtinai sustodavo, atsigulę ant žemės atsigerdavo šalto, dantis geliančio vandens, išvalydavo irklais rūdimis užaugusį upelį, nepamiršdami išbarti piemenų, kam žuvis upėje išbaidom.

Pagraučėje nuo senovės plukdydavo sielius. Buvo aukštumėlėje sargo žydo trobelė. Upei patvinus, visas didžiulis laukas pavirsdavo ežeru. Vanduo semdavo trobelę. Tada jau žydas imdavo pagalbos šaukti:

– Ui! Gevalt! Ratavokit! Baigiu prigert!

Tada mano senelis, išokęs į laivelį, plaukdavo parsivežti sušlapusio žmogaus.

Slėnio laukuose buvo daug užaugusių upės vagų, virtusių pievomis: Užuraistės, Ilgoji, Vidurinė, Kapų bala, Paliūnė su karosų ir varlių rojum liūneliu, Telėtnikai abipus Naručio ir Klyvio pievos Apidėmėje su didžiuliu, ilgu ir neaukštu akmeniu, matyt, žinyčios aukuru, o sykiu ir Jononių dvaro žemių riboženkliai. Laukuose nuo vakarų į rytus per du kilometrus buvo pilkapynai, apjuosti akmenų vainikais. Rasdavau ir

akmeninių „kamštelį“ – išgraužtų gręžiant akmeninius kirvukus, briedžio rago kauptuką Pagraučėje. Taigi apylinkė buvo nuo seniausių laikų gyvenama.

Baudžiąvą Šaltiniai ėjo į Jononių dvarą. Ponas buvo Jaugėlis, žemaičių kunigaikštis, karaliaus taurininkas. Turėjo 80 dvarų. Seredžiuje (dabar Žalioji) Jaugėlis per upę pastatė pirmąjį medinį tiltą ir išnuomojo žydui. Tasai iš praeivių imdavo 5 kapeikas mokesčio. Sykį Jononių bernai su mergom ėjo į Užpalius, į šv. Trejybės atlaidus. Per upę patingėjo bristi. Sumokėjo bernai žydui po 5 kapeikas, o mergos pinigų neturi. Bernai eitų, bet nėra kaip mergas palikti. Tuomet čiuo jas į glėbius ir nusinešė per tiltą. Žydas rėkt: „Ui! Sukčiai! Apgavo!“ Už nešulį nereikėdavo mokėti.

Senovėje kaime gyveno žmonės, vardu Šaltiniai. Šiaip jau gyventojai nuolat keitėsi. Gyveno Eigėliai, Buitvydai, Kunigėliai, Gučiai, Kerpinskai, Rimkai, Tuskeniai, Sedelskai, Karanauskai. Pastarieji, jau prieš 150 metų atėję iš Jononių, ir dabar tebegyvena. Galulaukėje, prie Naručio, Šaltinienės vietoje apsigyveno Rimkus, Jaugėlio išloštas kortomis iš Svėdasų dvarininko Marikonio.

Baudžiąvą panaikinus, žemę skirstė buvusiems baudžiaunininkams. Matininkas pirmiausia užėjo pas Rimkų. Tasai ant stalo pastatė butelį degtinės ir paprašė valako žemės. Gavo. O likusiems gyventojams ir nebeliko tiek. Mano prosenelis Karolis, verkdamas, ant kelių atsiklaupęs, prašė matininko, kad nors keletą dešimtnių ir jam duotų...

Šviesuolį kaime nestigo: Rimkaus

Kazys – inžinierius, Jurgis – girininkas, Juozas – eigulys. Tuskenio Kazys – inžinierius, amerikonas, Juozas – mokytojas, miręs tremtyje. Likusieji taip pat buvo apsišvietę, sumanūs ūkininkai, aštraliežuviai. Buvo kevertas amerikonų.

Prieš karą 1936 m. Šaltinius išdalino į vienkiemius. Prie sovietų valdžios įkūrus Anykščių rajoną, Šaltiniai atiteko jiems. Dabar priklauso Svėdasų seniūnijai.

O ir seniau Šaltiniai buvo dvejopos priklausomybės – kūnai ir žemė Vyžuonų valsčiaus, bet sielos – užrašytos Svėdasų parapijai. Kadai Vyžuonų prabaščius nepatogų parapijos užkampį atidavė kaimynui. Už upės, per kurią nebuvo tilto, nepatogu kalėdoti, o nuo Vilkabrukių reikėdavo per mišką važiuoti. Na, o miške per Adventą alkani vilkai sutūpę keleivių laukdavo...

<...>

Netikėtai aplankiusi negalia neretai atskleidžia žmoguje giliai užkoduotus gabumus. Kai būdamas 13 metų po sunkios ligos Stasys apkurto, tuokart jam atrodė, kad visas jo vaikiškas gyvenimas apsivertė. Tačiau ne veltui sakoma, kad kai Dievas užveria duris, atveria langus. Tautodailininkas Stasys Karanauskas, dabar jau būdamas 86-erių, per netrumpą savo gyvenimą patyrė įvairių išbandymų. Liepos mėnesio pabaigoje Anykščiuose pas kolegas ir draugus Lietuvos kurčiųjų draugijos Anykščių rajono pirminėje organizacijoje viešėjęs menininkas sutiko pasikalbėti ir trumpai papasakoti apie savo nelengvą, bet turiningą ir įdomų gyvenimą. Daugiau nei septynis dešimtmečius negirdintis Stanislovas tapė, fotografavo, taisė laikrodžius, jausdamas kūnu sklindančius muzikos virpesius grojo elektriniais vargonais. Dabar, kaip pats sakė, dar uždainuoja, drožia ir rašo.

Kokia buvo Jūsų vaikystė?

Gimiau 1928 metais paskutinę sausio mėnesio dieną Utenos apskrityje, Vyžuonų valsčiuje, labai gražiame Šaltinių kaime, kur ošė šimtametės vinkšnos, pro šalį vinguriavo šilais apaugusiais šlaitais Šventoji, kurios pašlaitėse tai šen, tai ten išsiverždavo šaltinėliai. Šeimoje augome su broliu. Būdamas 13 metų, lankydamas penktąjį skyrių, sunkiai susirgau. Anais laikais nuo tokių ligų vaikai dažniausia mirdavo. Aš kažkaip išsikapsčiau, tik apkurta, tačiau iki šių dienų kalbos nepamiršau, tik negirdžiu kitų. Pradžioje man, vaikui, buvo labai sunku, paskui – prieškaris, karas, pokario metai, darbas kolūkyje.

Kada pajutote trauką menui?

Muzika ir dailė traukė nuo vaikystės. Aš vis kažką piešdavau, drožinėdavau, lipdžiau iš molio, vis į kokią knygą pasižiūrėdamas, kaip kiti meną „daro“. Buvau gal 30-ties, kai nuvažiauvau į Liaudies meno rūmų surengtą seminarą. Iki tol daugiau buvau linkęs į tapybą, o seminare pamokė skulptūros pagrindų. Apie 1970 metus pradėjau kurti monumentalius ažuolinius stogastulpius. Dalyvavau įvairiose kūrybinėse stovyklose Rokiškyje, Ignalinoje, Zarasuose, Anykščiuose ir kitur. Parodose dalyvavau jau nuo 1951 metų, o 1976 metais gavau pirmąją Kultūros ministerijos premiją už Čiurlionio kelio ir kitus monumentaluosius paminklus.

Kūryboje, man rodos, perėjau bene tris etapus – pradėjau nuo realistinių portretų tapyimo, visi sakydavo, kad sugebu „pagauti“ žmogaus bruožus. Vėliau tapiau gamtos vaizdus, dar vėliau visą laisvalaikį skyriau monumentaliajai skulptūrai. Man pasirodė, kad tapyti – sunkus darbas, nes reikia maišyti dažus ir ne visada gaunasi tokie, kokių nori. Skulptūrą padaryti paprasčiau – imi kirvį ir tašai... Dar po kurio laiko pradėjau rašyti ne tik eiles, bet ir apie mūsų protėvius, gyvenusius Europoje ne mažiau kaip keturis tūkstančius metų. Kai buvau dar vaikas, pagalvodavau – štai, kad būčiau poetas, parašyčiau apie Lietuvą knygą, kaip Homeras „Iliadą“. Bene iki penkiasdešimties metų manyje nebuvo jokios poetinės gyselės. Tik 1975 metais, kuriant Čiurlionio kelio paminklus legendinėje „Perlojos respublikoje“ kažkas manyje krustelėjo ir prabudo. Nuo tada ir pradėjau eiliuoti. Pirmoji mano eilėraščių knygelė buvo pavadinta „Skiedryno dainos“ – drožiau skulptūras, skiedros skraidė į visas puses, o aš dainavau...

Iš kur semiatės tiek stiprybės?

Kiek knygų esate išleidęs?

Visada sakau ir sakysiu, kad stiprybės semiuosi iš protėvių, iš praeities. Nors negirdžiu aplinkinių garsų, tačiau manau, kad gyvenime kažką gero nuveikiau. Visada iš gyvenimo norėjau daug – užsiimti sodininkyste, bitininkyste, taisyti laikrodžius, ūkininkauti, tačiau pasukau menininko keliu. Esu išleidęs penkias knygeles. Pirmoji, kaip sakiau, „Skiedryno dainos“, antroji – „Dangvyda“ – eiliuotos lietuvių senojo tikėjimo sakmės. „Indraja“ – apie žemdirbystės pradininkę Aukštaitijoje. „Mėnulio ir saulės vaikai“ sudaryta iš epinių poemų, atskleidžianti įdomių personažų charakterius bei žilą Lietuvos praeitį, iš kurios aš ir semiuosi stiprybės. Penktoji – poema „Kalavijas ir žagrė“ (2008 m.), kurią rašiau su didžiu liu jauduliu, nes maniau, kad tai mano „gulbės giesmė“. Kaip vėliau pasirodė, dar turiu

jėgų, dar ne viską išgiedojau, dar ne viską sukūriau. Tiesa, kurį laiką nerašiau. Visa mano kūryba buvo apie Lietuvą, matyt, išsi-sėmiau. Dabar vėl rašau, bet jau religinėmis temomis, domiuosi religine literatūra, gerbiu pagonybę, skaitau, ką apie Anapilį pasakoja tie, kurie teigia ten pabuvoję. Visada skaičiau labai daug, mėgstu „sunkias“ knygas, kurias norint suprasti reikia daug galvoti ir analizuoti. Laisvalaikį bitininkauju, fotografuoju, domiuosi vaistingaisiais augalais, vegetariška mityba, joga, biolokacija, baltų mandalomis. Dar nepamiršau apie keles. Du kartus buvau Indijoje. Tačiau tai

jau atskiro ir ilgo pokalbio tema.

Po pokalbio, kada apsuptas tokią pat negalią turinčių likimo draugų garbaus amžiaus senolis Stanislovas išėjo, pagalvojau, kad turiu dėkoti likimui ir skyriaus pirmininkui Vytautui Raišeliui, kuris suvedė mane su be galo stipria ir talentinga asmenybe. Pašnekovas tryško tokia teigiama energija, tokiu gerumu ir nuoširdumu, kad dar ilgai manęs neapleido jausmas – gyvenimas geras tik tada, kai pats jame geras esi...

Kalbėjosi Dalina Rupinskienė

2014-08-15

Gal tai profesoriaus Stepono Kolupailos baidarė?

Žvejai visuomet čia išlipdavo į krantą ir iš Šaltinių paupio versmės atsigerdavo...

XXV Aukštaitijos vargonų muzikos festivalyje – vien garsenybės

Vytautas RIDIKAS

Šių metų rugsėjo 3 dieną prasidėjęs XXV Aukštaitijos vargonų muzikos festivalis tapo tikra sensacija klasikinės muzikos gerbėjams. Po šv. Mišių Utenos Dievo Apvaizdos bažnyčioje vyko šio jubiliejinio renginio atidarymas. O praėjus lygiai mėnesiui, spalio 3 dieną, Utenos kultūros centre klausytojai išgirdo paskutinius festivalio akordus. „Kiekvienas festivalis lyg ir panašus, tačiau skiriasi – pasirodo naujų, dar negirdėtų, atlikėjų. Dalyvauvo ir senbuvų. Manau, kad tradicijos – gerai“, – teigė VŠĮ „Aukštaitijos vargonų muzikos festivalis“ direktorė Zita Lukošienė.

Atidaryme – dėmesys ir globėjui

Kaip tvirtino šio renginio organizatorė Z. Lukošienė, festivalio atidarymas buvo tikra dovana Utenos miesto jubilėjaus (760 m.) proga. Tą dieną prie vargonų sėdėjo ne tik festivalio garbės ambasadorė Renata Marcinkutė-Lesieur – šioje muzikos fiestoje trimitą pūtė puikiai uteniškams, ypač sudeikiečiams, pažįstamas trimitininkas Ugnius Vaiginis, griežė garsus smuikininkas Zbignevas Levickij. Prie jų prisijungė Lietuvos garsenybės baritonas Eugenijus Chrebtovas su Aiste Pilibavičiūte (sopranas). Renginį tradiciškai vedė ir atliekamus muzikos kūrinius pristatė festivalio garbės ambasadorė aktorė Virginija Kochanskytė.

Atidaryme neliko nepastebėtas ir festivalio globėjas Utenos rajono savivaldybės me-

ras Alvydas Katinas, kuris pripažino, jog šis renginys labai reikalingas. Jis iš organizatorės Z. Lukošienės rankų gavo stiklinę paukštę.

Jau po dviejų dienų, sekmadienį, unikalaus koncerto galėjo klausyti Vyžuonų šv. Jurgio parapijos tikintieji. Tą dieną pirmą kartą šv. Mišias aukojo į Utenos kraštą sugrįžęs naujasis šios parapijos klebonas Sigitas Sudentas. Po šv. Mišių koncertavo XXV Aukštaitijos vargonų muzikos festivalio dalyviai saksofonininkas Petras Vyšniauskas ir vargonininkas Bernardas Vasiliauskas. Skambėjo ne tik P. Vyšniausko improvizacijos – susirinkusieji klausėsi ir italų, prancūzų, vokiečių kompozitorių sukurtų kūrinių. Kaip sakė Z. Lukošienė, šiame koncerte, kaip ir kituose, dalyvavo pasaulinio garso muzikantai.

Meras Alvydas Katinas iš festivalio vadovės Zitos Lukošienės rankų gavo stiklinę paukštę

Festivalio atidaryme dalyvavo (iš kairės) Ugnius Vaiginis, Virginija Kochanskytė, Renata Marcinkutė-Lesieur, Zbignevas Levickij, Zita Lukošienė, Aiste Pilibavičiūtė ir Eugenijus Chrebtovas

Festivalio koncerte Vyžuonose dalyvavo saksofonininkas Petras Vyšniauskas ir vargonininkas Bernardas Vasiliauskas

Festivalio atidaryme koncertavo smuikininkas ZbigneŖ Levickij (*kairėje*), Renata Marcinkutė-Lesieur ir baritonas Eugenijus Chrebtovas

Jaunosios dainininkės pasirodymas

Kitas festivalio koncertas rugsėjo 12 dieną vyko Sudeikiuose. Jame dalyvavo visoje Lietuvoje garsi Ališauskų šeima: tėtis Egidijus, Lietuvos kariuomenės orkestro kapelmeisteris, birbynininkas, motina Aistė Bružaitė, meno daktarė ir kanklininkė, su vaikais Akvile ir Luku.

Koncerte Sudeikių Švč. Mergelės Marijos bažnyčioje „Prie to didelio Alaušo ežero“ dalyvavusi Ališauskų šeima nustebino ir visko mačiusius žiūrovus. Tie, kurie dalyvavo šiame pasirodyme, nesusilaikė susižavėjimo jaunąja dainininke Akvile Ališauskaite, savo nuoširdumu pavergusia bažnyčioje tuo metu buvusių žmonių širdis. Jai – tik šešeri, tačiau jau dabar pastebimas neregėtas mergaitės talentas atlikti ir gana sudėtingas solo partijas. Jos mama – A. Bružaitė – irgi tikra kanklių virtuozė. Mūsų krašte, atrodo, nieko negalima nustebinti kanklių skambėjimu, tačiau jos, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Liaudies instrumentų katedros vedėjos, docentės ir meno daktarės, atliekamos melodijos sužavėjo ir puikiai su kanklėmis pažįstamų muzikantų širdis.

Atsidėkodamas už puikų pasirodymą, šioje parapijoje tarnaujantis ilgametis kunigas Povilas Klezys svečiams surengė įspūdingą pasiplaukiojimą pramoginiu laiveliu Alaušo ežere.

Bažnyčioje – trys profesoriai

Rugsėjo 19 dieną užpaliečiai plojo net trimis profesoriams: dainininkui Vladimirui Prudnikovui, kuris atvažiavo vietoje savo dukros Ievos Prudnikovaitės, nespėjusios grįžti iš gastrolių Šveicarijoje, vargonų grie-

žimo meistriui ir nuolatiniam festivalio dalyviui Gediminui Kvikliui bei pirmą kartą festivalyje dalyvavusiam profesoriui, Lietuvos obojaus pažibai, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Pučiamųjų ir mušamųjų instrumentų katedros vedėjui Robertui Beinariui.

Užpaliuose vargonais griežė Gediminas Kviklys (*kairėje*), dainavo Vladimiras Prudnikovas

Sudeikių bažnyčioje koncertavo Ališauskų šeima

Netikėtas M. K. Čiurlionio paminėjimas

Kitas koncertas (rugsėjo 22 d.), skirtas M. K. Čiurlionio gimtadieniui, vyko Utenoje – Meno mokyklos kamerinėje salėje (buvusioje Dailės mokykloje). Jame dalyvavo dar viena šalies garsenybė, talentinga dailininkė ir solinės bei kamerinės muzikos atlikėja violončelininkė Žana Miniotaitė. Anot Z. Lukošūnienės, Ž. Miniotaitė ši kartą uteniškius nustebino ir kitu savo pomėgiu – tapyba.

Renginio organizatorė Z. Lukošūnienė pradžioje papasakojo apie M. K. Čiurlionį, kalbėjo apie muzikos ir tapybos sintezę kompozitoriaus kūryboje. Šiam įžymiam kūrėjui atminti buvo skirtas Ž. Miniotaitės violončele atliekamas Johano Sebastiano Bacho kūrinys.

Vakare, pavadintame „Muzikos ir dailės sąsambiai“, dalyvavo ir jos tėtis kompozitorius Viktoras Miniotas. Pasitelkus vaizdo projektorių ant sienos demonstruojant dailininkės darbus, skambėjo atskirai kiekvienam paveikslui sukurta įvairiaspalvė sakralinė V. Minioto muzika.

Kartu su autorės tapyba, filosofiniais tekstais bei muzika žiūrovai sulaukė plataus spektro emocijų, kurios, kaip tvirtino susirinkusieji, sutelkė apmąstymui apie Žemėje esančios gyvybės trapumą, gėrio ir blogio priešpriešą, nuolat išgyvenamus jausmus.

„Kaip tikriausiai kiekvienas išsisknijęs idealistas, palaipsniui kūriau idealią egzistavimo šią pasaulį aplinką. Tai – muzika, šeima ir cerkvė. Tai trys sudedamosios mano gyvenimo dalys, trys „tarnystės“ ir trys šaltiniai, iš kurių semiuosi jėgų gyventi. Jos mane moko su džiaugsmu ir dėkingumu priimti tai, kas duota“, – po koncerto sakė specifinės muzikos kūrėjas V. Miniotas.

Koncertavo ir trys draugai

Leliūnų Šv. Juozapo bažnyčioje susirinkusius į šv. Mišias nustebino „Trijų draugų suokaltis“ – dar vienas vargonų muzikos festivalio koncertas. Jame, kaip sakė vienas iš dalyvių Povilas Syrrist-Gelgota, trys muzikantai ir draugai (valtorna grojantis Egidijus Stanelis, vargonuojantis kompozitorius Vitalij Neugasimov ir jis pats), pažįstami nuo konservatorijos laikų, eilinį kartą susitiko šiame festivalyje. Tą dieną daugiausia skambėjo P. Syrrist-Gelgotos ir V. Neugasimov sukurta muzika.

Spalio 1 dieną Uteną aplankė dar viena garsenybė – mecosopranas Judita Leitaitė. Jos atliekamos dainos skambėjo po Utenos Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios skliautais. Vargonais griežė festivalio vado-

Utenos meno mokyklos salėje susirinkusius kamerinės muzikos gerbėjus žavėjo violončelininkė Žana Miniotaitė

vė Z. Lukošūnienė, o smuiku talkino Paulina Daukšytė-Šereckienė. Koncertas buvo skirtas Pasaulinei muzikos dienai pažymėti.

Uždaryme – stiprus akordas

XXV Aukštaitijos vargonų festivalis baigėsi spalio 3 dieną Utenos kultūros centre

Festivalyje koncertavo nuolatiniai šio renginio dalyviai (iš kairės) Povilas Syrrist-Gelgota, Vitalij Neugasimov ir Egidijus Stanelis

Utenos Kristaus Žengimo į dangų bažnyčioje koncertą surengė Judita Leitaite (dešinėje), jai pritarė festivalio vadovė Zita Lukošūnienė, smuikavo Paulina Daukšytė-Šereckienė

muzikine drama pagal Džiuzepės Verdžio operą „Traviata“. Violetos vaidmenį šiame pasirodyme atliko Ona Kolobovaitė, jos mylimąjį Alfredą vaidino Egidijus Bavikinas, o tėvo vaidmenį atliko Liudas Mikalauskas. Šiam pasirodymui vietoje didžiojo orkestro fortepijonu akompanavo Beata Vingraitė-Andriuškevičienė.

Prieš scenoje pasirodant artistams, po

daugiau nei pusvalandį trukusių sveikinimų festivalio organizatorei Z. Lukošūnienei Utenos Dievo Apvaizdos parapijos klebonas ir Utenos dekanato dekanas Remigijus Kavaliauskas įteikė Popiežiaus Pranciškaus pasirašytą padėką. LR kultūros ministro Simono Kairio padėką festivalio organizatorei įteikė garbės ambasadorė R. Marcinkutė-Lesieur. XXV

festivalio proga Z. Lukošūniene sveikino Utenos rajono savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotoja Zita Ringelvičienė, bendradarbiai, kolegos ir klasikinės muzikos gerbėjai. Baigiamąjį renginį vedė nenuilstanti festivalio ambasadorė – specialiai į uždarymą iš Klaipėdos atvykusi aktorė V. Kochanskytė.

Festivalio kulminacijoje – įspūdingas pasirodymas: vaidmenis atliko Ona Kolobovaitė (ketvirta iš dešinės), Egidijus Bavikinas (dešinėje) ir Liudas Mikalauskas (trečias iš kairės), akompanavo Beata Vingraitė-Andriuškevičienė (trečia iš dešinės)

Festivalio organizatorei Zitai Lukošūnienei (dešinėje) Utenos Dievo Apvaizdos parapijos klebonas ir Utenos dekanato dekanas Remigijus Kavaliauskas kartu su festivalio ambasadorėmis Renata Marcinkute-Lesieur (kairėje) ir Virginija Kochanskyte įteikė Popiežiaus Pranciškaus pasirašytą padėką

Savo kūrinius Vanda Valiušienė myluoja du dešimtmečius

Leliūnuose įsikūrusiame Vytauto Valiušio keramikos muziejuje dirbanti ir laisvalaikio kurianti Vanda Valiušienė sulaukė pelnyto įvertinimo: šįmet tautodailininkė Utenos regiono konkurse „Aukso vainikas 2021“ tapo laureate ir Utenos kraštotyros muziejuje atidarė savo keramikos darbų parodą, kuri veikė lapkričio 3–27 d. Į atidarymą susirinkę sveikintojai nuoširdžiai pasidžiaugė moters talentu. Šiuo metu intensyviai savo darbotvarkę muziejuje dėliojanti leliūniškė stengiasi pailsėti kurdamą – į rankas paėmusi molio gabalėlį, jį paverčia puodyne, vazele, dubenėliu, švilpiančiu paukšteliu, katinėliu ar žirgeliu. Kiekvienas jos rankų sušildytas keramikos kūrinys atskleidžia kūrėjos talentą, kuris ilgą laiką skleidėsi ir šiuo metu sužibo šalia Lietuvos puodžių karaliaus, du „Aukso vainikus“ pelniusio sutuoktinio Vytauto Valiušio.

Kaip galite apibūdinti savo kūrybą? Kokia jos pradžia?

Kai išėjau iš mokyklos, kurioje dirbau ūkvede, perėjau dirbti į Vytauto Valiušio keramikos muziejų. Čia prasidėjo įvairiausios parodos, edukacijos, simpoziumai, seminarai – įkritau į tą sriubą ir aš. Taip pat neturko ir projektų, susijusių su švilpynių lipdymu ir pan. Taigi pradėjau pati lipdyti. Pamenu, kartą atvažiavo baltarusis – labai geras meistras, kuris mane po truputį mokė. Aš palaipsniui augau, tobulėjau. Viskas vyko maždaug prieš du dešimtmečius. Vadinas, kai toje sriuboje du dešimtmečius verdi, nori ar nenori, privalai išmokyti tiek žiedimo paslapčių, tiek puodynių ar švilpynių lipdymo meno... Žiemą dažniau į rankas paimu molį, iš jo

lipdau ir tiesiog pamirštu viską, kas vyksta aplink. Šis mano pomėgis leidžia pasinerti į meną: ieškau įvairių kūrinio formų, atsipalaiduju. Tam reikia begalinio kruopštumo, atidumo, kantrybės ir, žinoma, meilės darbui.

Apie ką kalba Jūsų rankomis paliestas molis?

Kiekvienas keramikos darbas, kaip jau minėjau, gimsta ne tik iš meilės šiam užsiėmimui, bet ir naudojant įvairias technikas: esu sukūrusi lipdytų dirbinių, padarytų naudojant virvelinę techniką, o štai juodosios keramikos darbus pagaminti man talkina V. Valiušis. Man asmeniškai sunkiausia buvo naudoti virvelinę techniką: molis ne visuomet „klauso“, kartais lūžinėja. Dažnai žaidžiu: darau kriaušės formos dubė-

nėlius ar juos dabiniu susukusi sraigučių formas. Mano kūrybos išskirtinis bruožas – švilpynės. Kyla klausimas: kodėl švilpynės? Jos mane traukia. Vien jų dekoravimas man yra kažkas neįprasto. Prasideda ieškojimai: vienai švilpynėi trūksta uodegytės, kitai skiauterėlės... Pavyzdžiui, švilpynės-paukšteliai išeina visi skirtingi.

Išgauti švilpynių garsus taip pat nėra labai lengvas procesas. Reikia laukti, kol švilpynė gerai išdžius, o jos viduje turi būti labai švaru ir nelikti jokių krislelių. Taip pat galima pagaminti švilpynes, pritaikytas muzikai, bei naudoti kaip muzikos instrumentą. Anksčiau švilpynes lipdydavo vaikai ir jas vadindavo molinukais, jų nusipirkti būdavo galima ne tik turguose, bet ir bažnyčių šventoriuose.

Ar tikėjotės tapti regioninio konkurso „Aukso vainikas 2021“ laureate?

Nors gyvename XXI amžiuje ir norisi savo švilpynes gaminti šiuolaikiškesnes, mano širdis labiau linksta prie tautodailės. Gal todėl ir tapau „Aukso vainiko“ laureate. Kartu su V. Valiušiu labai atidžiai ir kruopščiai atrinkome darbus parodai, o kai karalius su dviem aukso vainikais prisilietė prie mano darbų, matyt, visa energija ir suėjo į tas švilpynes (juokėsi). Kadangi mano darbai buvo eksponuojami saulės apšviestoje stiklo galerijoje, glazūruotos švilpynės tarsi visai kitaip suspindo...

Ar autorinė Jūsų keramikos darbų paroda „Drauge su moliu“ yra pirmoji?

Taip. Nors esu dalyvavusi ir kitose parodose, jos nebuvo autorinės. Kaip jau minėjau, lipdyti pradėjau maždaug prieš 20 metų, o dalyvauti parodose nuo 2012

Vanda Valiušienė sakė, kad kūryba jai yra sveikatos eliksyras, savotiški vaistai nuo daugelio ligų

metų. Esu dalyvavusi Rygoje tris dienas vykusiame pradedančiųjų keramikų simpoziume. Čia ir piešėme, ir lipdėme... Ne tik labai gerai praleidome laiką, bet ir daug ko išmokome.

Ši paroda nebuvo iš anksto planuota: tiesiog taip išėjo. Tapusi Utenos regiono konkurso „Aukso vainikas“ laureate, sulaukiau Utenos kraštotyros muziejaus vadovės skambučio rengti autorinę parodą.

Kas Jūsų mokytojas?

Seminarai, simpoziumai. Visko pati išmokau iš gerų meistrų, bet niekas manęs specialiai nemokė. Esu savamokslė. 2018 metais gavau tautodailininkės sertifikatą. Į Vytauto Valiušio keramikos muziejų ateidavo bendruomenės moterų, kurios žiesdavo, lipdydavo, visos kartu mokėmės, sėmėmės naujos patirties.

Ko Jums teikia ši veikla?

Pirmiausia ramybės, atsipalaidavimo. Tai yra sveikatos eliksyras bei savotiški vaistai nuo daugelio ligų. Panirusi į kūrybą, pamirštu, kad man kažką skauda, taip pat pamirštu, kad ir valgyti laikas. Tik televizorius būna įjungtas, tačiau ir jo negirdžiu, nes tuomet būnu paskendusioje veikloje. Tačiau tam trūksta laiko: visą dieną dirbu muziejuje, todėl darbas užima didžiąją dienos dalį, pomėgiui laiko lieka vis mažiau ir mažiau. Kadangi šiuo metu esu labai užimta, labai norėčiau pailsėti. Mintyse puoselėju svajonę: mano sūnus žada apsistoti Ispanijoje, gali būti, kad trumpam ten nuvažiuosiu ir aš. Lipdymo tikrai nepaliksiu. Kai išėsiu iš darbo muziejuje, galėsiu daugiau laiko skirti šiam savo pomėgiui. Su drauge daug vaikštomė, tad planuoju išlikti aktyvi ir toliau.

Dėkoju už pokalbį.

Kalbėjosi Lina Narčienė

Utenos sentikiai minėjo ne tik savo maldos namų jubiliejų

Vytautas RIDIKAS

Šių metų lapkričio 21 dieną Utenos sentikių bendruomenė minėjo Šv. Arkangelo Mykolo cerkvės 30-metį. Ta proga į dvasiškus tėvus buvo išventintas nuo 2004 metų laikinai ėjęs Utenos sentikių bendruomenės vadovo ir tas pats dvasiško tėvo pareigas Antonijus Vasiljevičius Lesnikovas. Į šventę suvažiavo beveik visi Lietuvos sentikių bendruomenių vadovai, svečiai iš kitų miestų ir kaimų.

Sentikiai buvo priversti palikti savo tėvynę

Sentikiai – religinė bendruomenė, nepripažįstanti XVII a. viduryje Rusų stačiatikių bažnyčioje patriarcho Nikono įvykdytos reformos. Šios tikinčiųjų bendruomenės, pasipriešinusios naujovėms, atkakliai besilaikančios senojo tikėjimo ir senųjų apeigų, savo kraštuose patyrė Nikono pasekėjų ir caro valdžios persekiojimus.

Vengdami represijų, XVII a. pabaigoje – XVIII a. sentikiai persikėlė į Lietuvą ir čia apsigyveno. Pirmieji sentikiai į Lietuvos didžiąją kunigaikštystę (LDK) atvyko apie 1679 m., į tuometinę Vilniaus vaivadiją.

Svarbiausio sentikių raštijos Lietuvoje paminklo – Degučių metraščio (Zarasų r.) – duomenimis, vienas pirmųjų emigrantų iš Rusijos buvo Trofimas Ivanovas. XVII a. viduryje įvykęs Rusijos stačiatikių bažnyčios skilimas į dvi grupes: sentikius (senaapeigininkius) ir stačiatikius (naujaapeigininkius) buvo skaudus įvykis Rusijoje.

Lietuvoje jie naudojosi tikybos laisve, kuri buvo įtraukta į III Lietuvos Statutą. Atvykėliai pasižymėjo uždaru gyvenimo būdu, savo tikėjimo neskleidė tarp kitų Lietuvos tikinčiųjų.

Šis dokumentas leido sentikiams, gavus dvarininko sutikimą, kurtis jų žemėse. Sentikiai, kaip ir katalikai, pripažino krikščionybės dogmas, todėl į juos valdžia ir bažnyčia žiūrėjo palankiai. Atvykėliai padėjo užpildyti ištuštėjusias po maro gyvenvietes, o dėl to, kad jie gyveno uždara gyvenimo būdą, jų tikėjimas neplito tarp kitų Lietuvos konfesijų ir nebuvo jiems pavojingas.

Tuometiniai kultūriniai konfliktai buvo suvokiami kaip teologiniai. Rusijoje nebuvo teologijos, kaip specialios disciplinos, tad religijos turinys (dogmos), forma (apeigos, tekstai) buvo suvokiami kaip Dieviškosios tiesos atspindžiai ar jo liu-

dijimas. Siekdama palaužti senųjų apeigų atlikėjus – sentikius – Rusijos valdžia ėmėsi žiaurių represijų. Valdant carienei Sofijai jie buvo persekiojami, tremiami ir baudžiami mirtimi, naikinami senieji rankraščiai ir ikonos. Sentikių emigraciją skatino įsitikinimas, kad atėjo pasaulio pabaiga ir negalima gyventi ten, kur viešpatauja Antikristas (naujaapeigininkiai). XVIII a. pradžioje sentikių emigracija į Lietuvą tapo masine. Daugiausiai jų apsigyveno Vilniaus ir Trakų vaivadijose. Amžnininkai atkilėlius vadino fedosejininkais. Tai sentikybės bepopių atšaka, pavadinta jos įkūrėjo – dvasios vadovo Fedosejaus Vasiljevo (1660–1711) vardu. Kartu su sentikiais į LDK atvyko ir daug Rusijos valstiečių, tikėdamiesi čia rasti geresnį gyvenimą. Daugelis jų susiviliojo Lietuvos bajorų palankumu, nes šie noriai priimdavo naujakurius savo žemėse. Sentikių įsikūrimą LDK lėmė dvi priežastys: sentikių religinis persekio-

jimas ir XVIII a. padidėjusi valstiečių priespauda Rusijoje.

Lenkijos ir Lietuvos valstybė tiesiogiai ribojosi su Rusija, todėl tai ir tapo pagrindiniu bėglių prieglobsčiu. Spėjama, kad bėglių iš Rusijos į LDK skaičius tuomet siekė iki keleto šimtų tūkstančių gyventojų ir jau pradėjo stabdyti šalies vystymąsi. Imta stiprinti sienų apsaugą. Sentikių emigraciją Rusijos valdžia, pradėjusi jausti gyventojų stygių, stabdė ir kanceliarinėmis priemonėmis: valdant Petru I buvo atsisakyta žiaurių persekiojimų, bet padidinta mokesčių našta. 1716 m. buvo išleistas įsakas, kuriuo buvo galima rinktis, kaip išpažinti tikėjimą, bet sentikiai turėjo mokėti dvigubai didesnius mokesčius, jie buvo vadinami nuožmiais priešais, negalėjo užimti jokių pareigų valstybės tarnyboje. O kaip Petras I „karpė“ didžiules jų barzdas, rodoma daugybėje filmų. Carienė Jekaterina II įvedė „meduolio ir botago“ politiką: sentikius mėgino

Utenos sentikių namai pastatyti prieš 30 metų

pajungti Stačiatikių bažnyčios valdžiai leisdamas išsaugoti kai kurias apeigas. Taip atsirado vienatikiiai. Nesutikusiems pasikeisti ir toliau buvo draudžiama statyti cerkves, o veikiančiose neleista turėti varpų.

Sentikius, kaip ir stačiatikius, krikščionis sieja bendra visiems krikščionims I tūkstantmečio bažnyčios istorija ir X–XII a. vidurio Rusijos stačiatikių bažnyčios praeitis. Sentikiai, kaip ir stačiatikiai, pripažįsta tą patį Šv. Raštą ir daugelį bažnyčios tėvų laiko šventaisiais. Juos sieja ikonų, ypač Dievo motinos, garbinimas. Sentikiai ir stačiatikiai nesutaria dėl tradicijų perėmėjos vaidmens: kiekviena jų tvirtina esanti vienintelė kanoninės Rusijos stačiatikių bažnyčios, gyvavusios iki XVII a., paveldėtoja. Sentikiams būdingi tam tikri tikybos mokymo ypatumai. Jie savitai vertino bažnyčią, valstybę ir visuomenę: tikėjo, kad Rusijos stačiatikių bažnyčios dvasininkijos teikiami sakramentai, pasaulyje išsigalėjus Antikristui, neteko Dievo malonės (bepopiai Antikristu laikė patriarchą Nikoną, vėliau Petrą I, suprato jį kaip senojo tikėjimo išsižadėjimą – aut. past.). Priversti palikti savo bažnyčią ir tėvynę, jie sugebėjo išlaikyti buvusias dogmas ir apeigas, bet netekę dvasininkijos kūrė naujas Bažnyčios valdymo institucijas. Religinio tyrimininkai teigia, kad Sentikių pomorų bažnyčia yra Stačiatikių bažnyčia, išlaikiusi senąsias apeigas, tačiau neturinti tripakopės hierarchijos.

Religinis centras – Vilniaus sentikių parapija

Pokyčiai vyko ir pačioje religijoje. Iki XVIII a. Lietuvos teritorijoje gyvenę bepopiai nepripažino bažnytinės santuokos, nes, pasak jų, Antikristas sunaikinęs tikruosius dvasininkus. Tačiau XIX a. dalis bepopių jau pasisakė už bažnytinės santuokos būtinybę, 1823 m. įvesti Krikšto, Santuokos ir Mirties metrikai. Bepopiai, kurie pripažino bažnytinę santuoką, pradėti vadinti naujaisiais pomorais. XX a. pradžioje Lietuvos sentikiai pomorai sukūrė vieningą bažnytinę organizaciją, kurios religiniu centru tapo Vilniaus sentikių parapija, o jos pradininkas – Aristarchas Pimonovas. 1906 m. Vilniuje vyko dabartinės Lietuvos, Latvijos, Estijos, Lenkijos ir Baltarusijos dvasios tėvų ir parapijų suvažiavimas. Prieš I pasaulinį karą Vilniaus ir Kauno gubernijose veikė 68 sentikių parapijos, gyveno apie 81–100 tūkst. sentikių. Lenkijai okupavus Vilnių ir apylinkes, sentikių bažnytinė vyriausybė

veikė Kaune. 1923 m. Lietuvos Respublikos vyriausybė oficialiai pripažino Sentikių pomorų bažnyčią, suteikė jai autonomiją, nuo 1925 m. jai teikė tam tikrą finansinę paramą, už metrikų knygų tvarkymą dvasininkams mokėjo atlyginimą iš biudžeto. 1940 m. prasidėję trėmimai į Sibirą palietė ir sentikius – jie buvo tremiami kartu su kitais Lietuvos gyventojais. 1941–1944 m. trukusi vokiečių okupacija jų negailėjo: buvo vykdomos grupinės egzekucijos, išvežami darbams į Vokietiją. Tarybiniai laikai sentikiams taip pat, kaip ir kitų konfesijų tikintiesiems, buvo nepalankūs, vykdytos deportacijos, areštai. Kolektyvizacija, industrializacija, urbanizacija mažino kaimo ir didino miesto tikinčiųjų parapijas. Ieškodama kompromisų su komunistų valdoma valstybe, XX a. šeštame dešimtmetyje Sentikių bažnyčios vadovybė ištraukė į judėjimą už taiką. Sovietų okupacijos metais Vilniuje veikęs sentikių pomorų religinis centras buvo toks vienintelis visoje Tarybų Sąjungoje.

Sentikių keliai vedė į Uteną

Pirmieji sentikiai Utenos rajono teritorijoje apsigyveno Sirvydžių kaime. Rašytiniuose šaltiniuose jie paminėti XVIII a. pabaigoje Tauragnų dvaro inventoriaus apraše.

Utenos mieste sentikių bendruomenė pradėjo kurtis 1950-ųjų pradžioje, kai sentikių šeimos iš Utenos rajono Nečėnų, Sirvydžių, Stalnioniškio, Šeimatis kaimų ėmė keltis į Uteną. Tai nebuvo laisvanoriškas sentikių pasirinkimas, nes iki tol pagrindinis jų pragyvenimo šaltinis buvo vertimasis žemdirbyste ir kaimo amatais. Miesto gyvenimas jiems buvo nepriimtinas ir svetimas, tačiau sudėtingos pokario aplinkybės ir nenoras likti kolūkiuose vertė žmones emigruoti į miestus.

J. Nikitino žiniomis, Utenoje sentikių bendruomenė gyvavo nuo 1930-ųjų. Yra užfiksuota, kad iki II pasaulinio karo Rybnikuose (tuometiniame Utenos priemiestyje, dabar likusi tik Ribninkų gatvė – aut. past.) gyveno sentikių šeimos ir buvo nedidelės sentikių kapinės. Akmeniniai paminklėliai – vieni gražesni, kiti kuklesni – liudijo šį tikėjimą. Kapinaitėse buvo laidojama iki XX a. 7-ojo dešimtmečio.

Sentikių papročiai pasižymi griežtumu, kurį lėmė gyvenamos konservatyvumas ir ankstyvųjų bepopių radikalumas. Per metus jie laikosi keturių daugiadienių (Gavėnios – 40 d., Petrinių, Žolinių ir Kalėdų – aut. past.) ir trijų vienadienių pasninkų. Be to, pasninkauja kiekvienos

savaitės trečiadienį ir penktadienį. Taip per metus susidaro 200 dienų pasninko. Norintys tinkamai pasitikti religinę šventę, turėjo jai pasiręgti. Griežti religinio etiketo reikalavimai pasninko dienomis draudė pasaulietines dainas. Sentikiai turi 12 pagrindinių švenčių: 8 Viešpaties (Kalėdos, Grabnyčios, Trys karaliai, Kristaus atsimainymas, Viešpaties atvykimas į Jeruzalę, Dangun ėmimas, Sekminės ir Viešpaties kryžiaus pastatymo diena) ir 4 Dievo motinos (Dievo motinos gimimas, Šventovės aplankymas, Marijos apsireiškimo diena, Švenčiausiosios Dievo motinos dangun ėmimo). Svarbiausia laikoma – Velykos. Jos švenčiamos septynias dienas. Švenčių metu šventinamas maistas, verbos, margučiai. Per Velykas dažomi margučiai simbolizuoja įvykį, kai Marijos Magdalietės Tiberijui parodytas kiaušinis pakeitė spalvą. Sentikių bažnytinės šventės švenčiamos pagal Julijaus (senojo stiliaus – aut. past.) kalendorių. Sentikių bažnyčioje metai skaičiuojami nuo pasaulio sukūrimo, t. y. vadinamosios Bizantijos eros. Jos pradžiū nuo Kristaus gimimo skiria 5508 metai, todėl 2014 m. atitinka 7521 m. Pripažįsta tik aštuonią galį kryžių.

Maldos namams – jau 30

Per Švč. Trejybės iškilmes į Uteną atvykdavo dvasininkas iš Sirvydžių, susirinkdavo tikinčiųjų būrys ir meldavosi po atviru dangumi bei sentikių namuose. Vėliau kapinaitės buvo sunaikintos.

Jubiliejaus proga vienas iš mecenatų maldos namams įteikė naują ikoną

Ne visi sentikiai turėjo galimybes savo artimųjų palaikyti perlaikyti kitur. Kai buldozeriu buvo lyginamas kalnelis, tai liudininkai pasakojo, kad „kauleliai byrėjo, byrėjo“...

Apie 1980 m. Utenoje gyveno apie 1 tūkst. sentikių. Bendruomenės branduolį sudarė keli šimtai tikinčiųjų. Jiems ilgą laiką teko verstis be savo maldos namų, nes sovietmečio laikotarpiu valdžia nedavė leidimo užregistruoti sentikių bendruomenės ir statyti maldos namų. Žmonės meldavosi namuose.

Keičiantis politinei situacijai, 1989 m. Utenoje, Joneliškio gatvėje, buvo pašventinti būsimų Utenos maldos namų pamatai. Finansinę ir materialinę paramą statyboms suteikė Vilniaus ir Klaipėdos sentikių bendruomenės, keletas Utenos įmonių ir organizacijų. Didžioji lėšų dalis statybai buvo gauta iš sentikių aukų.

Statomais maldos namais rūpinosi tuometinis sentikių bendruomenės vadovas Jevgenijus Nikitinas, patarimais ir darbu prisidėjo Markas Ivanovas, Galaktionas Pančenko, Ivanas Nazarovas, Kiriakas Kalinkinas, Vasilijus Babachinas, Ana Rutkovskaja ir kiti.

1991 m. lapkričio mėnesį statybos buvo baigtos. Iškilmingai pašventinta ir dedikuota Šv. Arkangelo Mykolo garbei (rus. – во имя святого Архистратига Михаила) cerkvė atvėrė duris nuolatiniams pamaldoms. Tiesa, patys sentikiai sako, kad vadinti cerkve sentikių maldos namus nėra visai tikslu, nes trūksta esminio ir būtino cerkvės dalyko – alto-

riaus, todėl teisingesnis pavadinimas yra maldos namai (rus. – моленная).

Utenos maldos namų pastatas surastas pagal senosios rusų architektūros tradicijas, pagrindiniu fasadu orientuotas į vakarų pusę. Arkinius langus puošia dekoratyviai stiklų padalinimai.

Maldos namai išsiskiria aukštu dvišlaičiu, pusiau valminiu stogu. Virš dengto prieangio iškilusi masyvi varpinė, kurią vainikuoja svogūno formos kupolas su kryžiumi. Kupolo forma simbolizuoja degančią žvakę ir ugningą maldą. Sidaubrinė kupolo spalva reiškia švarą ir šventumą.

Rytinėje pastato pusėje ant kraigo įrengtas mažas kupoliukas su kryžiumi.

Viduje, prie rytinės sienos yra keliais aukštais sustatytos ikonos, kurios sudaro ikonostasą. Čia vyksta didžioji apeigų dalis, dvasiškas tėvas ir giedotojai meldžiasi. Tikima, kad ikona gali atskleisti Dievo malonę taip pat kaip ir sakramentai. Jei ikonoje vaizduojamas Kristus, tikinčiųjų maldos būna nukreiptos ne į ją, bet į Dievą, esantį už jos, kartu ir joje.

Vyrai ir moterys stovi skirtingose maldos namų pusėse: vyrai – dešinėje, moterys – kairėje. Visi meldžiasi stovėdami.

Utenos sentikių bendruomenė pagaliau turi tikrą vadovą

Į Lietuvą sentikiai su savimi atsivežė

Ši ikona buvo kuriama specialiai jubiliejaus progai

Pamaldų metu moterys stovi kairėje, vyrai – dešinėje pusėje

daug vertingų ikonų ir knygų. Deja, prieš keliasdešimt metų, kilus religinio meno vagysčių bangai, vertingųjų ikonų Utenos sentikiai neišsaugojo.

Dalį ikonų Stalnioniškio sentikių bendruomenė perdavė Utenos maldos namams, šios ikonos ir sudaro ikonostaso pagrindą. Daugelyje ikonų stovi tušti rėmai su kryžiumi viduje, kurie simbolizuoja, jog čia buvo ikonos, kurios buvo pavogtos. Ties šiais tuščiais rėmais visada pamaldų metu irgi uždegamos žvakutės, nes prie kiekvienos ikonos turi degti nors po vieną žvakutę.

Religiniam gyvenimui vadovauja dvasios tėvas, nes bepopiai, pagal savo mokymą, negali turėti dvasininko. Tai pasaulietis, kurį tarnystei palaimina kitas dvasios tėvas. Bendruomenės pasitikėjimas jam suteikia pareigas ir garbingą vaidmenį parapijoje. Lietuvios sentikiai išsaugojo Krikšto, Atgailos ir Santuokos sakramentus, kuriuos teikia dvasios. Dvasios tėvas veda pamaldas, vadovau-

ja parapijai, atlieka apeigas ir teikia sakramentus, aiškina bažnytinį mokymą, rūpinasi religiniais ir moraliniais tikinčiųjų reikalais. Jei parapija didelė, gali būti vyresnysis ir jaunesnysis dvasios tėvai. Vesti pamaldas padeda choro vadovas ir giedotojai, psalmininkas ir maldos namų prižiūrėtojas. Pagrindinė mokykla – choro lankymas ir dalyvavimas pamaldose. Yra reglamentuota praktika, kai tam tikras (išskyrus palaiminimo) sentikių dvasios tėvo pareigas gali atlikti moteris (ji atsirado sovietų okupacijos metais, kai trūko pasišventusių vyrų). Sentikių pamaldos vyksta maldos namuose, tęsiasi 4–5 valandas ir turi savitą apeigą. Didžioji apeigų dalis vyksta tikinčiųjų akivaizdoje – dvasios tėvas ir giedotojai jas atlieka ant choro aikštelių, prieš ikonostasą, įrengtą prie rytinės sienos. Sentikių cerkvėse nėra altoriaus, jie naudoja iki XVII a. patriarcho Nikono išleistas bažnytines knygas. Jos puošnios, parašytos senąja slavų kalba. Sentikiai savotiškai suprato žodį „raštingumas“ – tai ne tik sugebėjimas skaityti senąją slavų kalbą, bet ir pamaldų tvarkos išmanymas. Tikintieji dažniausiai jos mokosi namuose ar sekmadieninėse bažnytinėse mokyklose. Įėję į maldos namus sentikiai nusiima kepurę. Sentikiai žegnojasi dviem, o ne trimis, kaip stačiatikiai, pirštais. Meldžiasi pagal senuosius papročius: kalbėdami maldas atlieka trijų rūšių nusilenkimus – iki krūtinės, iki juosmens, iki žemės. Atlikdami žemuosius nusilenkimus naudoja kilimėlį (rus. – područnik – aut. past.), kairėje rankoje laiko poterių pynę (rus. – lestovka).

Dvasiškas tėvas privalo ne tik mokėti senąją slavų kalbą, išmanyti bei teisingai atlikti apeigas, bet ir pelnyti bendruomenės pasitikėjimą. Tuomet, kai jį

palaimina iš kitų parapijų atvykę dvasiškieji tėvai, jis patvirtinamas pilnateisiu bendruomenės vadovu ir jau gali teikti sakramentus. Taip nutiko ir su A. V. Lesnikovu, kurį laimino beveik visi Lietuvos sentikių bendruomenių dvasiškieji tėvai, o jiems vadovavo Lietuvos pomorų senosios sentikių bažnyčios vadovas, Aukščiausiosios tarybos pirmininkas tėvas Grigorijus Aleksejevičius Bojarovas, taip pat vadovaujantis ir Vilniaus sentikių bendruomenei. A. V. Lesnikovą laimino atvykę dvasiškieji tėvai iš Paskutiškių (Jonavos r.) Kauno, Šiaulių, Klaipėdos, Panevėžio miestų. Šventinime taip pat dalyvavo laikinai pareigas

Taip pat atvyko nemažai svečių iš kitų bendruomenių: iš Utenos regiono Stalioniškio, Šeimatis (Utenos r.), Gailiūnų, Kulionių, Migiškių (Molėtų r.), Nečionių (Anykščių r.), Zarasų krašto Raistiniškių, Rusteikų, Zarasų bei kitų vietovių.

Šventinė malda, prasidėjusi 7 val., tęsėsi daugiau nei penkias valandas, kur pabaigoje, jau išventintas į dvasiškus tėvus A. V. Lesnikovas pravedė pamaldas, o šventinė visa tikinčiųjų procesija, ėjusi aplink maldos namus, atidavė pagarbą savo relikvijai. Bažnytinės procesijos metu sentikiai apie cerkvę eina pasauliui, stačiatikiai – prieš saulės judėjimo kryptį.

Kaip ir dera, pirmasis į dvasiškus tėvus Antonijų Vasiljevičių Lesnikovą šventino Lietuvos pomorų senosios sentikių bažnyčios vadovas tėvas Grigorijus Aleksejevičius Bojarovas

einantys Žemaitėlių (Vilniaus r.), Pabradės (Švenčionių r.) ir kitų sentikių bendruomenių dvasiškieji tėvai.

Rytines pamaldas vedė dvasiškas tėvas Nikola Efstavjevičius Vladimirovas iš Panevėžio, šventinėms pamaldoms kartu su šiauliečiu Viktoru Aristarchovičiumi Konušovu vadovavo Klaipėdos sentikių dvasinis vadovas Jevgenijus Arsenjevičius Lebedevas.

Sentikiai savo giesmes giedojo vadinamuoju ženkliniu giedojimu, kai giesmės atliekamos vienu balsu, o melodija dubliuojama oktava. Maldos namuose tik giedama, muzikos instrumentai nenaudojami. Bažnytinis menas remiasi bizantiškąja tradicija. Maldos namų puošyboje vyrauja tapyba. Ikona paprastai vaizduoja Kristų, Mergelę Mariją arba kurį nors šventąjį. Tai ne tik atvaizdas, bet ir savotiškas langas, jungiantis žemę ir dangų. Tikintieji ikoną suvokė kaip Dievo išganyimo pažadą. Tikima, kad ikona gali atskleisti Dievo malonę taip pat kaip ir

Maldos namuose ikonostasas įrengtas rytinėje pastato pusėje

sakramentai. Jei ikonoje vaizduojamas Kristus, tikinčiųjų maldos būna nukreiptos ne į ją, bet į Dievą, esantį už jos, o tuo pačiu ir joje. Ikonos imamos į keliones, mažutės nešiojamos ant kaklo, dovanojamos jaunavedžiams, draugams. Ikonostasą sudaro keliais aukštais sustatytos ikonos. Taip daroma ir namuose.

Šiek tiek biografijos

Utenos sentikių bendruomenės dvasinis vadovas A. V. Lesnikovas gimė 1982 metais liepos 27 dieną Vilniuje. Nuo pat vaikystės tėvai Marija ir Vasilijus mažam vaikui skiepijo pamaldumo pamokas. Jau nuo penkerių metų mažasis Antonijus su senele buvo aktyvus Vilniaus maldos namų lankytojas. Nuo 10 metų jis lankė sekmadieninę mokyklą, kur pirmoji mokytoja ir tapo jo idėjine vadove, mokiusi pažinti ir suprasti religinį tikėjimą. Jis jau tuo metu buvo gabus psalmininkas, o labiausiai patiko ypatingas dainavimas pamaldų metu. Vėliau A. V. Lesnikovas dalyvavo pamaldose ne tik Vilniaus, bet ir Turmantos (Zarasų r.), Švenčionių, Akmenės, kitoje šventovėse. Nuo 2003 m. A. V. Lesnikovas, kaip laikinai einantis dvasiško tėvo pareigas, vedė šventines pamaldas Gailūnuose (Molėtų r.), o Utenoje – jau kaip sentikių bendruomenės vadovas. Po metų, 2004-ųjų lapkričio 21 dieną, jis buvo pavitintas kaip laikinai einantis dvasiško tėvo pareigas. Nuo to laiko jis aptarnavo ne tik Utenos, bet ir tų pačių Gailūnų, Šeimaties, Kulionių sentikių bendruomenes. Nuo 2007 metų jam buvo priskirtos ir Stalnioniškio bei Nečionių bendruomenės. Nuo 2015 m. A. V. Lesnikovas vedė pamaldas Raistiniškių maldos namuose Degučių seniūnijoje.

Kaip „Indrajai“ sakė A. V. Lesnikovas, jis 2011 metais sėkmingai baigė Rygos teologijos mokyklą ir gavo diplomą, kuris garantavo jam dvasiško tėvo pareigybę. Jis aktyviai dirbo įvairiuose susitikimuose ir sentikių susibūrimuose ne tik Lietuvoje, bet ir Rusijoje, Latvijoje, Lenkijoje bei Estijoje, tačiau tik po 10 metų, šių metų lapkritį, buvo iššventintas į dvasiškus tėvus.

A. V. Lesnikovas 2008 metais vedė Vilniaus sentikių bendruomenės narę Kseniją, su kuria susilaukė trijų atžalų.

Sentikiai – Lietuvos istorijoje

Dabar daugiau nei 30-ye pasaulio šalių veikia apie 10 įvairių Sentikių bažnyčių ir organizacijų. Pasaulyje gyvena apie 3 mln. sentikių, iš kurių 1,2 mln. yra pomorai (bepopiai). Gausiausios bendruomenės yra Lietuvoje, Latvijoje, Rusijoje, Ukrainoje ir Rumunijoje. Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę,

Šalies sentikių bažnyčios vadovas tėvas Grigorijus Aleksejevičius Bojarovas (dešinėje) klausė Lesnikovų šeimos ar jie pasiruošę tarnauti bendruomenei

Ksenija ir Antonijus Lesnikovas po iššventinimo priiminėjo sveikinimus

mybę, sentikiai pomorai atgavo turėtą autonomiją, buvo atkuriami sentikių maldos namai. Bažnyčia pakeitė pavadinimą. Dabar Lietuvoje ji vadinama Lietuvos senųjų stačiatikių pomorų bažnyčia. 2001 m. Lietuvoje gyveno 27 tūkst. sentikių (0,8 proc. visų gyventojų, iš jų apie 8 proc. ne rusų tautybės). Bažnyčios vadovai teigia, kad dabar šalyje gyvena apie 40 tūkst. žmonių, išpažįstančių šį tikėjimą. Rytų Lietuvos pusėje daugiausiai jų yra Visagine (apie 3 tūkst.), apie 1 tūkst. – Zarasuose. Sentikių salos „išsimėčiusios“ ir Ignalinos bei Anykščių rajonuose. Seniausia veikianti Šv. Dievo motinos dangun ėmimo cerkvė yra Anykščių rajone, Paežerių kaime (nuo 1715 m.), gausi bendruomenė buriasi Ignalinos rajono Lukošišės kaime, Dūkšto miestelyje, Zarasuose, Utenos rajone Stalnioniškio, Šven-

čionių rajone Jurgeliškės kaimuose. Ne visuose rajonuose cerkvės tinkamai prižiūrimos, nes, kaip ir visos Lietuvos gyventojus, ir sentikius išneša emigracijos banga. Rytiniame pakraštyje jų kol kas daugiausia, parapijų skaičiumi šalies pakraštį lenkia tik Vilnius ir Klaipėda. Apsigyvenę glaudžiomis bendruomenėmis, jie ir toliau yra susiję su Rytų krikščionybės tradicija, o savo papročiais ir tradicijomis turtina Lietuvos kultūrinę įvairovę, tapo jos paveldo dalimi. Materialioji jo dalis – cerkvės, menas, knygos – yra saugoma valstybės, o Lietuvos gyventojus jie stebina sugebėjimu išlaikyti savitas tradicijas naujai pasirinktos gyventi tėvynės kultūrinėje apsuptyje gerbiant greta esančiųjų tradicijas. Net švęsdami Lietuvos šventes jie išlaiko savitumą. Gerbdami kitus, gerbia save.

Pamaldos užsibaigė procesija

Utenos krašto sentikių bendruomenė ne tik pažymėjo savo maldos namų 30 metų jubiliejų, bet ir į dvasiškus tėvus buvo išventintas Antonijus Vasiljevičius Lesnikovas

Savo kuriamies papuošalams Alisa stiklo žemėje suteikia mistinių galių

Lina NARČIENĖ

Pasakomis, legendomis, mistika, religijomis besidominti uteniškė papuošalų kūrėja uteniškė Ieva Adamavičiūtė teigė, kad prisijaukinusi stiklą jaučiasi atradusi gyvenimo pilnatvę ir ramybę. Jos sukurtais stiklo papuošalais dabinasi ne tik išskirtinumo siekiančios moterys, bet ir vyrai.

Ar kurti buvo spontaniškas sprendimas? Kas atvėrė kelius kūrybai?

Aš niekada kitokios savęs nemačiau. Ne veltui pasirinkau aprangos dizaino studijas, o anksčiau esu baigusi interjero dizaino studijas. Kas paskatino kurti stiklo papuošalus? Visą laiką troškau išbandyti kažką naują, pažinti, tobulėti, augti. Vieno projekto įgyvendinimo metu pabandžiau kurti ir pastebėjau, kad pamazų panyru į kažkokį kitokį pasaulį. Esu bendradarbystės centro „Spiečius“ narė, turiu savo mentorę, kuri šiuo metu man padeda kurti internetinę parduotuvę.

Kūrybiška asmenybė esu nuo vaikystės. Buvau labai lepinamas vaikas: ką norėjau, tą dariau. Galbūt tai padėjo man augti kaip kūrybiškai asmenybei. Esu įsitikinusi, kad į anuometę dailės mokyklą mano tėveliai užrašė ne šiaip sau. Prisimenu, dar mergaitės būdamas kurdavome paveikslukus po stiklu.

Teko dalyvauti konkursuose, o mokykloje manęs prašydavo kažką nupiešti. Mane laikė vietinės reikšmės menininke. Dailės mokykloje baigiau ir vaikų, ir suaugusiųjų skyrius. Po studijų Vilniuje grįžau į Uteną ir kolegijoje dar baigiau aprangos dizaino studijas. Ši specialybė man atrodė tikrai skirta kūrybingai asmenybei, o drabužių kolekcijos buvo išties vykusios ir patrauklios.

Manau, kad visos šios veiklos mano gyvenime ir paskatino pasinerti į kūrybą.

Jūsų kuriami papuošalai tikriausiai yra skirti moterims, nebijančioms iššūkių, siekiančioms modernumo ir išskirtinumo?

Galbūt. Net nežinau. Tačiau nebūtinai moterims. Aš kuru ir vyrams, kurie pageidauja papuošalų, tarkim, su baltiškos kilmės ženklais. Man patinka kurti papuošalus, kuriuose vyrauja mistiniai simboliai, pavyzdžiui, turiu angelukų kolekciją. Kadangi aš pati vadinuo-

si Alisa stiklo žemėje, kuriu ir pasakų motyvais.

Aš įdėmiai stebiu aplinką, bendrauju su įvairiais žmonėmis, kurie labai dažnai pametėja idėjų mano kūrybai. Štai vienas pažįstamas rado pagonišką raktą, kuris dedamas į įkapes laidojant mirusįjį arba saugo žmones nuo piktų dvasių ar blogos akies. Iškart man gimė mintis sukurti papuošalą, susijusį su tuo matyti rakteliu.

Ar prisimenate savo pirmąjį dirbinį?

Sunku prisiminti, bet man atrodo, kad tai buvo sagė su paukščiuku. Pamenu ir nevykusius bandymus: papuošalai paprasčiausiai sudužo, nes proceso metu jie tiesiog neišėjo dėl trūkstamų žinių.

Kaip gimsta papuošalai?

Pirmiausia išpjaustau stiklą. Papuošalo gaminimo procesas – vyriškų rūšių reikalaujantis darbas. Tam turi būti

naudojamas karščiui atsparus stiklas, kad jis kaitinamas nesutrūktų. Jį šlifuoju, graviruojau, spalvinu ir tada keliauju į specialią krosnelę. Pačią gaminimo technologiją įvaldyti nėra sunku, tačiau tam reikia atitinkamų žinių. Štai piešdamas pagoniškus simbolius, visų pirma išsiaiškinu jų reikšmę. Mane žavi ir džiugina kūrimo aplinka: jaučiu pilnatvę ir ramybę.

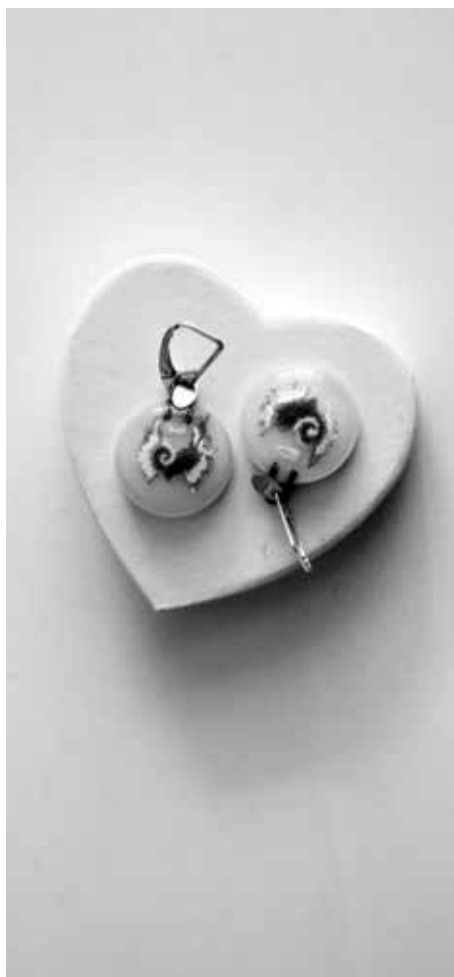
Daugelis nė neįsivaizduoja, koku būdu gimsta stiklo papuošalai. Kartais sukelia šypsni, jei paklausia, ar aš tą stiklą pučiu. Labai patinka man papuošalus derinti su akmenimis, kurie turi savotišką galių.

Ką dar norėtumėte išmokyti kurti?

Žiedus. Šiuo metu dar tik mokausi kurti žiedus su metalo lydiniais, kuriuos galbūt derinčiau su stiklu. Tačiau tam reikia išmokyti dirbti su specialia programa.

Ieva Adamavičiūtė atskleidė, kad ji gyvenimo pilnatvę ir ramybę randa kurdamas

Elvyra TAURAGNĖ

Eglė – močia žaliaskarė

KALĖDŲ NAKTIS

I

Kaip švyti debesys, artėjant sniegui, –
 Visa erdvė sidabro dulkėm apnešta.
 Aš po nuogais šakų šešėliais stebuklo
 laukiu,
 Lyg gruodo pakąsta žolė...
 Ilgiausia metuose naktis – nurimk,
 širdie, ir pamąstytk.

II

Senovėj tokių naktį
 Lietuvaitės dalužę būrė,
 Kuris iš vėjų keturių, atneš piršlių
 žvangulį.
 Ir ar toli nuo tėvo vartų ims žalios
 rūtos želti.
 Marti iš vygės sūnų kėlė ir meldė
 švytinčios žvaigždės:
 – Ar tas, kurs gimė prakartėlėj,
 rast laimę jos namams padės...

III

Aidėjo piemenėlių giesmės po
 gaudžiančiais skliautais.
 Ir Ostija nužengus nuo altorių
 ramino žemiškas kančias:
 Našlių, nebesulaukusių iš karo
 lauko grįžtant,
 Motulių žilaplaukių, sūnų kapų
 nežinančių,
 Likimų išdraskytų lyg kovarnių
 lizdų.
 Sudegintų, pažemintų ir be kaltės
 kaltų...

IV

Visi jie guodėsi viena viltim,
 Kad Kristus gimė, Kristus gims.
 Bet keitė šimtmečiai planetą,
 Ir Dievas mirė, Dievas kėlės,
 O žmonės vertė kaltę Dievo rykštei...

V

Šiandieną mūsų dvidešimto amžiaus
 ištaurintos sielos ekstazėj
 Tebegyvena jinai – žvaigždėto gėrio
 sąsaja, –
 Gyva akistata su laiko sąžine prieš
 būsimus metus.
 Ir gaudžia nerimo varpai, kur gotikos
 iškelti bokštai
 Paliko amžių glūdumoj
 tarsi sustingęs šauksmas...

VI

Bet atsako lig šiol nėra.
 Ne viena motina pagimdė Atpirkėją,

Ne vienas Judas vaikščiojo žeme...
 Šimtai jau nukryžiuotų už kitus
 kentėjo,
 Šimtai vėl už kaltes prisikala save.

VII

– O kad nors kartą žmonija išdrįstų
 Nekeršyti savajam broliui...
 Tačiau visur girdžiu kvatojantį Mefistą,
 Kai gaudžia Bacho draugiški vargonai.

VIII

Lig šiol susimąstę jautrūs Hamletai
 Tebesprendžia mūs amžiną dilemą...
 O sniegas krinta – toks švarus ir baltas,
 Kol jo nespėjame sutept krauju.
 Ir žemėj gimsta kūdikiai –
 milijonai būsimųjų Abelių ir Kainų...

IX

Erdvėje spindi žerintis žvaigždynuos
 Paukščių Takas,
 Kaip Kristaus siunčiama žmonėms vil-
 tis,
 Kad laiko begalinėje spiralėj turėsime
 lemingą atsaką surasti,
 kada turės pražūti klaikioji prievartos
 mirtis,
 Kai artimų pamilsime labiau negu
 save...

Vilkija, 1972 gruodis

ŽIEMOS NAKTŲ PRELIUDAI

I

– Pabėkime iš gatvių triukšmo,
 iš slegiančių minčių chaoso.

Sugrįžkime į mėnesienos mišką,
 lyg dvejetas taurių vilkų, –

įsiklausyti į melsvos erdvės šaukimą
 ir tylą miegančių laukų.

II

– Prigluskim prie šiurkščios pušies
 kamieno ir jauskime
 amžinybę srūvant savimi,
 kad patikėtumei sušalusių
 žibuoklių tiltais
 ir rugio želmenų
 neblėstančia ugnim.

III

Pamiršę smulkmenas, nesantarvę
 kirtimuose uždegsim kaitrų
 laužą.
 – Teatskubės su elnių kinkiniais
 žydroji ledo pasaka...

IV

Taip trokštu aš nerūpestingai
 užgaut sustingusias stygas,
 kad patikėtum manimi,
 kaip obelių sapnais
 speiguotam sausy.

Kaip vyturio giesmė
 virš drėkstančių arimų...

V

– Te tyros gaidos išsilieja
 svaigiam žiemos naktų alsavime

Teskrieja jos su šiaurės vėjais
 viršūnėmis nuogų beržų.

Ir beldžias mėlynais šešėliais
 į langus kaimo žiburių...

VI

– Ne, netikėki, kad
 stebuklai žemėj dingo, –

Pažvelki, kaip aplinkui
 sninga
 ir plazda mėnesienos
 peteliškės...

VII

Ir kužda mums
 gruoblėta qžuolo šaknis
 apie įkalintą ten saulės spindulį.

Ir stirnos žingsniais
 atsargiais mums buria
 klaidžių kelio viltį...

VIII

O mūsų žvilgsniuose
 kažkokia magiška šviesa,
 nesuprastas, neišsakytas
 ilgesys...

Ir sielos mūs lyg
 užpustyti ežerai, kur
 patekėjusi Aušrinė
 suras vaikių vaivorykščių vytis...

1969 m. gruodis – 1970 m. sausis

Uteniškė, dainavusi su Fiodoru Šaliapinu ir Kipru Petrausku

Antanas GASPERAITIS

Tai Naujasodžio kaimo Dičių dukra Alodija Dičiūtė-Trečiokienė, kuri mokėsi Utenos „Saulės“ gimnazijoje, turėjo gražų balsą, dainavo su Teofilu Tilvyčiu Utenoje Miko Petrausko operetėje „Consilium facultatis“.

A. Dičiūtė gimė prieš Pirmąjį pasaulinį karą – 1905 metų rugsėjo 25 dieną Kamenskoje, Ukrainoje. Šeimai sugrįžus į Lietuvą, ji ir jos brolis Anatolijus mokėsi tik ką (1918 m.) įkurtoje „Saulės“ progimnazijoje. 1925 m. būsima dainininkė baigė Kauno „Aušros“ gimnaziją bei muzikos mokyklą, o po metų tęsė muzikos studijas Paryžiuje. 1930–1944 metų laikotarpiu ji dainavo Lietuvos valstybės teatre Kaune. Tuo metu ji laikyta viena iš pirmaujančių operos solisčių, dainavusi mecosopranu, žemesniu už sopraną balsu. 1944 m. pasitraukusi į Vokietiją dainavo DP lietuvių stovyklose (DP – sąjungininkų suteiktas vardas Vakaruose atsidūrusiems asmenims, pabėgusiems iš gimtojo krašto – aut. past.). Meistriškumo sėmėsi ne tik Paryžiuje, bet ir Romoje.

Išvykusi į Kaliforniją, nuo 1991 m. dalyvavo Dailių menų klubo lietuvių intelektualų susirinkimuose. Tais metais, kai įstojo į klubą, sodyboje pas B. Railą savo „Credo“ rašte papasakojo apie savo veiklos pradžią. Būsimą klubo narę tą dieną pristatė rašytoja Alė Rūta. Ji sakė: „Jos „Credo“, kuris irgi trumpas, parodo štai ką: didelį įgimtą talentą, tvirtą jos charakterį, darbštumą bei ryžtą ir kantrybę nugalėti visas kliūtis. Ir dainuoti, dainuoti. Ne tik dainuoti, bet ir nuolat tobulėti. <...>. Iš jos gyvenimo būdingų momentų lyriškiausi, gražiausi atrodo šie: kai jos tėvelis paauglei nupirko ir kaimo gryčioje pastatė „grand piano“, kad ji nuolatos mokytųsi, skambintų ir dainuotų; kai ją pamilęs dr. Juozas Trečiokas, turėjęs pulkininko leitenanto laipsnį mūsų kariuomenėje, atidėjo vestuves kad ji baigtų mokslą.“ (Šis Alės Rūtos pasisakymas skelbiamas milžiniško dydžio 1 400 psl. knygoje „Dailių menų klubas. Metraštis (1856–2000)“, Vilnius – aut. past.). Knygos sudarytojas metraštininkas Algirdas Gustaitis, viršelio dailininkas Pranas Gasparonis.

Reikėtų paminėti, kad A. Dičiūtės vyras J. Trečiokas buvo svėdasiškis, turėjęs karo gydytojo pasiruošimą, studijavęs Paryžiaus universiteto klinikose, nuo 1939 metų tapęs Vilniaus universiteto klinikos perorganizatoriumi į Raudonojo Kryžiaus skyrių.

A. Dičiūtė-Trečiokienė savo įstoјimo į klubą mašinraštyje „Mano meninis „Credo“ dar smulkiau aprašo savo veiklą: „Buvau laiminga, kad šeima padėjo man šiame kely. Mėgau dainuoti nuo pat vaikystės. Likusi 5 m. be mamytės, einant miegoti prašydavau auklės: „Dar nors vieną dainelę...“ Tai buvo Ukrainoj, kur tėvelis, jaunas našlys, nevedė vėl, kad mes, trys našlaičiai, neturėtumėme pamotės. Jis irgi buvo muzikalus: atsime-nu „akariną“ – lyg pučiamą dūdelę, atsime-

nu jo smuiką... Pirmą mano mėgstama dainelė – „Peteliškytė“: „Neliesk jos, vaikel, žaidžiančios tarp gėlių, spindulių, nes ir taip jos trumpas gyvenimas.“ Atsimenu ir dainos žodžius, ir melodiją. Vėliau dainuodavom tremtinių chore – „Eina garsas nuo rubežiaus“ ir kitas. O būdama 7 ar 8 m. jau giedojau solo bažnyčioj... Tai buvo ant Dniepro kranto, draugiškoj Ukrainoj. <...>. Kai užėjo vokiečiai, nuo revoliucijos baisumų bėgom į Lietuvą. Grįžus į tėvelio Naujaulyčio kaimą,

Kauno valstybinės operos Solistė Alodija Dičiūtė-Trečiokienė, 1930 m.

tuoj iš dvaro mums nupirko „grand piano“. <...>. Utenos „Saulės“ progimnazijoje buvo puikūs mokytojai kun. Vladas Butvila, Pranciškus Gineitis, Ona Dzvilaitė, Vitkus... Aš negalėjau pavėluot, nes prieš pamokas giedodavau maldą... Mokiniai tada pastatė dvi operetas: Miko Petrausko „Girių karalių“ ir „Taip Praamžius lėmė“.

Prisimindama savo pirmus dainavimus Alodija Alei Rūtai sakė: „Prasidėjo Ukrainoje. Mamytė Eugenija Rinkevičiūtė mirė 24 m., palikdama sesutę, mane 5 metų ir

kūdikį broliuką Anatolijų. Tėvelis mus pasišventęs augino (pats irgi buvo muzikalus), ugdė mūsų gabumus. Už namų pirmas mane pastebėjo gimnazijos mokytojas. Jis leisdavo man ir Bronei Dičiūtei (pussėserei) padainuoti solo, duetu. <...>. Utenos „Saulės“ gimnazijoje, kur direktorius kun. V. Butvila, o paskui direktorius Panciškus Gineitis su šeima (jie visi žuvo Sibiro kankiniais – aut. past.) puoselėjo meną ir muziką. Mane ten atpažino, leido dainuoti solo ir giedoti. Mus ten gražiai, su disci-

plina auklėjo, pratino prie grožio. Gegužinėse skambėdavo laukai nuo dainų... Buvo gera, nors vargom po karo... Buvom laimingi „Saulėj“. Ir kokia buvo mūsų klasė!.. Iš jos išėjo keli kunigai: prelatas Juozas Prunskis, kun. dr. Antanas Liučina, kun. Matas Šermukšnis, kun. Šimonėlis, istorikai – Adolfas Šapoka, Vincas Liulevičius, rašytojai Pulgis Andriušis, Teofilis Tilvytis. Iš uteniškių yra ir Los Andžele gyvenančių: Verutė Andrašūnienė, skulptorius Pranas Gasparonis, mokytojas Balys Grauzinis... Mūsų talentai išryškėjo Utenos „Saulės“

gimnazijoje. (Alės Rūtos straipsnis Los Andželo žurnale „Lietuvių dienos“, 1990 m. lapkritis). Ir toliau ji yra rašiusi: „Būdama 14 m. persikėliau į „Aušros“ gimnaziją ir lankiau Kauno konservatoriją, kur gavau gerą muzikinį pasirušimą... Būsimą vyrą dr. Juozą Trečioką sutikau Geležinio Vilko karių gegužinėje prie Utenos. Kai ištėkėjau, jį Karo ligoninei komandiravus tobulintis į Prancūziją, aš atsidūriau Paryžiuje (1928–1930 m.).“

Citatos – tai, kas svarbu Utenai ir pačiai solistei. Toliau ji rašo apie savo studijas Paryžiuje, beveik kasdieninį lankymąsi „Grand Opera“ teatre. Mini studijas Italijoje pas konservatorijos profesorę. Pasitraukus 1944 metais į Vokietiją, po visų vargų daug dainavo įvairiuose miestuose lietuviams. Ten irgi tekė tobulintis pas prof. Lena Jung, po to prelado J. Prunskio dėka su vyru gavę dokumentus išvyko į JAV. Ir ten, kaip rašo: „...vis tobulinausi, atidariau net savo studiją, dainavau „Carmen“ operoje American Opera Company...“

Dar 1993 metų gegužės 30 dieną savo namuose, Santa Monica sodely, A. Dičiūtė organizavo susirinkimą, kuriame apie ją kalbėjo B. Brazdžionis, Alė Rūta, buvo sykiu pristatyta ir poetės Danutės Mitkienės poezijos knyga. Čikagoje leidžiamose „Muzikos žiniuose“

ALODIA
DICIŪTĖ~
TREČIOKIENĖ

LIETUVOS VALSTYBINĖS OPEROS SOLISTĖ

OPERŲ ARIJOS

Akomponuoja:
James Weatherby ir William Browning

1995 m. Nr. 246 A. Dičiūtė-Trečiokienė buvo paminėta kaip atšventusi 90-metį, pagerbta kartu su ten gyvenančia kita operos soliste anykštiete Vince Jonuškaite-Zauniene.

A. Dičiūtei-Trečiokienei švenčiant 85-metį, 1990 metais ją pasiekė Lietuvos operos ir baleto teatro sveikinimas iš Vilniaus su Virgilijaus Noreikos ir jos garbei pastatyto „Carmen“ spektaklio dalyvių parašais. Juk ji Lietuvos valstybinėje operoje yra išdainavusi net 14 metų.

Iš viso solistė A. Dičiūtė-Trečiokienė per gyvenimą atliko 49 operines roles. Tuometinei Lietuvos operai dirigavo žymūs mūsų dirigentai – M. Bukša, Stasys Šimkus, Juozas Gruodis, Juozas Talat-Kelpša ir kt. Atskiromis šešiomis plokštelėmis, išleistomis JAV, dainininkė paliko daugelį savo atliktų operos įdainavimų, taip pat ir liaudies dainų.

Štai dviejų plokštelių voke su skelbiamomis solistės nuotraukomis yra ir 1939 m. nuotrauka su didžiuoju rusų bosu F. Šaliapinu, kai jiedu dainavo Kaune Šarlio Gunot operoje „Faustas“. Dar viena nuotrauka ant voko, kai ji Olgos ariją dainavo operoje „Eugenijus Oneginas“.

Lietuviškos dainos įrašytos dar vienoje plokštelėje „Kai krinta lapai“ bei kitoje, pavadintoje „Dainos. Lithuanian songs“, kur daug įdainavimų, sukurtų Aleksandro Kačanausko, Stasio Šimkaus, Konrado Kavecko, taip pat ir padainuotų lietuvių liaudies dainų. „Dainų“ plokštelės voke anglų kalba solistę pristatė kaip lietuvę, supažindindami su jos tėvyne Lietuva, su jos skaudžia istorija, seniausią indoeuropietiška lietuvių kalba, jos folkloru. Džiugu, kad ir mes, kraštiečiai, turime tokią asmenybę, kilusią iš Utenos krašto.

A. Dičiūtė-Trečiokienė buvo minima tarp geriausių JAV moterų. Juk ji dainavo ir Vokietijoje, ir Čikagoje, ir Los Andžele, ir daugiausia Lietuvoje. Vienu metu Čikagoje ji dainavo „American operoje“, turėjo savo operos studiją, kaip pedagogė vadovavo konservatorijos klasei Čikagoje.

A. Dičiūtė-Trečiokienė po sunkios ligos mirė 1997 m. spalio 2 dieną. Palaidota spalio 10 dieną Šv. Kryžiaus kapinėse. Spalio 22 dieną Los Andželo lietuvių metraštininkas A. Gustaitis paskelbė nekrologą. Jis minėtame „Draugo“ numeryje rašė, kad dar 1990 m. spalio mėnraštis „Lietuvių dienos“ net kelis puslapius skyrė jų geriamai klubo narei. Buvo rašoma, kad kai Kauno operoje Alodija padainavo su didžiuoju F. Šaliapinu, šis pasakęs: „Mažoje valstybėje – didelė opera“. A. Gustaitis „Drauge“ pridėjo: „Tikėkime, ir Lietuva jos atminimą deramai gerbs.“

Parengė Deimantė Kazokaite

Dr. Juozas Trečiokas, kariuomenės gydytojas (stovi); sėdi: Felicija Dičiūtė (solistės sesuo), Leopoldas (Trečiokų sūnus) ir A. Dičiūtė-Trečiokienė, Lietuvoje.

Dr. Juozas Trečiokas, army physician (standing); seated are (from right) A. Dičiūtė-Trečiokienė with her son Leopold and her sister Felicija Dičiūtė in Lithuania.

A. Dičiūtė-Trečiokienė savo studijoje po koncerto, Tinley Park, Illinois, 1959.

A. Dičiūtė-Trečiokienė after a concert given in her studio in Tinley Park, Illinois, 1959.

A. Dičiūtė-Trečiokienė, brolis inž. Anatolijus Dičius su žmona (mirusi).

A. Dičiūtė-Trečiokienė, her brother Anatolijus Dičius, an engineer, and his wife (deceased).

Solistės šeima: iš k. vyras a.a. dr. Juozas Trečiokas, marti Nijolė Velžaitė-Trečiokienė, advokatė, sūnus dr. Leopoldas ir solistė A. Dičiūtė-Trečiokienė, Čikagoje, 1956 m. vasarą.

Soloist's family: her husband Dr. Juozas Trečiokas (deceased); daughter-in-law Nijolė Velžaitė-Trečiokienė, an attorney; son Dr. Leopold; and the soloist A. Dičiūtė-Trečiokienė.

Istorija pareinant į Lietuvą

Silvestras Rimgaudas SINKUS

Trilogija. II dalis
(Tęsinys. Pradžia Nr. 1, 2021 m.)

Europos pietūs ir Europos šiaurė baltų kultūros pėdsakuose

Baltų jotvingių, sūduvių, dzūkų ir prūsų tautų bei genčių kultūros pėdsakams antikinės Europos pietų šiaurės krypties zonoje atstovauja dakai, trakai ir getai. „Getai?“ – nustebsite. „Taip, – atsakysime – kadangi tirdamas senovę istorijos analitikas Vladas Palubinskas rado tai patvirtinantį dokumentą.“

Ištyręs 425 m. parašytą airio Filostorgijaus veikalą „Bažnyčios istorija“, kuris yra daug senesnis už 551 m. parašytą Jordano „Getiką“, jis konstatuoja, kad Filostorgijaus parašyta „Bažnyčios istorija“ yra krikščionybės įteisinimo ir jos plėtros „Pradžios knyga“. Filostorgijus aprašo ne vien teisinius pirmųjų krikščionių ginčus ir susitarimus, bet ir liudininko akimis atskleidžia krikščionišką žydų, germanų ir slavų tikėjimo kilmę. Filostorgijaus veikalas apima 12 tomų, medžiagos skaitymui čia yra daug.

„Bažnyčios istorijoje“ Vladas Palubinskas išskiria tris mintis:

a) senosios Skitijos getai atitinka gotus;
b) hunai Filostorgijaus laikais buvo vadinami „neurais nuo Neuros“, kitaip nuo Nauros – Narevo upės krantų iki pat Nemuno upės plotų. Hunai, getai, gotai ir neurai reiškia tą patį – jie buvo baltai;

c) (h)elėnais buvo vadinami ne polių miestelėnai graikai, o kultūrinės žemdirbystės sodžių valstiečiai, gyvenę po raito ginkluoto gauniaus (kauniaus) vėliava „Pagonia“. Šio raitelio herbas Ankonos uoste prie Adrijos jūros yra nulipdytas ant pastato, kuris primena etruskų lietuvių buvusį viešpa-

tavimą jūrose. Paganus (itališkai – valstietis, sodietis) su dvaru. Tai buvo turtingų, galingų Graikijos žemdirbių (h)elėnų laikmetis, kai užsėdę su kalavijais ant savo žirgų, viešpatavo pietinėje Europoje.

Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje rašoma, kad neurų vardas dažniausiai siejamas su Narevo, baltiškai Nauros, upe ir jis galimai siejasi su baltais, ypač, jotvingiais. Ten minima, kad, pasak skitų, neurai kartą per metus pasiverčia vilkais. Todėl, reikia manyti, jog Narevo jotvingiai, kaip ir Aita etruskuose, tai darė žiemos Saulėgrįžos astronominio reiškinio proga. Etruskų Aita irgi buvo su Vilko kauke. Etruskai lietuviai draugavo su valstiečių, sodiečių (lotyniškai – paganus) (h)elėnais Graikijoje ir su jais kartu žygiavo „Pagonia“ vėliavos plaikstomi ten, kur jiems to reikėjo. 2017 m. konferencijos „Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Kęstučio ir Lietuvos Didžiosios kunigaikštienės Birutės laikų kultūra“ metu istorikė Jurgita Girkantaitė-Rumšienė Palangoje pasakojo, kad „2015 m. liepą atvykę į Samos salą rašytoja Au-

dronė Ilgevičienė ir antropoteosofas Petras Ilgevičius nustebė, kai Didžiųjų Dievų šventyklos darbuotojas, sužinojęs iš kur jie atvyko, pasakė „Sveiki, sugrįžę namo. Čia yra

trakais. Buvusios ekspedicijos metu teko ten pamatyti uolą, kurią salos gyventojai vadina Trakų pilimi, ir pamatyti vietas, kur buvo anksčiau mūsų protėvių šventyklos.

„Ar puslaukiniai, kaip kartais vaizduojami senuose istorijos vadovėliuose, primitiviais įrankiais dirbantys žemę kaimiečiai, ar aukštos dvasinės kultūros žmonės buvome ir esame – spęskite patys“, – užbaigė pranešimą J. Girkantaitė-Rumšienė.

„Iš kur Graikų saloje 4700 m. atgal galėjo atsirasti lietuviai?..“ – paklaustumėte. Atsakytume: „Iš Lietuvonijos“. Iš senos Lietuvos šiaurinėje Afrikoje. Iš ten, pro kur ėjo Titakės takas su miestais

Vyties „Pagonia“

Sėla, Ažuola, Augilės, tekėjo upė vardu Lietuona ir buvo kalbama lietuviškai. Dalis atsirado ir iš lietuviškos etruskų Italijos pusės.

Geneologiniai senųjų valdovų ryšiai

Nesvyžiuje (dabar – Niasviž, Baltarusija) buvo Lietuvos valstybės kultūros veikėjo, kartografo Radvilų kunigaikščio Mikalojaus Kristupo Našlaitėlio (1549–1616 m.) rezidencinė pilis. Pilies muziejuje buvo pakabintas 1742 m. datuotas graviūrinis Augusto II laikų Europos didikų geneologinių ryšių žemėlapis, kuriame matosi LDK kunigaikščių ir karalių herbai, susiję ir su kitų Europos kunigaikščių bei karalių didikų herbais. Į aukštį paveikslas yra daugiau kaip pusantro karto didesnis nei į plotį, čia pateikiamas tik apatinis paveikslas ketvirtadalis, pagal

kuri galima suprasti geneologinio žemėlapiu esmę.

Dešinės pusės apačioje iš dešinės mato me žaltčio su „antakiais“ simbolį, kas liudija, jog valdovų bendrabūvio žemėlapis su herbais apima didelį kunigaikščiavimo ir karaliavimo Europoje laiko tarpą. Čia, išdidinus ir žiūrint iš dešinės į kairę, mato me mitologinį Trojos karo Graikijoje di dvyrį Hektorą, susijusį su Dausprungu ir Palemonu, kuris buvo apsistojęs Venecijoje, Romos senatorių Palemoną, arba Publijų Liboną – Litvania&Samogitia įkūrėją. Italą Prosperą Cezarį, Palemono draugą, susijusį ir su Dausprungu. Taip pat palemonidų bendrabūvį, pirmą Lenkijos valdovą Ursiną (Mieszką), su rytine slavų gentimi apsigyvenusį Vartos ir Notečės upių tarpupyje.

Paties paveikslo apačioje sena lotynų kalba iš kairės į dešinę yra parašyta: AVGVSTATA IN ORTVS GERMINA EXSPRGUNT SVOS STIRPF MgPRIMAM SANGVIS HEROVS HECTOR REFERT. Pagal paveikslus šį patrumpintą tekstą dalimis skaitome taip: AUGUSTO RYTŲ GERMANIJOJE ATSIKADIMAS – PAGAL SAGĄ PERAS GUNTAS ŠVEDŲ PASAKOJE – SAKSŲ KUNIGAİKŠTIS STIRPFURSTAS – DIDŽIOJO PRIMARIJAUS (Palemono) BROLIS HEROJŠKASIS HEKTORAS (Graikija) KURIS LABAI SVARBUS.

Paaikškinimas

Kunigaikščio Ursiną atvaizdo apačioje yra užrašas – Lietuvos istorija pagal Strijkovskį; po Prospero Cezario atvaizdu apačioje yra užrašas – P. Kojalavičius, Lietuvos istorija; po Palemono atvaizdu yra užrašas – Kojalav. Kairėje pusėje virš Prospero Cezario po Radvilų herbu yra užrašyta PERENNITAT, kas reiškia Radvilų giminės nenutrūkstamumą per kunigaikščius Živi-

bundą, Kukovaitį, Erdvilą, Montvilą, Pajautą, Kernių, Gimbutą ir t. t. Karalius Augustas II buvo antrasis Saksonijos kurfiursto Johano Georgo III ir Danijos bei Norvegijos princesės Anos Sofijos sūnus. Nuo 1694 m. valdė Saksoniją kaip Kurfiurstas Frydrichas Augustas I, o nuo 1697 m. tapo Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Augustu II. O štai Mieszką (935–992 m.) 966 m. apsikrikštijo, pastatė Šv. Jurgio bažnyčią Gniezne ir įkūrė katedrą Poznanėje, kuri priklausė Magdeburgo arkivyskupijai. Ši data laikoma Lenkijos krikštu.

Iš to, ką perskaitėme, tampa aišku, jog geneologinis žemėlapis remiasi lenkų istoriko, vėliau Jurbarko klebono, Motiejaus Strijkovskio (1547–1593 m.) parašyta „Lietuvos istorija“. Jis taip pat remiasi lietuvių istoriko Alberto Vijūko-Kojalavičiaus (1609–1677 m.), Nesvyžiuje studijavusio filosofiją, po to tapusio teologijos daktaru, „Lietuvos istorija“ iš dviejų dalių. Tekste yra ir netikėtumas, kur geneologija remiasi skandinavų saga – pasaka Peras Giuntas. Joje veiksmas vyksta Giudbrandsdalyje ir aplinkiniuose (manoma, Afrikos Tibesčio) kalnuose, Sacharoje, Maroko pakrantėse, jūroje ir Anglijos teritorijose. Tarp veikėjų yra persikėlėliai Solveiga su mažąja Helga ir Žaliaskarė (eglė). Ją Peras Guntas užsodina ant seno maišo priešaky savęs ant milžiniško šėmo nugaros (Skandinavijos kalnai) sakydamas, kad per „rondų vartus (fiordus) mes įjosime“. Senas maišas Žaliaskarei čia primena anksčiau ant kalnų buvusius ir po to subliuškčius dėl atšilimo ledynus.

Ši skandinavų tautosakai priklausanti pasaka per tolimus kraštus ir parėjimą turi sąsąską su kelioniniu lietuvių tautosakos epu „Eglė žalčių karalienė“, kur Eglė, nuslinkus ledynui ir grįžus namo, su savo persikėlėliais vaikais ir broliais liko gyventi ant Baltijos kranto amžiams.

Žiūrint į geneologiją, stebime, kad Kojalavičius ir Strijkovskis buvo dvasininkai, ir tai reiškia, jog sąvąsias „Lietuvos istorijas“ jie įspraudė į Kristaus laikų bažnytninius tarpus. Stebėtis tuo nėra ko, nes pasaulio istorija šimtmečiais rėmėsi bažnytninės istorijos

chronologija. O prieškrstinės istorijos chronologijos pradininko Eusiejaus Pamfilijaus veikalas „Visų laikų istorija nuo pasaulio pradžios iki Nikėjos soboro“, vadinamoji „Kronika“, ir palaimintojo Jeronimo darbai buvo aptikti tikrai vėlyvaisiais viduramžiais. „Istorikai krikščionys pasaulietinę chronografiją padarė Šventosios istorijos tarnaitę“, – taip rašo amerikiečių mokslininkas chronologas E. Bikermanas, Londone išleidęs knygą „Senovės pasaulio chronologija“. Ir nors bažnytniniai istorikai datas rašė pagal savo poreikius, tai pasaulietiniai istorikai, sustatę įvykių raidą atgal į žilą senovę toli iki Kristaus gimimo, parodė, jog tikroji senovė 5969 m. pr. Kr. (Teofilas) – 3941 m. pr. Kr. (Jeronimas) ribose yra senesnė už bažnytninkų parašytą. Kitaip sakant, pasakė, kad tai, kas buvo aprašyta kaip ankstyvieji amžiai, arba viduramžiai, reikia pastumti atgal į antiką, ir to pakanka, kad Palemonas, plaukdamas į šiaurę iš Italijos, kurios herbe yra ažuolų šakelė, pro ano meto Atlaso (šiaurinė Afrika, Tunisas) kalnų ažuolynų rudąsias meškas

Paveikslo kairės pusės apačia

(Vikipedija) apie Ispanijos, Portugalijos, Prancūzijos, Anglijos, Danijos krantus, Prūsiją ir iš geografiškai žemai patekęs į aukštai esančią Baltijos jūrą, žemaičių vardu 7275 m. pr. Kr. Birutės kalne Palangoje pastatytą struktūrinę astronomijos observatoriją. Italijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje ir dabar yra laisvėje vaikščiojančių meškų, o Italijoje yra net jų rezervatas.

Apie Palemono kelionę knygoje „Apie Lietuvos ir Žemaitijos kunigaikščių geneologiją ir kilmę“ rašo ir Motiejus Strijkovskis, kur aiškina, kad Bychovco kronikoje aprašytas Romos Patricijus Palemonas arba Publijus Libonas, apsigyvenęs Žemaitijoje, Latvijoje, kaip Livonijoje, ir Lietuvoje, šiuose kraštuose įkūrė Romovės, Romos, jų tėvynės garbei pavadintą miestą. Jūrų Palemoną daugelyje vietų mini ir Ovidijus, Volateranas iš Italijos bei kiti autoriai.

Tęsinys kitame numeryje

Jurgita Girkantaitė-Rumšienė

Kaip, kada ir kodėl iškilo Vyžuonos?..

Prieš kurį laiką pradėtas istorinis Vyžuonų dvaro tyrimas vis labiau atskleidžia neįtikėtinų detalių. Vyžuonų, Svėdasų ir Užpalių miesteliai buvo vieni svarbiausių Biržų–Dubingių atšakos Radvilų valdų, deja, kontrreformacijos ir karų metu praradę turėtą įtaką. Šiandien retas miestelėnas pasakys, kur yra senosios Radvilų dvarvietės, po žeme slepiančios praeities istorijas, laukiančios tyrėjų ir lankytojų dėmesio.

Marianos Veriovkinos draugija, bendradarbiaudama su Kultūros paveldo departamento Utenos bei Panevėžio skyriais, krašto muziejais, seniūnijomis ir Radvilų giminės istorikais, pradeda iniciatyvą ir vykdo projektą „Radvilų kultūros kelias“. Šio projekto organizatoriai siekia įtraukti buvusias svarbias Biržų–Dubingių atšakos dvarvietes ir miestelius į vieningą kultūros kelią. Pirmajame projekto etape bus rengiami Radvilų kultūros kelio informaciniai maršrutai. Vyžuonos – Mažoji kultūros sostinė, todėl iniciatyvinė grupė žada visuomenei pristatyti šiame miestelyje likusį Radvilų kultūros paveldą. Ta proga „Indrajos“ skaitytojams siūlome susipažinti su prof. dr. Raimondos RAGAUSKIENĖS parengtais istoriniais Vyžuonų duomenimis.

Astikų Vyžuonos

Nors, kaip jau pažymėjo Algirdas Bačiulis, istoriniuose šaltiniuose minimos kelios vietovės tuo pačiu Vyžuonų vardu, tačiau dabartiniame Utenos rajone esančios Vyžuonos ir Vyžuonėlės nuo XV a. neabejotinai susijusios su Astikų gimine ir vienu įtakingiausiu jų atstovu – Vilniaus kaštelionu Astiku, gavusiu Kristino krikšto vardą († 1442 m.). Su šiuo Vytauto laikų didikų siejamas ir Vyžuonų bažnyčios įkūrimas.

Kristinas Astikas, 1758

Kristinas Astikas pirmą kartą šaltiniuose paminėtas 1398 m. Salyno sutarties dokumente. Jau didžiojo kunigaikščio Vytauto laikais jis buvo tarp valdovo patarėjų. Didžiausią įtaką politiniame gyvenime pasiekė Žygimanto Kęstutaičio laikais, didikas buvo nuolatinis valdovų dokumentų liudytojas, dalyvavo visuose tuometiniuose politiniuose aktuose, vyko į pasiuntinybes pas didįjį magistrą. Jo aukštą padėtį rodo turėtos pareigos: 1398–1442 m. buvo Užpalių ir Pienionių seniūnas. Šios pareigos gana ilgam, iki XVI a. 2–3 dešimtmečių tapo Astikų–Radvilų giminės domenu. Užpalių seniūnais buvo ir XVI a. LDK didikai Grigalius Astikas ar Mikalojus Radvila. 1401 m. minimas kaip Ašmenos seniūnas, nuo 1418 m. iki pat mirties K. Astikas ėjo aukštas Vilniaus kašteliono pareigas. Visą laiką buvo Lietuvos nepriklausomybės nuo Lenkijos šalininkas, siekė išlaikyti valstybės suverenumą Jogailos ir Vytauto susitarimų rėmuose. Paskutinį kartą pasirodo 1442 m., tais metais surašė dokumentą, turėjusį testamentą požiūriu: padalijo savo valdas sūnams. XVII a. Radvilų dviraiškis Saliamonas Risinskis didikų giminės genealogijoje pirmasis nurodė, jog K. Astikas buvo vedęs du kartus ir su kiekviena žmona turėjo po tris sūnus: „Su pirmąja žmona susilaukė trijų sūnų: Radvilos, Nevero ir Gimbuto. Kai buvo įvesdintas krikščionių apeigosna, Astikas gavo Kristino vardą ir pelnė kuo garbingiausias pareigas Tėvynėje, o būtent tapo Vilniaus pilininku. Iš antrosios santuokos jis taip pat paliko tris sūnus: Stanionį, Taulatį ir Rokį (šventuoju krikšto vandeniu apšlakstyti, pastarieji pasipuošė Stanislovo, Mykolo ir Baltramiejaus vardais)“. S. Risinskio šaltiniai nėra aiškūs, kol kas žinoma tik viena didikų žmona – neaiškos kilmės Ona Astikienė. Ji kartu su vyru paminėti Krokuvos Švč. Mergelės Marijos bažnyčios brolijos atminimų knygoje, didikei 1436 m. vyro užrašytą aprūpinimą patvirtino Žygimantas Kęstutaitis.

Vyžuonas (pagrindinę jų dalį) iš Kristino Astiko paveldėjo savo pasiekimais žymiausias jo sūnus Trakų vaivada ir Vilniaus kaštelionas (Mikalojus) Radvila Astikaitis († prieš 1477 08 13). Jo vardu ėmė vadintis Radvilų giminės atstovai ir tuo būdu Vy-

žuonų valda perėjo į Radvilų rankas. Taip pat kitas Vyžuonų dalis, neaišku tik, kokio dydžio, paveldėjo kiti Kristino sūnūs. Tuo būdu ilgą laiką Vyžuonų savininkais buvo tiek Radvilų, tiek ir Astikų atstovai.

Radvilų – Astikų – Kiškių Vyžuonos

Išlikusiame ankstyviausiame 1616 m. kunigaikščių Radvilų archyvo apraše paminėta, kad XVI a. pr. LDK valdovas Aleksandras Jogailaitis patvirtino Radvilos Astikaičio pirmagimiui sūnui Vilniaus vaivada Mikalojui Radvilaičiui († 1510) 1505 m. Vyžuonų valdą ir dar kelias valdas Pienionių valsčiuje, Skudutiškį, kai kurias žemes prie Utenos, kurias pirkto didiko žentas Petkas Jogailaitis, 10 tarnybų Utenos valsčiuje. Visa tai savo ruožtu didikui patvirtino 1506 m. LDK valdovu tapęs Žygimantas Senasis.

Verta paminėti, kad panašiu metu Mikalojaus Radvilaičio djakas Kuzma Jakovlevičius iš įvairių žmonių (Mackaus Milevičiaus, Mackos Junevičiaus, Baltramiejaus Juškovičiaus ir kitų) pirkto kelias valdas prie Pienionių. Visi raštai buvo surašyti Anykščiuose ir juos galiausiai savo djakui patvirtino ir didikas M. Radvilaitis. Vieną iš djako pirktų valdų M. Radvilaitis davė laikyti Jonui Svirepai. Tas pats asmuo, kaip

Mikalojus Radvilaitis, 1758

nurodyta Lietuvos Metrikos akte 1514–1517 m. buvo Vyžuonų pareigūnas, minimas kaip „Svirepica“. Tuomet jis sudegino Užpalių gyventojų Rimovido namus, nes šie buvo pastatyti ant Vyžuonų dvarui priklausančios Budrių žemės (RIB, t. 20).

Tai kartu ir vienas ankstyviausių paminėjimų apie tuometinį Vyžuonų dvaro savininką – būsimos Lenkijos karalienės, žymiosios Barboros Radvilaitės tėvą – Vilniaus kaštelioną ir LDK didįjį etmoną Jurgį Radvilą (apie 1480–1540 m.). Taigi Jurgis Radvila gavo valdą iš tėvo Mikalojaus Radvilaičio. Dar kažkurią valdos dalį paveldėjo didiko brolis Jonas Radvila.

Jurgis Radvila buvo pirmasis, kuris ėmėsi apjungti išskaidytas Vyžuonų valdas. 1525 m. jis gavo Žygimanto Senojo leidimą išpirkti įkeistas valdos dalis iš įvairių asmenų. 1526 m. valdovas leido didikui išpirkti valdas iš „ponų Astikų“. Tuo pačiu metu J. Radvila dar ir pirkė nedideles valdeles ir jas jungė prie Vyžuonų žemių. Taip 1534 m. jam valdelę pardavė Bernatas Giedraitis, Šimka Steckevičius su žmona ir vaikais.

Išlikęs ir vienas ankstyviausių LDK – apie 1528–1530 m. datuojamas, J. Radvilos valdų inventorių, kuriame aptarta ir Vyžuonų valda. Tuomet dvare buvo 166 tarnybos baudžiauninkų, 9 bajorų Kudrevičių tarnybos ir 8 tarnybos Pienionių bajorų, Vyžuonų miestelėnų su totoriais 36 sodybos, taip pat buvo keliasdešimt nelaisvosios šeimos asmenų ir dvare gyvenantys ir maitinami 5 totoriai; Vyžuonų giria su žvėrynu buvo pustrečios mylios ilgio (ši inventoriaus aprašą iš M. Malczewskos darbo paskelbė A. Baliulis).

Jurgiui Radvilai Vyžuonos buvo svarbi valda. Pasak Radvilų istoriko S. Risinskio, savajame Vyžuonų miestelyje J. Radvila pastatė „ypač grakščią bažnyčią“. Jis joje įrenge „slaptą koplyčią“. Čia Didžiojo Pasninko

Jurgis Radvila, 1758

laikotarpiu nevalgydamas ir visiškai neturėdamas maisto ir gėrimo, jisai slėpdavosi tris dienas, nekeldamas kojos už bažnyčios slenksčio nuo Verbų iki Prisikėlimo dienos“.

Kaip minėta, dalis Vyžuonų tebebuvo Astikų, taip pat Jurgio brolio Jono šeimos rankose. Šaltiniuose pažymima, kad ne sykį vyko susidūrimai tarp Astikų ir Radvilų dėl Vyžuonų valdos.

Barboros Radvilaitės brolis – Mikalojus Radvila Rudasis – Vilniaus vaivada ir LDK kancleris (apie 1515–1584 m.) toliau tęsė tėvo pradėtą politiką Vyžuonų valdos atžvilgiu. M. Radvila Rudasis Vyžuonose teikė žemes savo tarnautojams. Antai 1551 m. jis suteikė leno teise žemių Jokūbui Oraševskiui, 1553 m. pats pirkė žemių prie Skudutiškio. 1552 m. paminėtas didiko Vyžuonų pareigūnas Motiejus Stanislovaitis, kuris surinko nemažą 94 kapų grašių mokesčių sumą.

Reikšminga, kad 1554 m., sprendžiant iš Žygimanto Augusto rašto, palei Radvilos Vyžuonų dvarą buvo vykdomas valdovo žemių matavimas valakais. Tikėtina, kad panašiu laiku valakų reformą vykdė ir Rudasis Vyžuonose.

1538 m. Martynas Andrejevičius Skindevičius už 15 kapų grašių J. Radvilai pardavė vieną savo tėvoninių ežerų. 1542 m. minimas Ponų Tarybos raštas Naugarduko vaivada dėl padarytos žalos Radvilų Vyžuonų valdoms (Kondročiams ir Laukupėnams). 1543 m. Naugarduko vaivada Grigalius Astikas dovanojo (galbūt už padarytą žalą) Radvilai Rudajam ir jo motinai Barborai Radvilenei keturis žmones – Juškovičius Vyžuonose. Tačiau nesutarimai su G. Astiku dėl Vyžuonų tęsėsi ir vėliau: 1554 m. Rudasis skundėsi Žygimantui Augustui, jog jo Vyžuonas užpuolė Astiko žmonės, o 1555 m. Radvilos Vyžuonų pareigūnas Jonas Po-deika, beje, 1554 m. informavęs apie užpuolimą, surinkęs žmonių iš Radvilos Biržų, Dubingių ir Vyžuonų valdų, užpuolė Vilniaus kašteliono G. Astiko žemes.

Vyžuonos 1555 m. minimos tarp trijų stambiausių Radvilos Rudojo valdų. Tų metų gruodžio 11 d. iš Biržų, Dubingių ir Vyžuonų valdų buvo surinkta sidabrinė nuo 732 žagrių.

1558 m. Radvila iš LDK virtuvininko Vaitiekaus Jasensko pasiskolino 300 kapų ir įkeitė jam greičiausiai dalį Vyžuonų. Biržų kunigaikštystės registre prie Vyžuonų valdos minima Pelyšų valda Ukmergės paviete, kurią Radvilai 1571 m. pardavė Ona Kopčiovaitė su vyru Filipu Lenkovičiumi. Biržų Radvilų Vyžuonos, be to, ribojosi su Nesvyžiaus Radvilų Vyžuonomis. 1587 m. kardinolas Jurgis Radvila pasirašė susitarimą su Vilniaus vaivada Kristupu Radvila (Rudojo sūnumi) dėl tarnų valdų matavimo nuo Svėdasų Bikuškio

kaimo, o iš kitos pusės – nuo Vyžuonų ir Šetekšnos.

Vyžuonų valdos nemažą dydį patvirtina suma, už kurią ši valda visgi buvo įkeista. 1565 m. Radvila Rudasis net už 2 tūkst. kapų grašių įkeitė Vyžuonas savo klientui Trakų vaiksiui Baltazarui Duninui Rajeckiui.

Gali būti, kad nuo 7-o dešimtmečio Vyžuonos tapo protestantiška valda. Jos savininkas M. Radvila Rudasis apie tą laiką perėjo į evangelikų reformatų gretas. Calvinistas buvo ir valdos nuomotojas. Kartais teigiama, kad Vyžuonėlių katalikų klebonas 1561 m. buvo Paulius Višenskis (1515–1559/1560 m.). Išliko ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (LMAVB) saugomas Vilniaus vyskupo raštas, kuriuo transumavo (nurašė – aut. past.) minėto klebono testamentą (LMAVB f. 6-222). Deja, klystama, minėtame transumpte (dokumento nuoraše – aut. past.) nurodytas ne Vyžuonų, o Višonkų klebonas.

Nuo 1571 m. Vyžuonų reikalais rūpino si jau Radvilos sūnūs. Nelabai aišku, kurį savo sūnų Radvila įgaliojo valdyti valdą, nes po 1571 m. minimi abiejų veiksmų, o 1583 m. valdą išpirkė Radvilos Rudojo sūnus Naugarduko vaivada Mikalojus Radvila (1545–1589 m.), tačiau per dalybas 1584 m. Vyžuonos atiteko Vilniaus vaivada ir LDK didžiajam etmonui Kristupui Radvilai, pramintam Perkūnu (1547–1603 m.). Tokio pasikeitimo priežastis neišaiškinama. 1574 m. Radvilos sūnus Mikalojus nurodė Vyžuonų pareigūnui Jonui Janovičiui Šovkovskiui Repšėnų kaimą su žeme ir Zarembe dvaru perduoti Upytės žemės teis-mo teisėjui Baltramiejui Janovičiui Levonui. Jonas Petravičius – dar vienas Vyžuonų pareigūnas 1587 m.

K. Radvila Perkūnas pasižymėjo stiprin-damas Vyžuonų dvarą. Jam pavyko 1589 m. gauti nemažą Astikų-Kiškų Vyžuonų dalį. Vienas iš Astikų – Jurgis Astikas († 1546 m.), 1539 m. buvo vedęs kunigaikštienę Mar-iną Mstislavską († 1561 m.), kuriai užrašė Vyžuonas. Po vyro mirties, 1555 m., našlė Mstislavska antrą kartą išteikėjo už Palenkės vaivados Mikalojaus Kiškos (1520–1588 m.), kuris pasižymėjo prounijinėmis (kata-likškos krypties – aut. past.) nuostatomis. Visą turtą, tarp jų ir Vyžuonas, Mstislavska užrašė M. Kiškai. Šis antrą kartą vedęs Bar-borą Chodkevičiūtę, žmonai 1582 m. užra-šė Vyžuonas. Anot Nelės Asadauskienės, dar 1569 m. Mikalojaus Kiškos posūniai Jurgis (1530–1579 m.) ir Grigalius (1580 m.) As-tikai su būriu raitelių ir pėstininkų užpuo-lė Vyžuonų dvarą. Ginkluoto susirėmimo metu buvo sužeisti per 20 Mikalojaus Kiš-kos žmonių. Užpuolikai išvijo nėsčią (antrą M. Kiškos žmoną) Barborą Chodkevičiūtę

su vaikais ir nuniokojo dvarą. Jie šaukė „štai tau Kiška, unija!“ Kiškienė prarado kūdikį.

1590 m. M. Kiška galiausiai pardavė Vyžuonas K. Radvilai Perkūnui. Radvila tapo sustambintos Vyžuonų valdos savininku. Dar nedidelė jos dalis tebebuvo Kiškų rankose. Kiškoms valda atiteko per Žemaitijos seniūną Joną Radvilą († 1542 m.), (Jurgio Radvilos brolių). Pastarasis Vyžuonas perdavė savo dukrai Onai Radvilaitei († 1600 m.), kuri ištekėjo už Vitebsko vaivados Stanislovo Kiškos.

Naujos Biržų ir Dubingių šakos Radvilų kapavietės atsiradimas XVII a. pr. Vyžuonose

Pirmasis didikas, numatęs galimybę laidotis kitoje, ne tik Dubingių Radvilų, kapavietėje buvo K. Radvila Perkūnas. Nepaisant to, kad Dubingiuose buvo palaidoti visi pirmos jo šeimos narių palaikai, didikas, laikui bėgant, sudaręs naujas santuokas ir plačiai vykdęs rezidencinį Biržų valdos projektą, keitė savo požiūrį į Dubingių mauzoliejų. Pokyčius dėl palaidojimo aki-vaizdžiai parodo jau ne kartą minėti trys K. Radvilos Perkūno surašyti testamentai. 1581 m. jis išreiškė valią, kad „jo kūną“ palaidotų Dubingiuose kartu su ten besiilsinčia pirmąja žmona ir jų vaikais. Nenorėjo jokių ceremonijų, tačiau tam, kad „žmonės žinotų, jog ten guli garbingo žmogaus, riterio kūnas“, prašė iškelti vėliavą arba nors kokį akmenį iškalti, kur būtų įamžintas jo vardas ir parašyta keletas eilių, jog garbingai, su visais sutardamas gyveno, nuo keliolikos metų, retai kada ilsėdamasis, visada ištikimai ir noriai Tėvynei ir savo valdovams tarnavo. Po kelerių metų didikas jau matė galimybę laidotis ir kituose maldos namuose. Todėl antrajame 1585 m. testamente kaip galimos jo palaidojimo vietos nurodytos net 4 alternatyvos: Dubingiai, Biržai, Vyžuonos ar Kai-

danava. Vėliau Biržuose pastatęs mūrinę bažnyčią, 1599 m. amžinojo savo poilsio vietą be išlygų rinkosi tik šiuos maldos namus: „<...> Biržuose, pilyje, mūrinėje bažnyčioje, tame rūsyje, kur įrengiau prieglobs-tį (gaspada) savo kaulams.“ Labai prašė laidoti jį ilgai nelaukiant ir nekviečiant daug žmonių, nes tokios ceremonijos jam nebuvo malonios ir gyvam esant. Kaip ir anksčiau, prašė kapavietėje pakabinti raudono šilko vėliavą, kurioje eilėmis būtų aprašyti anksčiau minėti didiko nuopelnai. Reikšmingas ir paskutiniojo testamento papildymas dėl į karstą pageidaujamų įdėti K. Radvilai Perkūnui svarbių daiktų. Įvairiems asmenims skirstydamas savo papuošalus ir kitus dalykus, didikas prašė jį laidojant nenuimti jam nuo piršto žiedo, dovanoto mylimiausios didiko žmonos K. Tenčinskos. Taip pat prašė palaidoti ir su dar vienu žiedu su akute, gautu iš paskutinės žmonos. Į karstą turėjo būti įdėtas ir didiko sidabru puoštas kardas. Visa tai turėjo padėti identifikuoti palaikus, jei jie negalėtų ilsėtis nepaliesiti. Jo sūnus Kristupas II 1619 m. testamente išreiškė panašų norą: „<...> mano kūnas turi būti paguldytas prie mano geradarijo tėvo kojų, laidotu-vėse neturi būti jokios pasaulietinės pom-pastikos.“ Visgi nei vienas, nei kitas nebuvo laidojami kukliai, bet prabangiai, kaip ir derėjo to meto dignitoriams. Kuklių laidotuvių noras pasiliko mirusia testamentų raide. Nepaisant protestantiškos opozicijos „prietrin-goms ceremonijoms ir apeigoms“, kaip pa-žymėjo savo testamente Vilniaus kaštelionas Jonušas Radvila, giminės iškilumas reikala-vo atitinkamų gedulingų iškilmių. Radvilų klientų susirašinėjimas atskleidžia, kad rea-lybėje didikai labai rūpinosi, jog laidotuvės patenkintų visuomenės lūkesčius ir pabrėžtų giminės didybę bei reikšmę. Nuo laidotuvių kaltininko, t. y. velionio, socialinės ir valsty-binės reikšmės priklausė laidotuvių praban-gos dydis, o nuo pastarojo – dalyvaujančių-jų jose skaičius.

Ne viską likimas sutvarkė taip, kaip norė-jo didikas. K. Radvila Perkūnas nebuvo pa-laidotas Biržuose, o ir laidotuvės vyko ne vi-sai pagal jo kurtą scenarijų – nebuvo jos nei trumpos, nei be iškilmių. Nors nėra išliku-sių atskirų didiko laidotuvių aprašų, tačiau bendrą vaizdą leidžia susidaryti žinutės ats-kiruose šaltiniuose.

K. Radvila Perkūnas mirė 1603 m. lapkri-čio 20 d. Lososinoje, prie Slonimo, viešėda-mas pas dukrą. Kaip įprasta, sūnūs Jonušas ir Kristupas ėmėsi organizuoti laidotuves, kartu tvarkydami ir jiems atitekusio nekilno-jamojo turto reikalus. Antai gruodžio 26 d. J. Radvila laiške vienam iš vietininkų Gla-zovskiui nurodė toliau su tokiu pat atside-avimu rūpintis valdomis, likusiomis po Vil-niaus vaivados mirties, ir rinkti činšą bei

kitus mokesčius. Mirusiojo kūnas iki kitų metų kovo mėn. buvo laikomas (pašarvo-tas?) Sialece. Tą rodytų ir 1604 m. kovo 7 d. M. K. Radvilos Našlaitėlio laiškas, kuriame teirautasi dėl palaikų išvežimo iš šios vieto-vės. Vėliau laidotuvių eisena ėjo per Sloni-mą. Tas pats M. K. Radvila Našlaitėlis ap-gailestavo, kad jau buvo susirengęs pasitikti palaikus Slonime, tačiau to padaryti neleido bloga jo sveikata. Matyt, laidotuvių eisenai judant link pagrindinio tikslo – numatytos paskutinės poilsio vietos, prie jos prisijung-davo didikai ir Radvilų giminei atsidavę kli-entai, valdiniai, bičiuliai. Anot senojo Ra-dvilų kliento Biržų seniūno Jono Sicinskio, kartu su juo atlikti paskutinės pareigos ir pa-gerbti mirusį patroną vyko Užnerio valdų bi-čiuliai, tačiau dėl blogų kelių ir patvinusių upių, nusinešusių tiltus, vėlavo.

Paskutinė Radvilos Perkūno testamentinė valia rodo, kad Biržai XVII a. turėjo istorinę galimybę tapti Biržų ir Dubingių šakos at-stovų mauzoliejaus vieta. Paradoksas, tačiau nė vienas XVII a. Biržų kunigaikštystės sa-vininkas, savo gyvenimu ir veikla su ja turė-jęs tamprų ryšį, nebuvo čia palaidotas. Biržų seniūnas 1604 m. pavasarį rašė Kristupui II, teiraudamasis tėvo laidotuvių datos ir išpė-damas, kad Biržų pilies bažnyčios pastatas silpnas ir gali išvis nugriūti, rūšys nesaugus ir apgriuves. 1604 m. Kristupą I tikrai reng-tasi laidoti Biržuose. „Pasilikau šioje vietoje iki garbingojo mano Pono ir geradarijo kūno laidotuvių“, – tvirtino J. Sicinskis. Teigė, jog jei ketinama laidoti Biržuose, tai „tokiam di-džiuliam suvažiavimui“ reikia pasiruošti ir užsiimti restauracija. Tikėtina, kad dėl baž-nyčios pastato problemų, blogų pavasariinių kelių bei potencialiai pavojingos valdos ka-rinės strateginės padėties Biržai netapo Bir-žų ir Dubingių Radvilų giminės atstovų lai-dojimo vieta. Matyt, dėl šios priežasties – blogos Biržų bažnyčios būklės, galiausiai apsispręsta rengti laidotuves Vyžuonose. Čia pat kyla klausimas, o kodėl ne Dubingiuo-se, kurie buvo ir arčiau, ir čia jau gulėjo K. Radvilos Perkūno šeimos nariai? Greičiau-siai priežastis buvo tokia pat banali, kaip ir Biržų atveju, – medinės Dubingių bažnyčios rūšiai taip pat tuo metu, matyt, nebuvo tin-kami laidoti, galbūt juos, o ir pačią bažny-čią jau reikėjo restauruoti. Tikriausiai todėl, kaip minėta, 1588 m. Valažine buvo palaido-ta ir Vilniaus vaivadienė M. Radvilos Rudo-jo žmona K. Ivinska, tad ir 1604 m. balan-džio 8 d. Vilniaus vaivados palaikai atgulė Vyžuonose ir atvėrė kelią naujai šios linijos Radvilų kapavietei.

Kapavietėje, mirusiojo pageidavimu, buvo iškabinta gedulinga vėliava, kuriai įra-šą sukūrė S. Risinskis, taip pat puikaus dar-bo medinė epitafija, kuriai tekstą kūrė Hei-delbergo universiteto profesorius Emilijus

Kristupas Radvila Perkūnas, 1758

Portus, o prie karsto pritvirtinta sidabrinė S. Risinskio autorystės lentelė su užrašu. Kaip rodo S. Risinskio laiškas K. II Radvilai, visos šios epitafijos buvo sukurtos iki pačios laidotuvių ceremonijos. Antai, dar kovo 17 d. jis rašė, kad problemų kilo dėl sidabrinės lentelės formos ir dydžio. Jei būtų pasirinkta tokia, kokia daryta mirusiai Trakų vaivados dukrelei (greičiausiai M. K. Radvilos Našlaitėlio dukrelė Kotryna), tuomet tai kainuotų brangiau. O kai meistriui parodė norimą didiko brolio Jonušo nurodytą dydį, meistras teigė, kad ir „pasiturtinti šlėkta didesnes užsako“. Tai neabejotinai turėjo užgauti Radvilų ambicijas ir, matyt, buvo užsakyta didesnė lentelė, nei buvo sumanyta iš pradžių. Tikriausiai abu broliai buvo ir puošnaus alavinio K. Radvilos Perkūno sarkofago užsakovais. Nesigilinant į jo dekorą aprašymą ir sukomponavimą ar užrašus ant karsto, galima nurodyti, kad šis sarkofagas jau turi savo tyrimų istoriją. Reikšminga ir tai, jog K. Radvila Perkūnas, matyt, iš tiesų buvo palaidotas kaip ir pageidavo – su nurodytais jam svarbiais žiedais ir kardu. Apie 1615 m. K. II Radvila nurodė Vyžuonų bažnyčioje virš jo tėvo karsto ant sienos prikabinti medinę lentelę, kurioje būtų surašytas Heidelbergo universiteto profesoriaus Emilijaus Porto sukurtas funeralinis tekstas. Tokia pati, tik mažesnė, lentelė su Saliamono Risinskio sukurtu įrašu turėjo atsirasti virš Kristupo II sūnaus Mikalojaus (mirusio 1611 m.) antkapio.

Beje, kaip manoma, K. Radvilos Perkūno sarkofagas šiandien saugomas Kėdainių reformatojų bažnyčioje, XIX a. antrojoje pusėje buvo atidengtas. Rastų radinių aprašas kelia tam tikrų abejonių dėl K. Radvilos Perkūno palaikų buvimo jam skirtame sarkofage. 1872 m. rugpjūčio 26 d. evangelikų reformatų Gardino skyriaus konsensoras Juzefas Glovackis aprašė minėto karsto (sarkofago) Kėdainiuose atidarymą. Jo teigimu, apžiūrėti karstą ir surasti gerą amatininką, galintį jį restauruoti, paprašė Lietuvos vieneto kurtorius Henrikas Kurnatovskis. Istoriografijoje, remiantis signeto, rasto karste, inicialais, šis karstas priskiriamas K. Radvilai Perkūnui. Tačiau šioje istorijoje yra keletas aspektų, kurie vertinimą galėtų pakreipti kita linkme. Dokumento pradžioje aiškiai pasakyta, kad H. Kurnatovskis paprašė „apžiūrėti alavinį Jonušo Radvilos karstą“. Tai reiškia, jog arba aprašymo autorius tiesiog suklydo, vietoje K. Radvilos Perkūno paminėdamas Jonušą, arba galime kalbėti apie palaikų, saugotų Kėdainių mauzoliejuje, sumaišymą. XVIII–XIX a. karste rasti initialai (beje, ne signete, o žiede su aštuoniabriauniu tamsiai žalios spalvos akmeniu su išraižytu ereliu) C. R. D. G. D. (Christophorus Radvil Deī Gratia Dux – „Kristupas Radvila Dievo ma-

lone kunigaikštis“) galėjo reikšti ne tik K. Radvilą Perkūną, bet K. II Radvilą, kurio palaikai, kaip rodo nauji toliau pateikiami duomenys, tikrai buvo atvežti į Kėdainius. Be to, aprašyme užsiminta, kad atidarytame karste anksčiau turėjo būti įdėtas mažesnis medis karstas. „Pakvietęs bažnyčios patarnautoją Ekmaną ir šaltkalvį Šemborną, nuėjo me kartu į rūsi. Nuėmus antvožą, pamačiau, jog visas vidus buvo pripildytas trūnijančio medžio gabalais, taip, kad be kaukolės, nebuvo galima matyti jokių kitų palaikų dalių. Manydami, jog tai yra medinio karsto liekanos, įsakiau atsargiai nuvalyti dulkes karste, kad įsitikintume, ar tebėra kokiam nors stovyje palaikai tokio žymaus tėvynės ir mūsų bažnyčios istorijoje vyro. Nuvalę dulkes, pamatėme rūbus, nelabai pažeistus laiko <...>. Rūbuose buvo pilnas žmogaus skeletas. Radome blizgančius daiktus: signetą, žiedą ir grandinėle. Įsitikinome, jog tai daiktai iš gyno aukso <...>. Kitų vertingų daiktų nerasta, išskyrus gabalėlius visiškai sutrūnijusio kardo, odinių batelių liekanas <...>. Minėtus daiktus pristačiau sinodui Vilniuje susirinkusiam, kuris nusprendė: signetą padovanoti Petriui Vitgenšteinui kaip Radvilų palikuoniui ir uoliam Vienetos kuratoriui. O kitoje grandinėlės užsegto pusėje išraižyti tokį užrašą: „Restaurata arca C (ristophorus). Radz(ivil). inventa Kieydanis a(nno) 1872.VIII. 26. ob 1640.“ Minėta grandinėle nutarta atiduoti į Vilniaus sinodo archyvą. Kardo liekanos karste taip pat galėjo rodyti, kad tai būta K. Radvilos Perkūno arba LDK lauko etmono K. II Radvilos palaikai, nes ir pastarasis buvo palaidotas su kardu. Galop 1640 m. išraižyta data tarsi nedviprasmiškai rodo, jog bent karsto tikrintojams nekilo abejonių, kas čia palaidotas. Nors taip pat visiškai tikėtina, kad pastarieji galėjo suklysti.

K. Radvilos Perkūno laidotuvės greičiausiai vienos pirmųjų, palikusios žinių apie tuometines jų išlaidas. Pačioms laidotuvėms išleista 1 414 auks. Pinigai skirti, pvz., už juodą aksomą ir kitas medžiagas, siųstas iš Slucko į Sialecą, – 273 auks., dailininkas už nupieštus herbus gavo 30 auks., atlygis, skirtas ir greičiausiai prie karsto budėjusiems haidukams, o didikų tarnautojui Slavskiui, vykusiam iš Lososinos į Liubliną „na po trzeby ciala“, duota 170 auks. 1604 m. gegužės 5 d. prie laidotuvių išlaidų priskaičiuoti atsiskaitymai su mirusiojo dvariškiais, tarnais ar mokestis, pvz., už nakvynę Slonime. Viską sudėjus bendra suma išaugo iki 8 658 auks. Atrodo, liūto dalis rengiant laidotuves teko vyresniajam broliui Jonušui. Vėliau atsiskaitydami tarpusavyje broliai nesutarė dėl kvitais nepagrįstų išlaidų – J. Radvila tokių pateikė dar už 8 379 auks. Bet kuriuo atveju turėjusių būti kuklių didiko laidotuvių išlaidų nėra ko ir lyginti su eilinio LDK gy-

ventojo. Stratifikacija šiuo atveju daugiau nei ryški. Antai, 1524 m. duomenimis, katalikų klebonas, laidojęs eilinių parapijietį, už egzėkvijas (pamaldas už mirusiuosius), aukas, mišias ir pan. galėjo gauti iš viso 47 grašius, bet visgi išsipirkti nuo mirties už jokių pinigų negalėjo ir didikas.

Apie K. Radvilos Perkūno palaidojimą byloja eilutės Mato Nevės kūrinyje „Radvilų kilimas stropiai pasirengus išaustas ir Radvilų giminės istoriją vaizduojantis“ (1604 m.):

“<...> Kaip dabar gyveni? Gal,
patyrusiam šitiek nelaimių,
Tau aukštieji dievai pagaliau švelnesni
pasidarė?
Marsas kamuoja tave ir badas žiaurusis,
ir maras,
Marsas nutilo dabar, gausių pjūtį
pavasaris žada,
Marą išstūmė žiema, viena žaizda tau
teliko.
Lieka jinai ligi šiol, bet jai užgijus galėsi
Švęsti džiugius triumfus ir giesmę
džiaugsmingą giedoti,
Tokią, kurią girdžiu šalimais bažnyčioje
skambant.
Vilniau, tavo žaizda sunki: vaivadą tavo
mirė.
Pranešė Kronas šių žinių Kaune, ten abu
susibėgam
(Jis iš rusiškų žemių čionai atplaukia), ir
vos tik –
Lapkričio dvidešimta tai buvo, – aš
sužinojau,
Man pastiro plaukai ir galvą apdengė
šerkšnas.
Vilijos spindulių staiga netekus liūdėjau,
Vilnius neteko šviesos, ir atrodo, lyg būtų
užtemę
Šviesos visoj Lietuvoj, lyg saulė būtų
užgesus:
Priglaudė vieną Roma, tris – Vilniaus
žemė, o šito
Kapas Vyžuonos bus. Mačiau procesiją
gaudžią,
Vežė jį pro mane, ir man ašaros liejosi
gausiai,
O Vilnelė, kuri per miestą teka ir pilį
Juosia savo vagą, kad velionio kūną
suspėtų
Dar pamatyti, staiga ėmė veržtis ir
baisiai pakilo <...>“

XVI a. per Vyžuonasėjo vieškelis į Rygą. 1582 m. minimas vieškelis iš Vilniaus į Rygąėjo pro Ukmergę, Upytę, Pasvalį, Saločius, Bauskę, Kiešę, Mintaują, Valmūžę, turėdamas atsišakojimą nuo Ukmergės į Svėdasus, Vyžuonas, Alantą, Rokiškį ir Kuoknesę. Atskira kelio atkarpaėjo nuo Alantos iki Vyžuonų – „Vyžuonų vieškelis“.

Tęsinys kitame numeryje
Parengė Jurgita Ulkienė

Net šeši plenerai – ir begalės emocijų ne tik menininkams, bet ir žiūrovams

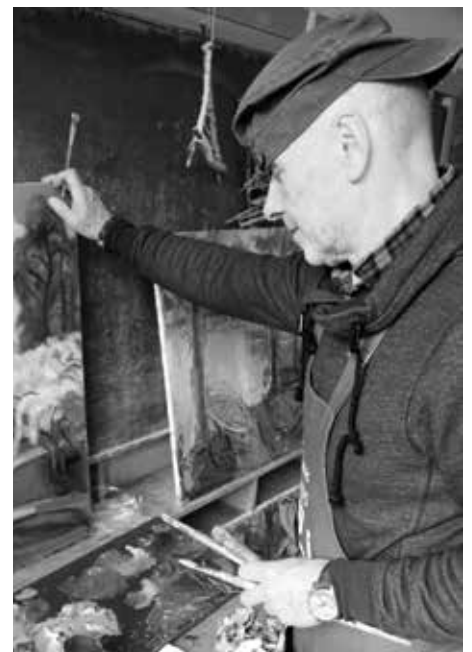
Šiomet, kaip niekada, Utenos rajone užderėjo plenerų. Net po du iš jų buvo surengti Sudeikiuose ir Utenoje, Vyžuonėlėse bei Kirdeikiuose. Vienas iš jų Sudeikiuose vyko pirmą kartą, ir jame dalyvavo meninio judėjimo nepamiršę „Individualistai“, o kitas surengtas 23 kartą: jį vainikavo unikali povandeninės galerijos paroda. Kirdeikiuose buvo laikomasi tradicijų – plenero uždarymas vyko per pačią Žolinės šventę. Šiomet nustebino gerai uteniškiams pažįstamas 2010 metų Utenos rajono meno ir kultūros premijos laureatas Klemensas Kupriūnas, pasitelkęs, anot jo, kiek primirštus uteniškius dailininkus, jis sukūrė tikrą šventę, skirtą Utenos jubiliejui. Nustebino ir Marianos Veriovkinos draugijos entuziastės – šį kartą ne tik plenerą organizavusios, bet ir simpoziumą bei rimtai kibusios į Vyžuonų dvarvietės paieškas. Kitas Utenoje vykęs pleneras sukviatė Utenos apskrities menininkus, kurie visiems: ir kūrėjams, ir žiūrovams, pristatė naują požiūrį į Utenos miestą ir jo apylinkes.

Sudeikiai buvo pirmieji

Pirmasis pleneras buvo surengtas Lietuvos tautinio olimpinio komiteto Strateginių projektų vadovo Liutauro Radzevičiaus iniciatyva, kuriam visokeriopą pagalbą suteikė Sudeikių daugiafunkcio centro darbuotojai ir jo vadovė Vilma Petrulienė. Lietuvos dailininkų sąjungos nariai – tapytojai, grupės „Individualistai“ nariai, į plenerą susirinkę paskutinę gegužės savaitę, kaip jie patys sakė „Indrajai“, nuveikė nemažai darbų. Plenere dalyvavo šie tapytojai: renginio koordinatoriūs Svajūnas Armonas, jo kolegos vilniečiai Juozas Pranckevičius, Pranas Gudaitis, Linas Gelumbauskas, Arvydas Kašauskas ir šiaulietis Saulius Kruopis.

Grupė „Individualistai“ – profesionalių Lietuvos dailininkų grupė, 1993 m. subūrusi įvairaus braižo, skirtingų kartų menininkus, neabejingsus savo krašto

Į Sudeikiuose vykusį plenerą atvyko grupės „Individualistai“ nariai

kultūrai, istorijai, jaučiančius prigimtinių ryši su etninėmis šaknimis ir ieškančius kelių, kaip moderniai integruoti paveldas tradicijas į šiuolaikinės dailės raidą. Pagarbą kultūros tęstinumui liudija ir grupės pavadinimas, perimtas iš 1939 m. Lietuvoje veikusios Individualistų sekcijos, vienijusios žymius to meto dailininkus, kurių nemaža dalis – arsininkai bei jų pasekėjai, padėję modernizmo pagrindus nacionalinei Lietuvos dailei. „Individualistai“ tęsia jų idėjas bei prieškary suformuotos ekspresyvos lietuviškos tapybos tradiciją, siekia atgaivinti menininko savitumo ir išskirtinumo reikšmę, plastinio kūrybos pasaulio svarbą. Individualiai interpretuodami moderniąją tapybą, sekdami pasaulinės dailės tendencijas, jie stengiasi neprarasti sąsajų su mūsų mažos šalies tautiniu identitetu, neištirpti globalizuotoje, nuolat kintančių meno procesų erdvėje.

Gegužės 30 dieną Sudeikių daugiafunkcio centro konferencijų salėje vykusio plenero parodos uždarymo metu plenero kuratorius S. Armonas pristatė dailininkus ir jų kūrybą, pasidžiaugė puikiai organizuotu pleneru, jo dalyvių vardu padėkojo visiems, prisidėjusiems prie plenero organizavimo.

Renginio dalyvius sveikino Utenos rajono savivaldybės administracijos

Kultūros skyriaus vyriausioji specialistė Regina Skomskienė, Sudeikių seniūnijos seniūnas Virgilijus Gaižauskas, Sudeikių daugiafunkcio centro direktorė V. Petrulienė.

Plenero dalyviai visus susirinkusius pakvietė į kūrybines dirbtuves, papasakojo apie plenero ypatumus, parodė dar dažais kvepiančius tapybos darbus, kuriuose atsispindi autorių nuotaikos, vizijos, Sudeikių krašto gamta: Alaušo pakrantė, žydintys sodai, aukštaitiški peizažai.

Dailininkai „Indrajai“ džiaugėsi puikiomis sąlygomis kūrybai, rūpestingais Sudeikių žmonėmis, jų skiriamu dėmesiu menui. O vertindami čia tvyrančią ramybę sakė: „...gyvenom ramiai, kūrėm ramiai, valgėm skaniai.“

Pleneras „Alaušas 2021“ – jau XXIII

Kaip „Indrajai“ atskleidė šio plenero koordinatorius (kartu su žmona Lina) V. Gaižauskas, šis tradicinis renginys buvo ir projekto „Povandeninis pažintinis takas, Sudeikių galerijos povandeninė ekspozicija Alaušo ežere“ dalis. Kūrėjų atrinkti darbai buvo eksponuojami ne tik Sudeikių dailės galerijoje, bet dalis specialiai parengtų darbų panardinti po vandeniu Alaušo ežero ekspozicijoje. Tai buvo viena iš unikaliausių parodų, kai darbus buvo

įmanoma apžiūrėti tik pasinėrus po vandeniu. Tam talkino šiame plenere partneriais buvęs Utenos nardymo klubas.

Šių metų jau 23 kartą surengtame profesionalaus meno kūrėjų plenere dalyvavo aštuoni tapytojai ir du skulptoriai uteniškiai Valentinas Šimonėlis ir save jau skulptoriumi pristantis Vytautas Šemelis. Taip pat plenere dalyvavo tapytojai vilniečiai Nerijus Baublys, Vilija Kisieliūtė, Edita Utarinė, Loreta ir Ričardas Zdanavičiai bei kairiečiai sudeikiečiams puikiai pažįstamas ne pirmus metus į Sudeikius tapyti atvažiuojantis Antanas Obcarskas, taip pat Živilė Bardzilauskaitė-Bergins ir Ugnius Motiejūnas.

Šio plenero globėju vėl buvo Utenos rajono savivaldybės meras Alvydas Katinas, o organizatorius – Sudeikių Kultūros ir socialinės plėtros centras, kuris įgyvendino projektą pagal Utenos regiono vietos veiklos grupės vietos plėtros strategijos „Utenos rajono dvisektorė strategija 2016–2023 m.“ III prioriteto „Inovacijų plėtra, pridėtinės vertės bei darbo vietų kūrimas Utenos žvejybos ir akvakultūros regione“ priemonės „Sveikatingumo skatinimas bei geresnių galimybių žūklės mėgėjų bei nardytojų veiklai sudarymas Utenos rajone“.

Plenero uždarymas ir profesionalaus meno kūrėjų darbų parodos atidarymas vyko birželio 17 dieną Sudeikių dailės galerijoje, o povandeninė galerija, kaip ir

Plenere „Alaušas 21“ dalyvavo 10 menininkų

praėjusiais metais, gyvavo visą vasarą, kur povandeninio nardymo ir meno mėgėjai galėjo žavėtis dešimčia šią vasarą dailininkų sukurtų darbų.

Plenerą palydėjo Žolinės atlidai

Rugpjūčio viduryje Kirdeikiuose vykęs trečiasis tapytojų pleneras baigėsi Utenos kraštotyros muziejuje surengta ir atidaryta paroda.

Kaip sakė šios idėjos autorius dailininkas Gintaras Gesevičius, šiuo metu gyvenantis Kirdeikiuose, menas žmones daro geresnius. Jam pritarė ir kitas plenero kuratorius klebonas kun. Jurgis Kazlauskas.

Šiemet plenerė dalyvavo vienas iš meno pasaulio garsenybių vilnietis Jonas Daniliauskas, sostinės dailininkė Elena Nona Zavadskienė, biržietis tapytojas Vidmantas Jažauskas, dušetiškė Ramunė Sladkevičiūtė-Dainienė, Ričardas Garbačiauskas iš Šiaulių, kaunietė Jolita Lubienė ir Valstybinio Šiaulių teatro aktorė Lina Bocyte.

Plenero uždarymas Kirdeikiuose vyko po Žolinės šventės minėjimo Kirdeikių Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje.

Jo pabaigoje susirinkę dailininkai dėkojo Kirdeikių bendruomenei ne tik už gražią bendrystę, bet ir už puikiai praleistą laiką, už dėmesį kun. J. Kazlauskui ir Saldutiškio seniūnijos seniūnui Broniui Šliogerui, o susitikime dalyvavęs Lietuvos puodžių karalius Vytautas Valiušis Kirdeikių krašto bendruomenei už dėmesį ir pagalbą dailininkams įteikė savo firminį šotį.

Utenos dailininkai ir „Malerunka“

Lyg ir pažymėdamas neseniai švęstą savo gyvenimo sukaktį

Į plenerą Kirdeikiuose suvažiavo dailininkai iš įvairių kraštų

dailininkas, ekslibristas K. Kupriūnas (Klemas) sukviėtė dalį Utenos menininkų į tapybos ir grafikos plenerą „Malerunka“, kuris nuo liepos pradžios vyko beveik du mėnesius. Menininkai kūrė namuose, vėliau kulminacija – rugpjūčio pabaigoje Utenos kraštotyros muziejuje, prieš pat Utenos miesto šventės jubiliejų, atidaryta paroda. Šio neįprasto sambūrio dalyvių kūrybos paroda buvo skirta artėjančiam Utenos miesto 760-ajam gimtadieniui ir uteniškių ekslibristų sekcijos 40-mečiui. Plenere dalyvavo šiemet į Lietuvos dailininkų sąjungą įstojusi Laima Kriukelienė, uteniškiams puikiai pažįstami menininkai Vida Navikienė, Jolita Gradauskaitė-Levčenkienė, Regina Skomskienė, Alma Vaitkutė, Raimundas Kunickas, Rimvydas Kviklys, Artūras Maračinskas ir neseniai prie uteniškių prisijungęs dailininkas iš Kauno Eugenijus Nalevaika.

Beveik 50 metų Utenoje gyvenantis ir kuriantis dailininkas K. Kupriūnas plenero metu tvirtino, jog didžiausia bėda mūsų mieste ta, kad „užmiršome anksčiau kūrėmus ir nemokame pristatyti šiandien kuriančių menininkų“. Savo improzuo-

tame ir neįprastame plenero bei ekslibristų 40-mečio pažymėjimo kataloge K. Kupriūnas rašė: „...ačiū, kad grįžote... Malerunka žavi kai lyja, o juokiasi kai grybai dygsta... Susirinkome, pasibarėme, patepliojome, pasijuokėme, paieškojome kur geriau... Atšalus vėl grįžome uždaryti durų, nuvalyti Malerunkos dangtelį, atsigert vandens, kavos... Norėdami kažką pasakyti, laukdami dovanų, gal pasidžiaugti menais, draugais, kad turime dažų, drobių, teptukų. <...> Ačiū, kad esate, ačiū kad buvote, sugrįžote žvalūs, atjaunėję, pasipuošę su šypsenėle... Sveikatos!“

Marianos Veriovkinos simpoziume – vėl netikėtumai

Marianos Veriovkinos draugija siekia atgaivinti Vyžuonėlių dvarą (Utenos r.), kuriame gyveno ir kūrė žymi rusų kilmės Vokietijos dailininkė Mariana Veriovkina (Marianne Werefkin, 1860–1938 m.). Šiame dvare organizuojami ne tik vasaros plenerai, bet ir kiti kultūriniai renginiai, susiję su dvaro istorija, kūrybiniais ryšiais jungiantys Uteną su pasaulio miestais.

Jau ne kartą žurnale „Indraja“ buvo ra-

šyta, jog Vyžuonėlių dvaras buvo įkurtas XIX a., atkirtus nuo Vyžuonų dvaro grafo Edvardo Čapskio žemės. Vyžuonėlės 1879 m. už karinius nuopelnus dovanotos Rusijos karininkui Vladimirui Veriovkinui, kuris valdė 1982 dešimties žemės, iš jų – 642 dešimties miško. Vyžuonėlių dvare kurį laiką gyveno ir jo duktė Mariana Veriovkina. Vėliau dvaras atiteko jo sūnui, Kauno ir Vilniaus gubernatoriui, caro Nikolajaus II karo tarnybos draugui Piotriui Veriovkinui.

1896 m. M. Veriovkina su savo draugu tapytoju Aleksejumi Javlenskiu išvyko gyventi ir studijuoti į Miuncheną. Charizmatiška, energinga, intelektualinė menininkė savo namuose subūrė menininkų saloną, kurio lankytojai 1912 metais įkūrė ekspresionizmo sambūrį „Mėlynasis raitelis“ (vok. – „Blaue Reiter“). Pirmojo pasaulinio karo metais M. Veriovkina pasitraukė į Šveicariją, ir nuo 1918 m. iki pat mirties 1938 metais gyveno Askonos mieste. Jame ir šiuo metu yra muziejus „Museo comunale“, kuriame sukaupta didžioji dalis originalių menininkės darbų.

Todėl Vyžuonėlėse ir Vyžuonose vasarą

Plenero „Malerunka“ uždarymas vyko Utenos kraštotyros muziejuje

vykstančių simpoziumų metu ne tik prisimenama pati M. Veriovkina, bet ir tapomi paveikslai ar daromos fotografijos, susijusios su Vyžuonėlių dvaru ir jo apylinkėmis. Todėl ir šiemet birželio 24–liepos 3 dienomis Vyžuonose vyko tradicinis, jau aštuntasis, tarptautinis Marianos Veriovkinos simpoziumas. Šiemet simpoziumo tema buvo „Genius loci. Vyžuonos“ (lot. – vietos genijus). Renginyje buvo kviečiama susipažinti su kultūriniu vietos identitetu ir neatrastu Radvilų giminės lopšiu.

Turbūt retas skaitytojas žino, kad Biržų–Dubingių kunigaikščių atšakoje, kurią išgarsino Mikalojus Radvila Rudasis, Barbara Radvilaitė, Kristupas Radvila Perkūnas, buvo svarbios ir kitos lokacijos – Vyžuonų ir Užpalių miesteliai, XVI–XVII amžiais buvę Radvilų giminės tėvonijomis. Tuo galite įsitikinti sugrįžę į prieš tai skaitytus žurnalo puslapius, kur ir aprašoma Radvilų valdymo laikotarpio istorija. O M. Veriovkinos draugija šiemet surengė pirmą tokio tipo simpoziumą, tyrinėjantį vietos istoriją ir klausiantį, kur iš Radvilų piliaviečių žemėlapyje dingę Vyžuonos... Kartu draugija inicijavo pirmąją (tačiau nesėkmingą) archeologinę Vyžuonų piliavietės paieškų stovyklą. Ūkininkų laukuose ir kai kuriose sodybose Vyžuonose randamų XVI a. keliaspalvių glazūruotų kokių, bruko ir plytų gausa leidžia teigti, kad čia stovėjo Radvilų Didžiadvaris. Dvarvietė gražiai įsiterpia į ašį palei Dusynos upę

lį ir sujungia ledynmečio gamtos paminklą – Vyžuonų Ozą su astronominę paskirtį turėjusiomis akmenų sistemomis ir seniausią Utenos rajone Vyžuonų bažnyčią, kurioje prieš kontreformaciją buvo palaidotas Kristupas Radvila Perkūnas. Šiuo metu yra pasiūstūmėta į priekį kiek rimčiau: georadaro tyrimai rodo rastus dvaro pamatus Vyžuonose.

Dar vasarą šiame simpoziume dalyvavę menininkai apie tai nežinojo, nors jau buvo kalbama apie Radvilų geneologiją ir pristatyta tema „Dubingių–Biržų atšakos Radvilos. Kur dingę Vyžuonos?“

Šiame sambūryje dalyvavo performansų ir tekstilės menininkės Laima Kreivytė, Ineta Armanavičiūtė, Dileta Deikė, Milda Kadzevičienė, Silvija Juozelskytė bei uteniškiai Kristina ir Povilas Šoriai. Savo kūriniuose jos tyrinėjo su Vyžuonų identitetu susijusius vandenų deivės Indrjos bei kitus mitologinius, kultūrinius moterų įvaiz-

džius. Menininkai Mantas Maziliauskas, Arvydas Martinaitis, Lukas Handschin, Audrius Šimkūnas, Arvydas Šaltenis, Andrius Surgailis savo kūriniuose interpretavo su Radvilomis susijusią Vyžuonų praeitį ir Vyžuonų bei Bonos Sforcos herbo – žalčio – simboliką.

Simpoziumo metu šie darbai buvo eksponuoti Vyžuonėlių dvare (vėliau jie keliavo po įvairias galerijas), kur ir vyko

Simpoziumo uždarymas vyko Vyžuonėlių dvare

baigiamasis akordas – įspūdingas choreografo Marijano Staniulėno modernaus šokio spektaklis „Gamtos šauksmas“.

Šiuo metu M. Veriovkinos draugija, bendradarbiaudama su įvairiomis institucijomis, pradeda iniciatyvą „Radvilų kultūros kelias“, kuriuo siekia įtraukti buvusias svarbias Biržų–Dubingių atšakos dvarvietes ir miestelius į vieningą kultūros kelią. Planuojama Vyžuonų miestelyje įkurdinti vyžuoniško skulptoriaus Henriko Orakausko pramotės skulptūrą „Saulė“ su svarbiais šiam kraštui simboliais (žalčiai, Radvilos, šauliai). Utenos meno mokyklos mokiniai pakviesti dalyvauti piešinių konkurse „Radvilų portretai“, o Šv. Jurgio bažnyčioje, kurios rūsyje buvo palaidoti Radvilų palikuonys ir garsiausias iš jų karvedys Kristupas Radvila Perkūnas, planuojama įstiklinti grindines duris. Taip pat atliekamas istorinis tyrimas apie Vyžuonų Radvilų valdymo laikotarpį, atliekami, naudojant jau minėtą georadarą, žvalgomieji archeologiniai tyrimai.

Išskirtinis Utenos pleneras

Rugpjūčio mėnesį apylinkėse ir mieste kūrė dvidešimt profesionalių dailininkų. Jie istorijos nuotrupų bei gatvių tiksliai neperpiešė – Utenoje patirtus įspūdžius perleido per savo meninę patirtį. Taip prabėgo pirmasis VŠĮ „Sankt Peterburgo–Varšuvos se-

nasis traktas“ vykdytas pleneras – ART’U (MENAS MIESTE – MIESTAS MENE). Projektą finansavo Lietuvos kultūros taryba bei Utenos rajono savivaldybė.

Į Utenos miestą susirinkę įvairių sričių autoriai savo kūrinuose vaizdavo ne vien kraštovaizdžius. Vieni jų ant drobių tapė akriliniais dažais, kiti rinkosi aliejinius.

Plenere dirbo ir dvi anykštėnės – Živilė Kairytė bei Giedrė Leitonė. Anykščių menų inkubatoriaus rezidentė Ž. Kairytė tapė aliejiniais dažais. Savo drobėse ji įkomponavo legendinį kunigaikštį Utenį, Utenos Kristaus Žengimo į dangų bažnyčią bei varnas.

G. Leitonė pritapė didelių, abstrakčių drobių, vienoje pavaizdavo ir Utenos kraštotyros muziejuje pamatytą angelo skulptūrėlę.

Dar viena viešnia – iš Molėtų atvykusi Jolanta Žalalienė – ne vien tapė, bet ir siuvinėjo. Kūrėja į plenerą atsivežė jau specialiai paruoštą, tarsi senovinių lovatiesių raštais išmargintą drobę. Kol kiti mojavė teptukais, J. Žalalienė adata bei siūlu dygsniavo iš Juknėnų (Daugailių sen.) kilusio poeto Antano Miškinio eilių įkvėptą kūrinį „Žvaigždė vakarė“.

Į plenerą atvykusios kūrėjos Nijolė Trinkūnienė ir Audronė Krikščionaitienė Ignalinoje dirba dailės mokytojomis. Pasistačiusios molbertus netoli kepyklėlės „Vanilinis dangus“, ignalinietės vaizdavo jas supančią aplinką. Moterų darbuose

„pražydo“ ramunės bei senieji Utenos namai, „lingavo“ Alaušo ežero valtys. Beje, N. Trinkūnienės vienas tapybos darbas „Rinkos aikštės senieji namai“ puikavosi ir papuošė rudeninį „Indrajos“ viršelį.

Plenere dalyvavo ne tik svečiai, bet ir autoriai iš Utenos bei jos apylinkių: Danius Galiauskas, Justinas Krasuckas, Laima Kriukelienė, Rimvydas Kviklys, Audrius Markūnas, Olga Meškuotienė, Daiva Miškinienė, Eugenijus Nalevaika, Aurina Paškevičienė, Lina Praudzinskaitė, Dalia Puodžiukienė, Gintaras Gesevičius ir šiemet į Lietuvos dailininkų sąjungą įstojusi, šio žurnalo ir laikraščio „Utenos diena“ žurnalistė Aurelija Kairytė-Smolianskienė.

Kiekvienas autorius miestą ar jo nuotaiką perteikė savitai, o po vieną iš plenero sukurtų kūrinių dailininkai padovanojo Utenai. Darbai bus saugomi Utenos kraštotyros muziejuje.

Kaip ir dera, po kiekvieno tokio menų sambūrio vyksta parodos. Paroda šį kartą pasiskirstė per dvi vietas – kūriniai buvo iškabinti Utenos kameriniame teatre bei Utenos A. ir M. Miškinų viešosios bibliotekos erdvėse. Jie uteniškius ir svečius džiugino visą rugsėjo mėnesį.

Parengė Vytautas Ridikas

Utenoje vykusiame plenere dalyvavo menininkai iš visos apskrities

Žymusis Kriaunų varpas jau puikuoja ant Dievo Apvaizdos bažnyčios

Vytautas RIDIKAS

Kriaunose (Rokiškio r.) 1818–1829 m. buvo pastatyta dabartinė akmenų mūro bažnyčia. Jos statyba rūpinosi Bagdonišio ir Kriaunų dvarų savininkai, klebonai Ignotas Tarvydas (Kriaunose 1807–1823 m.) ir Juozapas Šileika (nuo 1823 m.).

Prieš kurį laiką Kriaunų bažnyčios varpinėje buvo aptiktas unikalus varpas. Nėra patvirtinančių dokumentų, kada žymusis varpas, menantis dar Mindaugo laikus, Kriaunose galėjo atsirasti. Kai kas mano, kad tai galėjo nutikti XX a. pradžioje, apie 1920 metus, pragmatiško ir akylo kunigo, tuo metu tarnavusio bažnyčioje, dėka.

Po įvairių sklandžiusių gandų ir dėmesio Kriaunų varpas šiandien – jau ant bažnyčios. Jį ten užkelti labdaringai padėjo uteniškių bedrovės „Dauniškis ir KO“ vyrai kartu su vadovu Alvydu Rudoku.

Istorija

Pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose Kriaunos (Rokiškio r.) paminėtos 1505 m. tarp LDK kunigaikščių Radvilų valdų. Amžiams bėgant keitėsi didikų pavardės – Rudaminos, Romeriai, Valteriai. Prieš 330 metų įsteigta parapija, prieš 240 metų – mokykla. Dabartinė Kriaunų Dievo Apvaizdos

bažnyčia, statyta prieš 200 metų, jau trečioji (anksčiau stovėjusios sudegė).

Kriaunų Dievo Apvaizdos bažnyčios varpinėje jau daugelį metų skambinama varpu, kurį 1853 m. Kriaunų parapijai dovanavo Kriaunų dvarą valdęs Alfredas Romeris – vienas iškiliausių XIX a. antrosios pusės Lietuvos dailininkų, talentingas por-

tretistas, skulptorius, kultūros paveldo tyrėjas ir puoselėtojas, pirmasis Lietuvos kraštotyrininkas. Įdomu, kad Bagdoniškyje, šalia Kriaunų, gimė ir teisėtyrininkas konstitucionalistas, profesorius, universiteto, kurio vardu šiandien jis ir pavadintas, rektorius, Lietuvos konstitucinės teisės mokslo kūrėjas, vienas iš Lietuvos nepriklausos-

Unikalų varpą su naujuoju bokšteliu ant bažnyčios užkėlė uteniškių bedrovės „Dauniškis ir KO“ vyrai

mybės atkūrimo sąjūdžio ideologų Mykolas Romeris (1880 m. gegužės 7 d. – 1945 m. vasario 22 d. Vilniuje).

Šis Kriaunas visoje šalyje išgarsinęs varpas buvo aptiktas 2015 metų pabaigoje, kampanologų ekspedicijos metu po Rokiškio rajono bažnyčias. Kaip „Indrajai“ pasakojo parapijiečiai, 2015 m. spalio 15 d., suderinus su kunigu, zakristijonas atrakino varpinę ir pamatė, kad ten yra dar vienas varpas. Tuo metu šventoriuje buvęs dailės istorikas ir kampanologas dr. Gintautas Žalėnas nustatė, jog varpas ypatingas – virvelinės puošybos, be jokių įrašų, labai senas. Pasak tada apžiūrėjusio varpą mokslininko, kiekvienam varpui būdingas vardas, ornamentika, o šis neturėjo jokių ženklų. Nustatyti jo amžių buvo galima tik lyginamuoju būdu – radus atitikmenis. Jo žiniomis, tokie varpai, siekiantys pagonybės laikus, buvo užkasti Ukrainoje. Varpas gali būti pagamintas XIII–XVI amžių sandūroje. Nors varpas ir nedidelis, tačiau sveria apie 90 kilogramų.

Apie radinį buvo pranešta Kriaunų ir Aleksandravėlės parapijų administratoriui kunigui Laimonui Nedveckui, tuo pat metuėjusiam ir Obelių parapijos klebono pareigas. Radinys buvo sensacingas, tačiau apie jį nebuvo paskelbta: bijota, kad jis iš varpinės gali dingti.

Kaip pasakojo kun. L. Nedveckas, niekam nežinant varpas buvo nuimtas ir išvežtas saugoti į Obelių laisvės kovų istorijos muziejų. Jis ten prabuvo keletą metų, kol Kriaunų iniciatyvinė grupė kartu su bendruomene surado lėšų pagaminti naują bokštelį, į jį įmontuoti legendinį varpą ir užkelti ant bažnyčios.

Įkurta draugija

Rokiškio krašte buvo rengiamos įvairios kraštotyros ekspedicijos, todėl kilo idėja visus tuos iniciatyvius žmones suburti ir įkurti draugiją. Taip kunigo švietėjo Jono Katelės labdaros ir paramos fondo valdytojo verslininko Leonardo Šablinsko iniciatyva Rokiškyje 2017 m. buvo įkurta visuomeninė Lietuvos kampanologų draugija „Societas campanarum Lituaniae“. Draugijos tikslai – talkinti paveldosaugininkams ir bažnyčiai moksliais varpų tyrinėjimais: fiksuoti jų būklę, sudaryti varpų registrą, tvarkyti skambinimo mechanizmus, konsultuoti naujų varpų įsigijimą ir, žinoma, skatinti muzi-

Prie ką tik sumontuoto naujo bažnyčios bokštelio ir Kriaunų varpo (iš kairės) istorinei nuotraukai sustojo idėjos autorius Klaudijus Driskius, bendrovės „Dauniškis ir Ko“ vadovas Alvydas Rudokas, projekto vadovė Stasė Idienė, bendrovės „Funkcinis dizainas“ direktorius Stasys Beišys, Kriaunų parapijos administratorius kun. Laimonas Nedveckas ir Kriaunų bendruomenės pirmininkas Eugenijus Driskius

kavimą varpais ir karilionais, supažindinti visuomenę su išskirtine varpų verte.

Fotografavosi net Prezidentai

Kaip aiškino Kriaunų parapiją administruojantis kunigas, varpo garsas pasklido po visą šalį. Tikriausiai 2018 metais šiuo varpu susidomėjo režisierius Dalius Abaris. Jei kas prisimena, jis tuo metu Lie-

tuvos nepriklausomybės atkūrimo šimtmečio proga filmavo 100 svarbiausių Lietuvai varpų ir atkurtos Lietuvos šimtmečiui sukūrė kompoziciją „Gloria Lietuvai“. Ši kompozicija Lietuvos nacionaliniame operos ir baleto teatre buvo atlikta kartu su Lietuvos simfoniniu orkestru. Į teatrą buvo nugabentas ir gyvai skambėjo Kriaunų varpas. Prie jo fotografavosi ša-

lies Prezidentai Dalia Grybauskaitė ir Valdas Adamkus, tuo metu Vyriausybei vadovavęs Saulius Skvernelis, ambasadoriai ir kiti garbingi asmenys. Kriaunų varpas tapo dar labiau žinomas.

Senasis bokštelis buvo nuimtas

Vėliau varpas grįžo į Obelių muziejų, kur, anot kun. L. Nedvecko, buvo akylai saugomas iki to momento, kai šiemet buvo įtvirtintas naujai pagamintame bokštelyje ir užkeltas ant bažnyčios. O bokštelį, remdamasis išlikusiomis senomis nuotraukomis, pagamino, kaip sakė vienas iš iniciatyvinės grupės narių fotomenininkas Klaudijus Driskius, kauniečio Stasio Beišio vadovaujamos bendrovės „Funkcinis dizainas“ vyrai. Senasis bokštelis, kuris, pasak kun. L. Nedvecko, buvo visai kitos formos ir neaišku, kada gamintas, kodėl yra tokios keistos pusapvalės formos ir visai neatitinkantis visos bažnyčios architektūros, buvo nuimtas. Naujo bokštelio gamyba ir unikalaus varpo jame įtvirtinimu rūpinosi Kriaunų bendruomenės aktyvistai, jau minėtas K. Driskius, jo brolis bendruomenės pirmininkas Eugenijus Driskius, Kriaunų parapijos administratorius kun. L. Nedveckas, projekto vadovė Stasė Idienė.

Stasio Beišio vadovaujamos bendrovės vyrai sugebėjo atkurti tokio paties dizaino ir kryžių

Nuo šiol varpas, pasižymintis unikaliu garsu, puošia Kriaunas

Štai ką savo pažymoje dėl Kriaunų bažnyčios varpo 2018 metų rugsėjo mėnesį rašė dailės istorikas ir kampanologas dr. Gintautas Žalėnas:

„Kriaunų bažnyčiai priklauso trys varpai, du iš jų įtraukti į Kultūros vertybių registrą, trečiasis varpas nėra patekęs į valstybės teisinio reguliavimo lauką ir šiuo metu laikinai saugomas Obelių muziejuje. Būtent šis Kriaunų bažnyčios varpas yra vienas iš paslaptiškiausių ir sunkiausiai interpretuojamų artefaktų Lietuvoje. Jo pagaminimo laikas, vieta (ar bent kultūrinis arealas), kelias į Kriaunas nėra aiškūs ir reikalauja atskiro ir nuodugnaus tyrimo. Tačiau ir tai, ką galime šiandien pasakyti, yra visiškai netikėta – atsižvelgiant į instrumento formas, sandarą, siluetą ir atskiras detales, galime preliminariai teigti, kad varpo pagaminimo laiką greičiausiai reiktų nukelti į periodą iki XV a. Taigi didelė tikimybė, kad varpas nulietas tuo metu, kai Lietuva dar buvo pagoniška. Tad minėtas instrumentas gali būti ne tik seniausias Lietuvoje išlikęs varpas, bet ir seniausias mūsų šalyje esantis objektas, kuris nėra archeologinis radinys. Tenka konstatuoti, kad

senesnių, kaip XV a. varpų nėra iki šiol surasta ne tik Lietuvoje, bet ir Latvijoje, Estijoje ar Baltarusijoje. Tad instrumentas gali turėti ypatingą reikšmę viso gana didelio regiono mastu. Įvertinus aplinkybę, kad varpo formos nėra būdingos XIV–XV a. Vakarų Europos liejininkystei, jo pagaminimo arealu preliminarai laikytinos slaviškos LDK žemės ar Rytų Galicija. Tikėtina (tai nėra paremta jokiais dokumentais ir yra tik darbinė prielaida), kad varpas pateko į Kriaunas po I pasaulinio karo, kai Lietuvos bažnyčioms buvo dalijami iš Rusijos revindikuoti varpai. Į Kriaunas varpas galėjo patekti tuometinio bažnyčios klebono „gudrybės“ dėka, nes varpai buvo dalijami pirmiausiai toms bažnyčioms, kurios neteko varpų per karą, o Kriaunų bažnyčios varpai liko neišvežti į Rusiją ir nepagrobti vokiečių, tad bažnyčia gauti varpų neturėjo teisės. Šią versiją reiktų patikrinti peržvelgus Panevėžio vyskupijos kurijos bei Kriaunų bažnyčios archyvų dokumentus. Jei ši versija pasitvirtintų, būtų galima jau su dideliu patikimumu teigti, kad varpas pagamintas Rytinėse LDK žemėse ar Rytų Galicijoje.“

Paukščių horoskopai

Dr. Eugenija ŠIMKŪNAITĖ

Spalis. Atskrend sakalėlis...

Nebekvepia laukai ir daržai deginamais bulvienojais, todėl gal oras kiek švaresnis. Bulvės nukastos. Kad ir gražus rudenėlis būtų, gali tikėtis bet kada šalnos ar net gruodo. Visi laukų darbai baigti arba baigiasi. Žmonės į panames glaustosi. Negali spalio peikti, vienas iš nedaugelio mėnesių, kurie vardą atitinka, negali rėkti ir dėl to, kad talkų daug: kūlimas, mynimas. O kur talka, ten ir linksmumas, ten ir kšnis sotesnis, gardesnis, kartais ir naktipiečiai. Labai miela, kai atsiranda proga gardesniui ir sotesniui kšniui: ne per seniausiais nulėkdino garniai priešpiečius, nugirgždino gervės pavakarius.

Gamtoje daug tyliau negu sodybose, dauguma ir mūsiškių, ir pralekiančių paukščių jau išskridę, žvėreliai bejsitaisą į žiemos būstus arba skubą paskutines atsargas susivilkti. Neskuba mūsų apšviesti tik antelės. Sekloiose pelkių užulankose, ežerų atbraduose jų net tiršta: ne vien mūsiškės, bet ir iš šiauriau atlėkusios, puikuojasi. Miela, graži paukštė antelė. Gai galiukas, kad ir gražesnis, pavasarį pasišvaisto, nedaug jį tepamatysi, o antelė pati vaikus išperi, pati pulkelį išsiaugina: nei balsu, nei plunksnomis labai nesipuikuoja. Tokia jau antelė, ir nesunku suprasti, kodėl visos tautos, pažįstančios anteles, vienai ar kitaip sieja jas su mergelėmis. Ir dargi ne bet kokiomis. Gera, dora, teisinga, nors kartais ir turinti daug nemalonumų iškentėti antelė mergelė – įvaizdis, keliaujantis iš vienos tautos pasakų į kitas: jis, matyt, visoms bendras, bet ir su savais

bruožais. Šiaip ar taip pilkoji antelė tikrai gero žodžio verta.

Daug sunkiau suprasti kitą antelės įvaizdį: visų senųjų svarstyklių ribą žymintis snapelis arba lėkštinių svarstyklių dugnelis. Du priešais save esantys snapeliai labai panašūs į anties snapą, o senesnėse, puošnesnėse svarstyklėse būdavo ir puikiai stilizuotos antelės. Bandoma tai aiškinti labai paprastai: šumerai sukūrė ne tik laiko, bet ir atstumų, tūrių, svorio sistemas, ir svarbiausias svorio matas, dabar sakytume – etalonas, buvo akmeninė antis, laikoma šventyklos požemyje. Šumerų kultūra per žydus išplito labai toli, kartu išnešiojo ir antį. Galima būtų su tuo sutikti, jeigu mūsų senuose papročiuose būtų kiek daugiau šios pasaulėžiūros atspindžių. Priešingai, daugeliu klausimų mes esame vienintelė vieta Europoje, išsaugojusi pasaulėžiūros, visai negiminingos šumeriškai, nuotrupas. Turime ir jaunimo burtų, neaptinkamų kitur, susijusių su ančių svarstymusi. Kai beieškodama dugne maisto antis paneria galvą ir statmenai iškelia uodegą, sakoma: antis svarstosi. Kai eidavo pėsčiomis prie ežero atabrado, kad ir sėliškiai prie Tauragno, Svintės, – nužiūrėdavo kokią pasisvėrusią antį ir susimąstydavo ką nors. Atsivers, kol nueisi Devynis (ar kiek žingsnių), – sutiksi tą ir tą, neatsivers – nesutiksi. Arba skaičiuodavo, kiek antelių pasivers. Turime ir dainą „Pasvarstyk, antelė“. Neturėtų toji daina stebinti: panašiai skambančių žodžių žaismas ir mūsų, ir ne mūsų tautosakoje dažnas.

Kaip ten būtų, jaunimas iš ančių burdavo. Tiesa, burdavo ir vyresni, tik jau visai dėl kitų priežasčių: jei ančių daug – bus

sėkmingi kiti metai. Jei ančių daug, nemažai jų bus sumedžiota, nemažai bus maito, o sočiam visada geriau.

Kokios mielos antelės, tokios mielos, geros ir spalio mėnesį gimusios mergelės: jos ir kuklios, ir švelnios, ir darbščios, ir labai rūpestingos; likusios našlėmis vienos vaikus sėkmingai augindavo, neretai ir į mokslus išleisdavo. Geros šeiminkės ir dar geresnės kaimynės, kad ir ką sužinos – niekam nepasakys.

Tarp vanagėlio ir žmonių lyg ir sutarties esama, beje, lygiai kaip ir su sakalėliu. Jei žmonės nekliudo vanagėlių porai, nedrasko lizdo, ten vanagėlis nekliudo ir paukščių kiemuose, o jei kas nudeda porą ar išdrasko lizdą, likęs vanagas išnešios ką tik kieme užmatęs, nebent jį patį nudėtų. Bet įpykdytas vanagas (sakalas) būna labai sargus, jo nepritekosi. Ar taip buvę, ar nebuvę, bet seni žmonės pasakoja, kad nuskriaustas vanagas pritykindavęs prie skriaudėjo ir iškaipodavęs jam akis. Kai vaikai lizdą palieka, vanagas (sakalas) jų negins. Tokius gaudydavo, ne kiek tam, kad galvas nusukiotų, o kad Šarkiems (medžiojančių paukščių dresuotojams) parduotų. Kartais ir patys jaukindavosi, nes jei kieme yra vanagas ar sakalas – svetimas nesirodys, o savasis namiškių paukščių nekerta.

Kokie vanagėliai, tokie ir spalio mėnesio berneliai: dailaus sudėjimo, drąsūs, stiprūs, vikrūs, jei reikia – nevengia ir susiremti, nesipučia, nesididžiuoja, bet visada būna pirmi. Ginčų, peštynių nekelia, bet užkabinti skriaudėjui parodyti, iš kur kojos dygsta, moka. Sąžiningi ir laikosi duoto žodžio, labai nemėgsta apgavysčių ar gudravimų, – jei ką pagavo sukčiaujant, nors ir ant kelių suklupęs prašytų, daugiau nebebendraus. Suaugę būna kaimynų gerbiami, dažnai prašomi ginčų spręsti, renkami seniūnais, viršaičiais, gerai tvarko ūkį. Šeimoje ramūs, teisingi, bet visur jų valia būna, jauni merginų palankumo neieško, bet kad nužiūrės – tai ir piršis, tai ir ves. Jei vanagėlis merginą palieka, – tik ji pati kalta būna.

Vanagėliai nemėgsta nei skolinti, nei skolintis, o jei skolinosi, tai būtinai grąžins. Bet kas vanagėliui skolos negrąžins, gali didelių viešų bėdų susilaukti. Vanagėliai mėgsta gražius, tvarkingus pastatus, gerai sutvarkytą ūkį, pirmarūšius gyvulius. Jie ir geri sodininkai. Nusimano apie bites ir esti patikimi bičiuliai.

Lapkritis. Kėkštas – miško urėdas

Lapkričiu vadinamas mėnuo dažnai būna jau plikas, belapis, net ir ant ažuolų nekas lapų belikę. Beje, tai niūriausias metų mėnuo: žemė gyva žliūgė prilyta, keliai išmalti, išmauroti. Ne tik šalnos, bet ir gruodas ima rodytis. Dienos trumpos, o tos pačios niūrios, jei ne lietingos, tai miglotos. Tikrų šalčių dar lyg ir nėra, bet kaulus dranga gelia. Lauke darbų lyg ir nebeliko. Visi stengiasi darbus pastogėn susitraukti, nekas miške ir gėrybių. Tik paskutiniai grybai – pilkutės ir žaliuokės, kartais kokia pavėlavusi rudamėsė; užsilikę riešutai ir nekrečiami ima bumsėti, pakrėsti visi nubyra. Giedresnę dieną nutaikę, grėblius paėmę gudresni riešutautojai, žiūrėk, jau ir susirinko. Nukrėsti obuoliai, net laukinukai, surinktos putinų ir šermukšnių kekės, kol stipri šalna dar jų nepagavo. Nebelinksmas, pratuštėjęs miškas, o kas dar svarbiau – tylus labai, nedaug paukščių belikę, ir tie menkai balsą rodo.

Per tą tylumą dar labiau girdimas miško urėdo kėkšto balsas. Jis tikras miško šeiminkas: bėga savas žvėris, nueis ar nuvažiuos vietinis – kėkštas riktels kartą kitą ir tiek. Bet pasirodys svetimas, o dar jeigu bėgs ar slūkins slapukaudamas atvirkišciai, galvą trūkės, ar bandys ką neįprasta daryti – kėkštas sukels tokį triukšmą, kad įmigusi meška išgirs. Pagarsins visam miškui, ir taip, tarsi jam gyvam kas plunksnas peštų. Be kėkšto žinios miške žingsnio nežengsi. Maža to, kad kėkštas akylas ir smalsus: ką nors veiks, tai nutūps ir žiūrins. Jei nesupras, koks tai darbas, šoktelės nuo šakos ant šakos, įsitaisys tau virš galvos. Spoksos beveik ranka pasiekiamas ir nepasimirš kas kiek laiko kvykstelėti, čirkstelėti. Jei dar nesupranta – nusileis visai žemės, plastelės, šoktelės, tiesa, dabar jau tylėdamas, pritykins beveik ligi kulno, bet neatstos. Krustelėsi mažumėlę – kėkštas jau toli, virš tavo galvos plyšauja it pešamas. Kad ir koks drąsus kėkštas, nenusėdi ir kelių akimirkų nekrustelėdamas, tykodamas ar stebėdamas, nors sukioti galvą ir žvalgytis į visas puses nepamiršta. Tiesą sakant, jei tik pasitaiko apsnūdusi ar užsižiopsojusi pelė, kėkštas neatsisako ją knapšterėti. Gal su pelėmis turi savo sąskaitų, gal šiaip iš smalsumo, o gal ir mėsytės paragauti norėdamas.

Nors kėkštas smalsus, nors rėksnys, bet didelis darbininkas, tikras miško tvarkdarys. Jis sodina, tik ne bet ką, o ažuoliukus. Na, tuo sodinimu gal specialiai nesirūpina, bet kad taip jau susiklosto. Mėgsta kėkštas sočiai palesti, bet ir žino, kad būna alkanų dienų. Katras jau žiemos šalčių ragavęs, katras tėvų pamokytas, bet žiemai atsargas krauna, ne kaip voverė – į vieną

ar kelis uoksus, o visoje savo valdose: kad ir kur būtų – vis tiek tas atsargas rastų. Gal ir neblogai sumanyta, bet ne visada pasidėtą gilę randa. Nereikėtų kaltinti, kad užkišęs pamiršta: ir paties kėkšto, ir jo giminaičių atmintis gera. Ir kas dažnai kėkštus mato, žino, kad jie ieško ten, kur tikrai buvo pasidėję. Bet būna, kad kėkšto pasidėtą gilę nugriebs pelė, būna, ir tai dažniausia, kad į

kelmo plyšį pažemėje įkišta gilė atsiduria po giliu sniegu. Kad ir žinai, kur yra, – neprisikasi. Kėkštas ne tetervinas ir ne krapka, kad kapstyti mokėtų. Žino kėkštas, jog ne kiekvieną pasidėtą gilę ras, todėl kaišioja jų rudenį daugybę kartų – nukris žemės gilė, kėkštas jau ir čia. Pačiups snapu ir nešasi. Taip trumpą rudens dieną ir siuva. Neturi jis vanago nagų, nemoka nusitverti ir nešti. Kiek neša – tik savo snapu. Gerai, jei nešti reikia netoli ar patogiai gali pailsėti, o kai tenka per upelį kokį ar balokšnį skristi – kvėpuoti sunku, tad atskridęs ilgai pūkščia, kvapo atgauti negali. Bet vis tiek dirba, pluša visą dienele.

Pasidabinti mėgsta ir kiti kėkšto giminės; visi sparnuose kiek dailesnių plunksnų prasimano, o jau paties kėkšto apranga – žydra, šachmatiškai marga. Tikrai kėkštą iš tolo dabina, miela ir plunksną radusiam. Aptikai pamestą kėkšto plunksną, gali sėkmės tikėtis, jei ne visą gyvenimą, ne visus metus, tai bent ligi savaitės pabaigos.

Koks kėkštas paukštis, tokie kėkštukai berniukai: visur jų pilna, viską turi žinoti, viską išbliauti, išrėkti. Pasakyk, kėkštui, kad paslaptis, – tą pačią dieną per tris parapijas išgarsina. Ir reikia ar nereikia ginčytis – kėkštas pirmas: jei kur kas tarsi ar derėsis – be jo neapsieis. Ar pirkinį nupeikti, ar išgirti – kad tik patriukšmautų, pasiderėtų. Kėkštai darbštūs, būtinai ką nors prasimano, bet pirma dirbti pradeda, paskui pagalvoja, ar to darbo reikia. Pluša labai daug, bet naudos ne kažin kiek turi. Ir pasigirti, ir pasiskųsti – dideli mėgėjai. Mėgsta ir pasipuošti, ir ne bet kaip, o taip, kad tik jis vienas šiaip atrodytų. Nepasakysi, kad nežmoniškai, bet kad visi žiūrėtų. Namuose kėkštai labai triukšmingi, mėgsta ir savo galia pasigirti. Kad jau keli vyrai suėjo, tai kėkšto ir vaikai patys išmintingiausi, ir žmona pati geriausia „gaspadinė“. O jei jau iš viso nėra kuo pasigirti, tai nors gražiausiu savo šūns balsu. Sočiai išsirėkę, namiškiams būna draugiški, ne-

blogi ir kaimynams.

Kuosa, kaip ir kėkštas, viską regi, visur dalyvauja. Pastebėjo ką neįprasta – tuoj kiauksi. Judri, landi, kad ir gan dailiai sudėta, juodbruvė, bet nėra žmonių mėgstama. Nelabai pamatysi kuosą perint – lizdus kraunasi kur nuošalesniuose miškuose, apleistose nebelankomose kapinėse. Nepastebimai išperėjusios vaikus, rudenį kuosos ima dideliais pulkais, lyg nežinia iš kur atsiradusios, puikuotis.

Panašios ir kuosaitės mergiotės: kol mažos, – nelabai kas jas pamato, o kai išauga – visur jų pilna, ir mažos, kad ne itin mėgstamos, bet kur įsibrauna. Jei kur viena įlindo, pulką tokių pačių, kad ir iš dešimtos parapijos susiveda. Pramanų neprišneka, paskalų nenešioja, bet niekad ir nenutyli. Jei senmergės nelieka – neblogos žmonos būna.

Gruodis. Genelis darbininkas, šarka patarška

Kaip ir kitiems mėnesiams, gruodžiui teko du paukščiai genelis – berniukams, o mergaitėms – šarka.

Vargu ar mūsiškį gruodį galima pavadinti labai mielu mėnesiu: dienos trumpėja, dažniausiai daug apsiniaukusių; nors šaltis ir sutraukė purvynus, bet gruodas kečiuose neapsidaužęs, važiuojant per duobes baisiai krato, žemė neapsnigta, bent jau didesnę gruodžio dalį, tamsu. Lauko darbai kad ir pasibaigę, bet kultū ir minti dar daug kas turi. Nežinia, ir kiek truks žiema, kokia bus, tad ir rūpesčių dėl pašarų ir dėl maisto atsargų netrūksta. Ką besakysi, gruodis nėra jaukus mėnuo. Gal dėl to labiausiai pastebimi du judrūs paukščiai: margaspalvis genelis ir juodmargė patarška šarka.

Kad genelis darbininkas – visi girdėjo. Kala ir kala. Bet vargu ar visi žino, kad kala genelis ne šiaip snapą sau miklindamas ar medį gadindamas, bet gydindamas, vikšrus traukiodamas. Jei būtų žinoję, gal

ir kitokią lemtį geneliui būtų pramatę.

Genelis puošnus margaplunksnis, kelių spalvų rūbeliais apsisitaisęs, skaisčią kepurėlę užsidėjęs – tikras puošėiva. Ir geneliai berneliai labai mėgsta pustytis, puikuotis, ir viskas jiems gražiai dera. Kaukši, triūsia genelis visą dieną, nebijo darbo ir genelis bernelis. Kad užsigeis gražesnio drabužio, geresnio arklio, puošnesnio važio ar dar ko – nevengs, nebijos jokio darbo, ir ūkininko vientūrys gali darbams parsisamdyti, bet „užkals“ pinigų, ir būtinai įsigis. Kad sugalvos genelis, ir apie kokią merginą sukurtis – ir trečiojo parapijoj nebus per toli. Nors ir netoli į „svieto“ pakraštį, retai genelis apie vieną merginą tesusuka: kaip toj dainoj: „Viena šaka kopinėj, kita šaka lipinėj“. Dažniausiai ir kaip tam geneliui – mūsiškiam donžuanui berneliui nutinka: „Ir nu puolė genelis, ir pabėrė plunksneles“. Genelio plunksnelio plunksnelės susirenka gegutė, o bernelis genelis dažniausiai tenka mergelei, kurios niekas nematė, kurią, jei ir lankė, tai tik nemačiomis. Pasičiumpa genelį dažniausiai trečioji. O nebetekęs gražių plunksnelių, mažai kam įdomus ir pats genelis. Kai genelis bernelis vedęs senis lieka, po tvirtu pačios padu būna – niekam tada nesvarbūs nė jo raibumai.

Numatytos vestuvės dažniausiai tuoj po advento būna, antrąją Kalėdų dieną ar panašiai, tad kai kur dainą apie genelį laiko kalėdine – kalendorine daina. Kur senus papročius geriau prisimena, ne itin džiaugiasi, jei koki puošėivą genelio daina jaunime pasitinka ar iš jaunimo palydi.

Šarka gudri: tris lizdus krauna, juose sukinasi, tik kiaušinių nededa, vaikų neperi. Visi trys taip sukrauti, kad prašyte prašosi pama-

tomi, o ketvirto ir ieškodamas nerasi, tame šarka ir peri. O jau šarkos smalsumas, o jau jos landumas – niekur nepasislėpsi: ir pasitiks, ir palydės, ir įžūli, iš panosės gali bet ką nudžiauti, bet ir atsargi – į jokias kilpas jos neįvilios. Jei šarkos kokios sodybos tvoras pamėgo, sukiojasi kraiposi – žinok, toje sodyboje ką ruošia, ar talką, ar vestuves, ar dar ką, kad ir nesigarsindami, bet tikrai ruošia. Nei meitėlio paskersi, nei viščioko papjausi, kad šarka nesužinotų ir savo dalios nepasiimtų. Labai gerai šarkos pažįsta vietinius ir įprastai besilankančius prekybininkus žydelius, pasižiūri, terkšteli, daugiau nesidomi. O šit užsuks koks svetimas, nematytas – visos kaimo šarkos sulėks. Kaip ir šunės ramiai einantį palydi, bet tiek iš bėdos, o jei pradeda mosuoti, siausti, tada jau šarkom įdomu: taip apspinta, kad vos ant galvos netupės, klegėdamos gerą varstą lydi. Vanago pačios šarkos nepuola, tai varnų darbas, bet jau pamatyti, nusergėti – pačios pirmosios, tad ir šeiminkės, daug paukščių auginančios, stengiasi su šarkomis geruoju sutarti. Kur šarkų pilna, į tą kiemą vanagas nė žiūrėti nežiūrės.

Jei varnos ima sukiotis, žiūrėk, ant uodegos ir svečių atneš, o kas gi svečių labiausiai laukia.

siems bernams baltus dantis rodo, o kuri pasirinkusi – nesuprasi. Ir pagirti, ir išjuokti, ir šiaip pasidantinėti – žodžio neieško. Mėgsta puoštis ir visiems pasirodyti, bet moka ir pačios pasidaryti: nerasi geresnių verpėjų ar audėjų, o jau kad išbalins drobes – už sniegą baltesnės. Vienu kartu šimtą darbų pradeda, bet kai reikia, visus užbaigia, o kad talkoj ar kokiam kitam darbe, kur daugelis sueina, neiškenčia visų nerikiavus, nepavarinėjus, nors ir pati netinginauja. Vakarėliuose mergina šarkelė pirma šokėja – nušokins, privarys tris bernus: pirma ir visokių pokštų, žaidimų pramanytoja, kartais ir skaudžių, bet tokių, kad negali pykti. Kai Utenos–Salako krašto merginos važiuodavo į Piterį pinigų

Žinoma, merginos – juk gali būti piršliai. Didysis piršlių metas nuo Trijų Karalių ligi Užgavėnių, bet jei kas nori tuoj po Advento vestuves kelti, važiuoja ir per Adventą, netgi manoma, kad tokių piršlybų santuokos būna laimingesnės. Tad šarkoms smarkaujant merginos buria, spėlioja, ar tik ne piršliai būsią, o jei taip – iš kur ir kokie.

Merginos šarkos taip pat skardžiabalės, patarškos, aplakstys visus kermošius, viską žino, nevengia ir persakyti, bet piktų apkalbų nevedžioja. Vi-

„činčui“ užsidirbti, o vėliau ir gerai „pasogai“ susikalti, dažniausiai kambarinėmis dirbdavo, o taip mokėdavo suktis, kad kas reikia ponui ar poniai pasakys, o ką nutylėti verta – neprasitars, nulsėps, kaip savo tikrąjį lizdą. Dėl to dovanų gaudavo daugiau negu kitos.

Kai reikia smagios kūmos, piršlės ar didelės šeiminkės – geresnės už šarką nerasi: ir gražiai, ir gardžiai bus pataisyta, ir nei daug, nei stoka, kiekvienas bus pamylėtas, kiekvienam smagus žodis pasakytas.

Pas šarką šeiminkę šeimyna nebus apkiautusi, tai ne dyvai, bet šarka merga kūtvėlą „gaspadinę“ nuprausia ir sušukuoja, ir vis gražiai šmaikščiu liežuveliu pačiauska.

Kad ir koks vyras šarkai pakliūtų, šnekėdama čiauskėdama kartais ir aprėkdama valdys, o tas sakys, kad geresnės „gaspadinės“ niekur nerasi. Vaikus aprėkia, apstumdo, bet ir šarkų vaikai geri, darbštūs, dori žmonės išauga.

Parengė Jurgita Ulkienė

Mielieji,

2021 metai visiems buvo sunkių išbandymų, nežinomybės, kai kam net baimės metai... Tačiau jau greitai 2022-ieji. Pažvelkit... Kokie magiški skaičiai! Išaušus naujųjų rytui sutikime juos – reikšmingus, džiaugsmingus, be didelio liūdesio... Nubraukime visi neigiamas emocijas ir toliau ženkime gyvo bendravimo keliu ne tik su savo artimaisiais, bet ir su bičiuliais, bendradarbiais... Pasisemkime iš šių metų geriausių įspūdžių aruodo saują sėkmės ir nusineškime ją iki kitus ateinančius... Svarbiausia – būkime sveiki!

Redakcijos kolektyvas

